

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Diplomová práce

2013

Petra A. Beránková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Petra A. Beránková

Strážci veřejného zájmu

**Rámcové vymezení konceptu *watchdog* v kontextu
sociálněvědního diskursu a v aktéřské perspektivě jeho představitelů**

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Bc. Petra A. Beránková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Pavol Frič, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

BERÁNKOVÁ, Petra A. Strážci veřejného zájmu: Rámcové vymezení konceptu *watchdog* v kontextu sociálněvědního diskursu a v aktérské perspektivě jeho představitelů. Praha, 2013. 68 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Pavol Frič, Ph.D.

Abstrakt

Práce se zabývá fenoménem takzvaných watchdogových organizací, jejichž narůstající počet a vliv svědčí o vytváření samostatného sociálního hnutí. Watchdogové organizace autorka definuje jako typ veřejně prospěšných nevládních organizací zaměřených na kontrolu veřejné sféry či na hájení a prosazování „veřejného zájmu“ ve vztahu k demokratizaci společnosti. Hlavní otázka práce zní: *Jaké rámce užívají watchdogoví aktivisté při interpretaci svého jednání?* Autorčinným cílem tak je porozumět tomuto typu jednání. Koncept *watchdogu* je v práci nejprve zasazen do širších úvah o soudobé společnosti, zejména do kontextu reflexivní modernity, monitorované a participační demokracie a informační společnosti. Dále je představena Goffmanova analýza rámců a z ní vycházející konceptualizace způsobů rámování sociálních hnutí od Benforda a Snowa. Akcentována je definice rámců jako principů selekce, zdůraznění a prezentování toho, co se děje a na čem záleží. V další části práce autorka představuje metodiku a výsledky svého vlastního kvalitativního výzkumu založeného na analýze polostrukturovaných rozhovorů s watchdogovými aktivisty. Výzkum autorka metodologicky usazuje v oblasti interpretativní sociologie a vychází ze zmíněného konceptu rámování, ale též z přístupů fenomenologie, symbolického interakcionismu a sociálního konstruktivismu. Na základě analýzy rozhovorů autorka dochází k závěrům, že watchdogoví aktivisté sdílejí rámec participačního pojetí demokracie založené na co největší občanské angažovanosti a že mezi sebou a ostatními sociálními skupinami budují morální hranice zdůrazňující jejich identifikaci s představou obhájců, ochránců či hlídačů. Identifikuje dva různé metarámce obhajující jednání těchto aktérů. Část z nich pojímá koncept *watchdogu* primárně jako nástroj pro řešení problémů a část jej chápe v první řadě jako nezbytnou součást demokracie. V diskusi pak upozorňuje na skutečnost, že navzdory rozšířené definici *watchdogu* jako nezávislé kontrolní činnosti tento typ jednání vždy v praxi souvisí s aktivní snahou o prosazování zájmů.

Abstract

The work deals with the phenomenon of so called watchdog organizations. The increasing number and influence of these organizations indicates a creation of new social movement. The authoress defines them as a type of public benefit nongovernmental organizations focused on the controlling of the public sphere or advocating and asserting a “public interest” in relation to the democratization of society. The authoress target is to understand this type of action, so she asks herself the question: *Which frameworks are used by watchdog activists for the interpretation of their acting?* At first there is briefly presented the concept of watchdog in the context of wider reflections of contemporary society, mainly in the context of reflexive modernity, monitory and participatory democracy and information society. Secondly there is introduced Goffman’s framework analysis and the related conceptualization of framework of social movements by Benford and Snow. The authoress highlights a definition of frames as the principles of selection, emphasis and presentation about what happens, and what matters. In the next part of this work, there are presented the methodology and results of the qualitative research based on semi-structured interviews with watchdog activists. The research is settled in the area of interpretative sociology and comes out from framework analysis, but also from the phenomenology, symbolic interactionism and social constructivism. On the basis of the analysis of interviews the authoress concludes that watchdog activists share a framework of participatory democracy based on the largest civic engagement, and that they are building moral boundaries between themselves and other social groups, in the sense of emphasis their identification with the image of advocates, defenders or guiders. Finally she identifies two different master frames legitimizing actions of these actors. One part of them understands the concept of watchdog mainly as a tool for problems solutions. The other part sees this as an indispensable segment of democracy. In the final discussion she points out the fact, despite of a widespread definition of watchdog as a control activity, this type of acting seems to always be related to active asserting of interests.

Klíčová slova

občanská společnost, nevládní organizace, občanská kontrola, watchdog, analýza rámců, participační demokracie, reflexivní modernizace, subpolitika, transakční aktivismus, sociální hnutí

Keywords

civil society, NGOs, civil control, watchdog, frame analysis, participatory democracy, reflexive modernization, subpolitics, transactional activism, social movement

Rozsah práce: 135 043 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. 5. 2013

Petra A. Beránková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Doc. PhDr. Pavolovi Fričovi, PhD. za jeho cenné rady při vedení práce. Velký dík patří všem mým respondentům, kteří mi ochotně věnovali svůj čas. Děkuji také svým nejbližším za jejich láskyplnou podporu.

Institut sociologických studií

Teze diplomové práce

Předpokládaný název diplomové práce:

Koncept watchdogu v pojetí českého občanského sektoru

Watchdogové organizace optikou analýzy rámců

Námět práce:

V posledních letech v ČR vznikají neziskové organizace a iniciativy, které samy sebe označují jako „watchdogové“, či které tak označit lze. Koncept watchdogu vychází z pojetí občanské společnosti jako strážce demokracie a právního státu. Takto orientované organizace se zaměřují na témata jako je morální kredit politiků, korektnost fungování veřejné správy, korupce a v nejobecnější rovině fungování demokracie jako takové.

Ve své diplomové práci bych chtěla odhalit souvislosti tohoto pojmání občanské společnosti; popsat watchdog jako teoretický koncept, ale také jej představit jako koncept utvářený praxí, úvahami a jednáním samotných aktérů a veřejným diskursem. Vycházet proto budu z teorie kognitivních rámců a budu zkoumat myšlenkové rámce, v nichž se koncept watchdogu utváří, a zkusím nabídnout jeho možné definice. Mým hlavním badatelským cílem proto je zjistit, jak je koncept watchdogu prakticky využíván v diskursivním procesu a přetvářen v různých kontextech a situacích. Tedy si kladu otázku, jak bývá definován a v jakých interpretačních schématech bývá zmiňován.

Předpokládané metody zpracování:

V diplomové práci nejprve představím koncept watchdogu pomocí běžně užívaných a veřejně dohledatelných výkladů a stanovím pracovní definici, kterou budu v průběhu práce využívat. Dále se pokusím zodpovědět otázku, z jakého myšlenkového dědictví tento koncept čerpá. Kořeny úvah o občanské společnosti budu hledat u antických a osvícenských myslitelů. Následně k nim vztáhnou myšlenky moderních politických filosofů, politologů a sociologů, představím relevantní související koncepty.

V další fázi práce představím významné české watchdogové organizace a iniciativy. Kromě těch, které se k watchdogu samy hlásí, zkusím identifikovat i další významné organizace a iniciativy, které by k tomuto konceptu bylo možné vztáhnout. S představiteli vybraných organizací provedu rozhovory, zajímat mě budou zejména významy, které svému jednání přiřkládají a v jakých myšlenkových souvislostech své jednání interpretují.

Hlavní metodou sběru dat proto budou polostandardizované rozhovory. Zaměřím se na kontext úvah o občanské společnosti, které se vztahují ke konceptu watchdogu. Kromě rozhovorů provedu kvalitativní obsahovou analýzu internetových stránek zkoumaných organizací a mediálních zpráv, které o nich pojednávají. Při zpracování dat využiji trojího typu kódování (otevřené, axiální, selektivní). Sebeinterpretaci jednání představitelů watchdogových institucí a související diskurs vztáhnou k příslušným pojmům demokracie, státu, spravedlnosti, úvahám o problémech české společnosti apod.

Na základě identifikace různých rámců pojmání watchdogu a srovnávací analýzy relevantních organizací se v závěru pokusím zodpovědět stanovenou otázku a odvodím, zda existuje jednotné pojetí watchdogu, nebo je jich několik a navzájem se různí. V prvním případě zkusím tento koncept s ohledem na svá zjištění redefinovat. V druhém případě vytvořím typologii těchto pojetí (s jejich charakteristikami) a přiřadím k nim jednotlivé organizace.

Předběžná struktura práce:

ÚVOD

- cíle, východiska práce
- 1. KONCEPT WATCHDOGU
  - představení konceptu, pracovní definice
- 2. KOŘENY ÚVAH O OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI JAKO STRÁŽCI DEMOKRACIE
  - relevantní myšlenky v dílech klasických i moderních myslitelů
  - související koncepty
- 3. ČESKÉ WATCHDOGOVÉ ORGANIZACE
  - přehled významných organizací a jejich charakterizace
- 4. TEORETICKÁ VÝCHODISKA
  - východiska a teoretické pozadí konceptu kognitivních rámců
  - kulturní obrat, symbolický interakcionismus, význam interpretativních rámců (Goffman), rámování v kontextu sociálních hnutí (Snow, Benford)
- 5. METODOLOGIE
  - teorie kognitivních rámců z metodologického hlediska (typy a fáze rámovacího procesu, identifikace interpretativních schémat)
  - výběr respondentů, sběr dat, metoda trojího kódování
- 6. WATCHDOG V KONTEXTU KOGNITIVNÍCH RÁMCŮ
  - možná pojetí watchdogu a jejich kognitivní rámce
  - watchdog v kontextu širších úvah a souvisejících představ
- 7. JEDEN WATCHDOG, NEBO VÍCE WATCHDOGŮ?
  - odpověď na otázku, zda existuje jednotné pojetí watchdogu, nebo je jich několik a navzájem se různí
  - redefinování watchdogu na základě vlastních zjištění
  - případná typologie různých pojetí watchdogu

ZÁVĚR

- shrnutí hlavních zjištění

Orientační seznam literatury:

ALMOND, Gabriel A., Sidney Verba. (1963) 1989. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Newbury Park: Sage. 378 s. ISBN 978-08-0393-558-7.

BAKER, Gideon. 2002. *Civil Society and Democratic Theory*. London: Routledge. 191 s. ISBN 0-415-25418-3.

BENFORD, Robert D. 1993. You Could Be the Hundredth Monkey: Collective Action Frames and Vocabularies of Motive within the Nuclear Disarmament Movement. *Sociological Quarterly* 34 (2): 195-216.

BENFORD, Robert D., David S. Snow. 2000. Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology* 26: 611-639.

CÍSAŘ, Ondřej. 2008. *Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: CDK. 187 s. ISBN 978-80-7325-168-0.

COHEN, Jean L., Andrew Arato. 1992. *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press. 771 s. ISBN 0-262-03177-9.

DAHL, Robert A. (1989) 1995. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, a.s. ISBN 80-85605-81-3.

DAHRENDORF, Ralf. 2000. Občanská společnost: „Nejspolehlivější záruka svobody“. In Armin Pongs. *V jaké společnosti vlastně žijeme?* Praha: ISV. s. 80-95. ISBN 80-85866-59-5.

DAHRENDORF, Ralf. (2004) 2008. Stará a nová občanská společnost. In *Od pádu zdi k válce v Iráku: Nový začátek dějin*. s. 270-278. ISBN 978-80-7021-842-6.

GELLNER, Ernst. (1994) 1997. *Podmínky svobody. Občanská společnost a její rivalové*. Brno: CDK. 187 s. ISBN 80-85959-27-5.

GOFFMAN, Ervin. (1974) 1986. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press. 586 s. ISBN 0-930350-91-X.

GRAMSCI, Antonio. 1970. *Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu*. Praha: Svoboda 1970. 394 s.

GRAY, Christopher B. 2011. Democracy Where and Where Not. *Journal of Social Sciences* 7 (2): 284-289.

GREEN, Andrew Thomas. 1997. Občanská společnost, ideje a utváření politiky. *Sociologický časopis* 33 (3): 309-320.

HABERMAS, Jürgen. 2000 (1962). *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia. 418 s. ISBN 80-7007-134-6.

HABERMAS, Jürgen. 2002. Tři normativní modely demokracie. In Ian Shapiro, Jürgen Habermas. *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofia. s. 79-95. ISBN 80-7007-156-7.

HELD, David. 1999. *Models of Democracy*. Cambridge: Polity. 392 s. ISBN 7456-1749-2.

HOWARD, Marc M. 2002. The Weakness of Postcommunist Civil Society. *Journal of Democracy* 13 (1): s. 157-169.

KIS, János. 1997. *Současná politická filosofie*. Praha: Oikoymenth. 501 s. ISBN 80-86005-60-7.

- KOPECKÝ, Martin. 2004. *Sociální hnutí a vzdělávání dospělých: aktivní občanství jako cíl pro celoživotní učení*. Praha: Eurolex Bohemia. 131 s. ISBN 80-86432-96-3.
- LIJPHART, Arend. 1977. *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press. 248 s. ISBN 0-300-02494-0.
- MARADA, Radim. 2003. *Kultura protestu a politizace každodennosti*. Brno: CDK. 217 s. ISBN 80-7325-027-6.
- MILL, John Stuart. (1884) 1992. *Úvahy o vládě ústavní*. 240 s. ISBN 80-205-0267-X.
- MÜLLER, Karel. 2002. *Češi a občanská společnost: Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton. 251 s. ISBN 80-7254-232-X.
- OXENDINE, Alina, John L. Sullivan, Eugene Borgida, Eric Riedel, Melinda Jackson, Jessica Dial. 2006. The Importance of Political Context for Understanding Civic Engagement: A Longitudinal Analysis. *Political Behavior* 29 (1): 31-67.
- PUTNAM, Robert D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press. 258 s. ISBN 978-0691037387.
- SARTORI, Giovanni. (1987) 1993. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa. 512 s. ISBN 80-7115-049-5.
- SHAPIRO, Ian. *Teorie demokracie: současný stav*. In Ian Shapiro, Jürgen Habermas. *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofia. s. 23-78. ISBN 80-7007-156-7.
- SNOW, David A., E. Burke Rockford, Jr., Steven K. Worden, and Robert D. Benford. 1986. Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review* 51: 464-481.
- SNOW, David A. and Benford Robert D. 1988. Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. In *International Social Movement Research*. Greenwich, CT: JAI Press. s. 197-217.
- ŠAMALÍK, František. 1995. *Občanská společnost v moderním státě*. Brno: Doplněk. 284 s. ISBN 80-85765-45-4.
- TOCQUEVILLE, Alexis de. 1992. *Demokracie v Americe I*. Praha: Lidové noviny. 378 s. ISBN 80-7106-050-X.
- TUSALEM, Rollin F. 2007. A Boon or a Bane? The Role of Civil Society in Third- and Fourth-Wave Democracies. *International Political Science Review* 28 (3): 361-386.
- UHLIN, Anders. 2009. Which Characteristics of Civil Society Organizations Support What Aspects of Democracy: Evidence from Post-communist Latvia. *International Political Science Review* 30 (2): 271-295.
- ZNEBEJÁNEK, František. 1997. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství. 175 s. ISBN 80-85850-31-1.

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Pavol Frič, Ph.D.

Obsah

ÚVOD.....	3
1. OBČANSKÁ SPOLEČNOST JAKO HLÍDACÍ PES.....	5
1.1 CO JE TO „WATCHDOG“?	5
1.1.1 Watchdog v kontextu občanského sektoru	6
1.1.2 Watchdog jako transakční aktivismus.....	8
1.1.3 Aktivity watchdogových organizací	9
1.2 WATCHDOG V ČESKÉ REPUBLICE.....	11
1.2.1 Spor o postkomunistickou občanskou společnost	11
1.2.2 Model českých watchdogových organizací.....	12
1.2.3 České watchdogové organizace.....	14
1.2.4 Problémy v hledáčku watchdogových organizací.....	15
1.3 OBČANSKÁ SPOLEČNOST JAKO STRÁŽCE STÁTNÍ MOCI.....	16
1.3.1 Vztah občanské společnosti a státu.....	17
1.3.2 Veřejný prostor.....	19
1.3.3 Občanská kontrola státní moci.....	20
2. WATCHDOG V KONTEXTU ÚVAH O SOUDOBÉ SPOLEČNOSTI.....	22
2.1 REFLEXIVNÍ MODERNITA.....	22
2.1.1 Reflexivní monitorování jednání.....	23
2.1.2 Politika vs. subpolitika	23
2.1.3 Monitorovaná demokracie a otevřená společnost	24
2.2 ÉRA INFORMAČNÍ SPOLEČNOSTI	25
2.2.1 Od organizované modernity ke společnosti sítí	26
2.2.2 Společnost informací	27
2.3 OBČANSKÁ SPOLEČNOST V KONTEXTU DISKUSÍ O DEMOKRACII	28
2.3.1 Normativní teorie demokracie	29
2.3.2 Míra zapojení občanů a zprostředkování zájmů.....	30
3. RÁMOVÁNÍ AKTIVIT SOCIÁLNÍCH Hnutí.....	32
3.1 ANALÝZA RÁMCŮ ERVINGA GOFFMANA.....	32
3.1.1 Nejednotné interpretace Goffmanovy analýzy rámců.....	33
3.1.2 Pozadí konceptu rámců	34
3.2 RÁMOVÁNÍ A SOCIÁLNÍ Hnutí.....	35
3.3.1 Rámce a ideologie	36
3.3.2 Rámce a kolektivní identita.....	37
3.3 METODOLOGICKÉ IMPLIKACE TEORIE RÁMOVÁNÍ.....	38
3.3.1 Rámce jako narativy	38
3.3.2 Typy rámců.....	39

4. ROZHOVORY S WATCHDOGOVÝMI AKTIVISTY.....	41
4.1 ROZHOVORY A JEJICH ANALÝZA	41
4.1.1 Výběr respondentů a průběh rozhovorů	42
4.1.2 Kódování výpovědí	43
5. AKTÉRSKÉ RÁMOVÁNÍ WATCHDOGOVÉHO HNUTÍ.....	44
5.1 DEFINICE SITUACE.....	44
5.1.1 Problémy	45
5.1.2 Strategie jednání.....	46
5.1.3 Obhajoba své činnosti	47
5.2 KONSTRUKCE WATCHDOGOVÉ IDENTITY	48
5.2.1 Watchdogový aktivista.....	49
5.2.2 Watchdogová komunita	53
5.3 ROZDÍLNOST I JEDNOTA IDEOLOGICKÝCH RÁMCŮ.....	54
5.3.1 Pojetí demokracie.....	54
5.3.2 Pojetí občanské společnosti.....	55
5.4 DVA PSI NA JEDNOM DVORKU.....	56
5.4.1 Instrumentální pojetí watchdogu	56
5.4.2 Kulturní pojetí watchdogu.....	57
DISKUSE	59
ZÁVĚR	60
SUMMARY	61
POUŽITÁ LITERATURA	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	66
<i>Příloha č. 1: Bouchalova typologie watchdogových aktivit .....</i>	<i>67</i>
<i>Příloha č. 2: Orientační struktura rozhovorů.....</i>	<i>68</i>

„Idea hlídajících psů, vodících psů a štěkajících psů mění politickou geografii a politickou dynamiku mnoha demokracií. Ty tak ztrácí podobu učebnicových modelů reprezentativních demokracií, které fungovaly na předpokladu, že potřeby občanů jsou nejlépe prosaditelné skrze volené reprezentanty vybrané politickými stranami.“

John Keane¹

Úvod

Sledování veřejného dění je typickým rysem reflexivní společnosti, skoro každý občan více či méně může plnit funkci hlídacího psa a vykonávat občanskou kontrolu státní moci, tedy do té míry, do jaké mu to zákony, sama výkonná státní moc a jeho schopnosti a možnosti dovolí. Existují však neziskové organizace, které se na občanskou kontrolu explicitně a dlouhodobě zaměřují. Běžně se nazývají jako organizace „watchdogové“. „Watchdog“ se stal v prostředí českých nevládních organizací pojmem signifikantním právě pro bující oblast občanských aktivistů systematicky sledujících činnost veřejných institucí. Pojmem *watchdog* tito aktivisté i přímo rámují své jednání, jelikož mu přiřazují nálepku, která implikuje určité normativní pojetí občanství. Proces rámování však závisí na souvisejících kontextech a významech, jde o odpovědi na otázky: *Co se tady teď děje? A co to znamená?* Právě proces rámování aktivit *watchdogových* aktivistů jimi samými je hlavním tématem mé práce.

Watchdogovými organizacemi rozumím nevládní organizace zaměřené na sledování veřejné sféry s cílem hájit „veřejný zájem“. Jejich vznik a vzrůstající význam odpovídá charakteristikám dnešní společnosti,² chápu je tedy do jisté míry jako produkt své doby. Makrostrukturální vlivy však samy o sobě nejednají, ale vytvářejí kontext jednání sociálních aktérů. Vycházím tak z předpokladu, že koncept *watchdog* je vytvářen samotnými aktéry občanské společnosti, kteří se k němu hlásí a aktivně jej utvářejí za pomoci významů, které připisují jemu i souvisejícím konceptům. Vedle otázky, jak sociologie vysvětluje vznik těchto organizací, si tak kladu otázku, jak je koncept *watchdogu* svými představiteli definován a v jakých interpretačních schématech bývá zmiňován. S těmito otázkami však vystávají další. Z jakého myšlenkového dědictví tento koncept čerpá, pokud tak činí? A jak *watchdogoví* aktivisté legitimizují své jednání a jak vymezují svou roli ve společnosti? Hlavní otázka

---

¹ The Life and Death of Democracy 2009: xxvii.

² Charakteristiky soudobé společnosti, které mohou vysvětlit vznik těchto organizací, představím ve druhé kapitole.

mé práce proto zní: *Do jakých myšlenkových rámců je watchdog svými protagonisty zasazován?* Na základě předpokladu, že pojetí občanské společnosti souvisí s pojetím demokracie, jsem si zformulovala hypotézu, že *watchdogové* organizace sdílejí určité pojetí demokracie, na jehož základě legitimizují svou činnost a vymezují se vůči státu. A toto sdílené pojetí demokracie tak vytváří rámec pro jejich jednání.

Zájem o *rámcce* je veden zejména snahou zjistit, jak lidé rozumějí tomu, co dělají, a kde nalézají zdroje pro své motivace k jednání, morální hodnoty, emoce a koncepční představy. *Rámce* tak chápu jako konceptualizaci významotvorné práce aktérů *watchdogového* sociálního hnutí.

Co se týče struktury mé práce, po věcném nadefinování tohoto anglicistního pojmu a dešifrování jeho významu jakožto metafory pro vztah občanské společnosti ke státu, vyberu relevantní teoretické přístupy k občanské společnosti a k demokracii, ke kterým jej vztáhnou, a z jejichž myšlenkového dědictví tento koncept čerpá či může čerpat.³ V následující kapitole představím *watchdog* jako produkt společnosti a zarámuji jej do několika pojmenování dnešní sociální reality. V prvních dvou kapitolách se tak pokusím vyskládat mozaiku možných pojetí tohoto typu občanského aktivismu. Ve třetí kapitole vyložím koncept *rámců*. Věnovat se budu průlomovému dílu Ervinga Goffmana, kterým *rámcce* uvedl do sociologického diskursu. Dále pak interpretacím jeho myšlenek, dalším osudům konceptu *rámců* a teoretickým přístupům, z nichž koncept čerpá. Následně ukáži modifikaci perspektivy *rámců* pro oblast studia sociálních hnutí, zejména v podání autorů Benforda a Snowa, a předložím způsob, jakým je možné *rámcce* zkoumat. Ve čtvrté kapitole popíši metodiku vlastního kvalitativního výzkumu. Konečně pak v páté kapitole zanalyzuji a interpretuji *rámcce* vytvářené samotnými aktéry českého *watchdogu*.

Ačkoliv má tato práce pět kapitol, dohromady vytváří tři koherentní celky. V prvních dvou zmíněných kapitolách se snažím rámovat *watchdogové* organizace z perspektivy sociologie a politologie, a konstruuji tak jejich obraz tím, že se je snažím popsat obecnějšími pojmy a zasazením do obecného kontextu. V další kapitole představuji koncept *rámců* a teoreticky usazuji svůj kvalitativní výzkum založený na rozhovorech s *watchdogovými* aktivisty. A v třetí části, tedy ve čtvrté a páté kapitole, popisují způsob provedení tohoto výzkumu a předkládám výsledky interpretativní analýzy rozhovorů.

---

³ Vzhledem k mé snaze načrtnout možné myšlenkové zdroje konceptu občanské kontroly předkládám ve zmíněné části práce pouze výsek z možných způsobů pojmání občanské společnosti. Jsem si tak vědoma, že jde o výčet tendencí, který s sebou nese silný hodnotový náboj. Právě ale na tento náboj chci poukázat, jelikož je obdobný hodnotám *watchdogových* aktivistů.

„Obecné ideje mají v sobě tu pozoruhodnou vlastnost, že umožňují lidskému rozumu vynášet rychlé soudy o velkém množství objektů současně; ale na druhé straně mu vždycky poskytují pouze neúplné znalosti a to, co díky nim získává na rozsahu, ztrácí na přesnosti.“

Alexis de Tocqueville⁴

1. Občanská společnost jako hlídací pes

V této kapitole představím koncept *watchdogu* jako takový. Po etymologickém uvedení jej zasadím do kontextu občanské společnosti, kterou si primárně definuji jako „soubor zprostředkujících organizací a skupin, jejichž sítě vytvářejí různá sociální hnutí a které jsou *relativně* nezávislé na státě a na zájmech soukromých firem“ [Císař 2008: 8].⁵ Obsahový význam organizací *watchdogového* typu popíši s pomocí těchto pojmů: advokační organizace, transakční aktivismus a nová sociální hnutí. A pro lepší porozumění jeho obsahu se pokusím nastínit možná vymezení aktivit, které pod *watchdog* spadají.

1.1 Co je to „*watchdog*“?

Pojem *watchdog* není v diskursu společenských věd příliš užíván. Jde o výrazně mnohoznačný a neustálený pojem užívaný především samotnými aktéry sociálního života, kteří se s jeho pomocí snaží popisovat své či pozorované jednání. Jelikož je užíván v různých kontextech a významech, jeho definice je problematická. V prostředí českých neziskových organizací se tento pojem ustálil v souvislosti s organizacemi zabývajícími se občanskou kontrolou státní moci⁶. V anglicky mluvícím prostředí se však užívá spíše pro popis funkce médií, nebo pro označení svazů spotřebitelů.⁷

Z etymologického hlediska pochází pojem *watchdog* z dnes již zastaralého anglického označení pro hlídacího psa.⁸ V přeneseném slova smyslu se tento výraz v angličtině užívá

---

⁴ Demokracie v Americe 2012: 470.

⁵ Sama tato definice není hodnotově neutrální, protože předpokládá nezávislost občanské společnosti na státu a trhu, zatímco v realitě se tyto tři ideálně typické složky společnosti prolínají. S ohledem na sebepojetí *watchdogových* organizací, považuji za důležité konceptuálně rozlišovat oblast státu, trhu a občanské společnosti.

⁶ Státem rozumím „ustálení mocenských poměrů“ [Neubauer (1947) 2006: 27] a státní mocí všechny její složky, včetně územních samospráv.

⁷ V tomto významu se užívá anglického výrazu „consumer watchdog“, který označuje „osobu či skupinu lidí, jejichž posláním je chránit práva spotřebitelů a kontrolovat, zda se obchodní společnosti nedopouští ničeho nelegálního či obecně škodlivého“ [Longman Dictionary of Contemporary English 2003: 1860].

⁸ „Pes určený k hlídání domu, majetku atd., který upozorňuje na přítomnost vetřelců.“ [The Oxford English Dictionary 1989: 971] Dnes se v angličtině v tomto smyslu používá spíše označení „guard dog“ [Longman Dictionary of Contemporary English 2003: 1860].

pro „označení komise či jiné skupiny ustanovené jako záruka proti zneužití moci autoritami (...), ve vztahu k podnikatelským zájmům aj.“ [The Oxford English Dictionary 1989: 971]. Ve slovesném tvaru pak jde obecně o „udržování dohledu nad činností, situací apod.“ [l.c.].

Watchdogové organizace bývají definovány skrze své deklarované funkce a aktivity: „Tyto organizace plní funkci občanské kontroly, kriticky posuzují rozhodování veřejné správy v oblastech, v nichž cítí riziko páchání škody na veřejném majetku a veřejných zájmech, na člověku a jeho právech a svobodách. Kontrolují a případně kritizují stát, trh a média a bojují s nimi o vliv na veřejné mínění.“ [Kramár 2007: 16] Nejobecnější definice *watchdogu* by mohla znít jako *kontrola naplňování veřejného zájmu*,⁹ přičemž lze konceptuálně rozlišit několik typů kontrolních činností. Asi nejvýraznější jsou tři typy kontroly: kontrola zaměřená na případy porušování zákona, neefektivity a nestrannosti, resp. střetu zájmů. V praxi se však aktivity občanské kontroly volně přelévají do aktivit poradních, kdy se občanskí aktivisté situují do role odborníků analyzujících veřejný prostor, a do aktivit zaměřených na prosazování systémových změn, které působí preventivně vůči těmto třem zmíněným problémům, což lze nazvat lobbingem i advokací veřejného zájmu.

Ačkoliv funkci občanské kontroly nalezneme v určité míře v podstatě u všech neziskových organizací zaměřených na prosazování „veřejného zájmu“ v konkrétních oblastech (životní prostředí, doprava, lidská práva apod.), v českém prostředí se jako *watchdogové* převážně označují organizace zaměřené explicitně na kontrolu obecných demokratických principů či efektivity veřejné správy, potažmo korupce. V této práci budu *watchdogovými* organizacemi rozumět obecněji organizace zaměřené na kontrolu politiky a veřejné správy či na hájení a prosazování „veřejného zájmu“ ve vztahu k demokratizaci české společnosti.¹⁰

1.1.1 Watchdog v kontextu občanského sektoru

V rámci dělení neziskových organizací na *veřejně prospěšné* a *zájmově prospěšné* spadá *watchdog* do prvně zmíněné kategorie. V jiném dělení, na *servisní* a *advokační* organizace, tj. na organizace poskytující služby a organizace hájící určitá práva či prosazující určité zájmy, jej lze chápat primárně jako *advokační*. Podle *Mezinárodní klasifikace neziskových organizací*

---

⁹ Veřejný zájem chápu jako konstrukt vytvářející aktéry sociálního života ve snaze legitimovat určité jednání, zároveň se však do něj promítají určité obecné hodnoty a ideje. Formulace takového zájmu tak nutně souvisí s určitou normativní představou světa.

¹⁰ Ačkoliv nová sociální hnutí mívají nadnárodní charakter a nejsou limitovány geografickými hranicemi, *watchdogové* organizace hlídající státní moc jsou proti tomu z podstaty věci vázány ke konkrétnímu státu. Samozřejmě existují i takové organizace zabývající se nadnárodními institucemi, které by také šlo označit za *watchdogové*. Zpravidla však pro rámování svých aktivit užívají jinou nálepku. Ve své práci tak budu *watchdogovým* hnutím myslet pouze organizace tohoto hnutí působící na českém území.

(ICNPO)¹¹ spadají *watchdogové* organizace do skupiny neziskových organizací zaměřených na právo, advokacii a politiku (VII. skupina). Konkrétně je lze přiřadit k advokačním organizacím, tedy k organizacím, které se věnují obhajobě (*advocacy*) zájmů, v tomto případě tzv. zájmů veřejných (či obecných). Účelem *watchdogu* tak je zejména ochrana: „Watchdogové organizace i jednotlivci jsou jako hlídky. Dávají pozor na mocenské složky – vládu a jednotlivé její složky a činitele, korporace, organizace, instituce – aby se ujistili, že jejich působení a jednání neškodí či neoponují veřejnému zájmu.“ [Rabinowitz 2012]

Veřejný zájem je samozřejmě konstruktem vycházejícím z hodnotových orientací členů dané organizace a nelze o něm uvažovat jako o všeobecně uznávaném, přesto ho lze z definice odlišit od zájmů individuálních, protože bývá zaměřen na obecné a mnohdy abstraktní jevy (např. zvyšování důvěry ve společnosti, zlepšování politické kultury apod.). Reprezentaci veřejného zájmu si ale nárokuje i stát, proto mezi státem a občanskou společností panuje „,produktivní napětí“, rovnováha, jejíž narušení vede buď k zániku občanské společnosti při dominanci státu, nebo k anarchii při dominanci občanské společnosti“ [Skovajsa 2010: 99].

Tomáš Kramár ve své diplomové práci zaměřené na lokální *watchdog* označuje *watchdog* za *samozvaného obhájce veřejného zájmu*, přičemž toto „samozvanectví“ považuje za častý zdroj zpochybnění legitimacy jednání *watchdogových* aktivistů, zároveň ale uvádí obhajující argument, že „toto právo si může osobit kdokoli, ale musí přesvědčit ostatní o tom, že si ho osobuje oprávněně“ [Kramár 2007: 54]. Zdroji legitimacy pak podle něj jsou zejména sebedůvěra a důvěryhodnost, s čímž bych si dovolila polemizovat. Sebedůvěru za zdroj legitimacy nepovažuji, ačkoliv je nesporné, že pro vydobytí uznání je sebedůvěra důležitým faktorem, nikoliv však jejím obsahovým zdrojem. Domnívám se navíc, že taková typologie zdrojů legitimacy je až příliš zjednodušující a zdroje legitimacy je třeba hledat i na jiné než čistě subjektivní úrovni, zejména pak v širším kulturním kontextu, v myšlenkových tradicích politické filosofie a v nastavení politického systému.

Ačkoliv se *watchdogové* organizace prezentují jako strážci veřejného zájmu, jejichž posláním je kontrola státní moci, je třeba zdůraznit, že nejsou jedinými strážci. Kromě toho, že tento status si přisvojují také média, tak i v samotných státních strukturách jsou zakomponovány kontrolní mechanismy.¹²

---

¹¹ Autory *Mezinárodní klasifikace neziskových organizací* jsou Lester M. Salamon a Helmut K. Anheier.

¹² Zdeněk Neubauer se zmiňuje o několika takových mechanismech: dělba moci na tři složky, prostorové a věcné dělení moci (samosprávy, jednotlivé vládní rezorty), časové dělení moci (časová omezení politických funkcí) [Neubauer (1947) 2006: 196-253].

1.1.2 Watchdog jako transakční aktivismus

Watchdogové aktivity se zpravidla považují za typ aktivismu, tedy za způsob intenzivního prosazování určitých zájmů bez přímé účasti ve volbách. Je však třeba rozlišovat *aktivismus* a *participaci*. Participace označuje činnost občanů jako jednotlivců, zatímco aktivismus se váže k činnosti organizací občanské společnosti, které obhajují a prosazují určité politiky a opatření [Císař 2008: 8].

Tarrow a Petrova [2006] navrhli v rámci své typologie politického aktivismu rozlišovat dvě jeho podoby: *participační aktivismus* a *transakční aktivismus*. Zatímco *participační aktivismus* se projevuje mobilizací občanů a dá se zkoumat skrze kvantitativní výzkumy založené na údajích o účasti ve volbách, v neziskových organizacích či na protestních akcích, *transakčním aktivismem* jsou míněny sítě nevládních organizací, které spolu interagují a sdružují se za účelem prosazování společných zájmů.¹³

Císař [2008: 9-10] na tomto dichotomickém rozlišení staví svou vlastní typologii politického aktivismu. Zmíněné dva typy aktivismu chápe jako dvě analytické dimenze pojmenované jako „*mobilizační kapacita*“ a „*transakční a advokační kapacita*“ organizací politického aktivismu. V rámci těchto dvou dimenzí pak nalézají několik módů aktivismu: *starý participací aktivismus*, *nový transakční aktivismus*, *radikální aktivismus* a *epizodickou masovou mobilizaci*.

		Mobilizační kapacita	
		nízká	Vysoká
Transakční a advokační kapacita	nízká	<i>radikální aktivismus, občanská sebeorganizace</i>	<i>epizodická masová mobilizace</i>
	vysoká	<i>nový transakční aktivismus</i>	<i>starý participací aktivismus</i>

[podle Císař 2008]

Oproti starému participacímu aktivismu, kterému vévodí ekonomická orientace, „vystupuje transakční aktivismus hlavně s požadavky, které se týkají ekologie, životního prostředí a práv zvířat, následují lidská a občanská práva a svobody a požadavky související s veřejnými

¹³ Takovým sdružením se za účelem prosazení společných zájmů může být současný projekt *Rekonstrukce státu* lobbující za prosazení protikorupčních zákonů, na němž se podílí víc jak deset velkých watchdogových organizací.

politikami“ [Císař 2008: 12]. Transakční aktivismus proto lze podle Císaře explicitně ztotožnit s organizacemi tzv. *nových sociálních hnutí*.

Autoři zabývající se oblastí *nových sociálních hnutí* však vymezují předmět svého zájmu každý jiným způsobem, a můžeme se tak setkat s velkým množstvím definic a ne pod všechny lze zařadit *watchdogové* organizace. Na rozdíl od tzv. *starých sociálních hnutí* (resp. dělnických hnutí), jejichž cílem je ekonomická či politická integrace, se organizace *nových sociálních hnutí* zaměřují na prosazování určitých hodnot či obranu občanské společnosti. Co se týče způsobu jejich organizace, *stará hnutí* bývají formalizovaná, vyznačují se hierarchickou strukturou a jednají skrze politickou mobilizaci. Oproti tomu *nová hnutí* jsou vytvářena spíše sítěmi aktérů, na které se vážou nehierarchizovaní příznivci. *Nová hnutí* tak odpovídají postmodernistické představě o diferencující se společnosti rozpadající se na jednotlivé subsystémy [Znebežánek 1997: 39].

Watchdogové organizace se vyznačující právě nízkou mírou mobilizace, vysokou transakční a advokační kapacitou, namísto hierarchizovaných struktur mají spíše podobu sítí a zaměřují se na postmaterialistická témata. Lze je tak chápat jako formu *transakčního aktivismu* (resp. *nového transakčního aktivismu* podle Císaře) či jako součást širokého proudu nových sociálních hnutí.¹⁴ Můžeme tak hovořit přímo o *watchdogovém* hnutí.

1.1.3 Aktivity *watchdogových* organizací

Systematizovat a vymezit aktivity *watchdogových* organizací je velice obtížné, protože se většinou nezabývají jenom *watchdogem* coby občanskou kontrolou samou o sobě. V obecnější rovině k jejich aktivitám samozřejmě patří tvorba hodnot, jelikož „(i)nstitute občanské společnosti tvoří a stanovují konkrétní zájmy a hodnotové systémy, a jsou proto základním prvkem pluralismu moderních společností“ [Dohnalová 2004: 15]. S výčtem konkrétních typů aktivit je to ale složitější.

Tomáš Kramár [2007: 26] popsal sumu *watchdogových* aktivit nejen samotným pojmem *watchdog*, ale ještě i dalšími třemi anglicistními pojmy: *public advocacy*, *public policy* a *think-tank*, čímž chtěl vyjádřit skutečnost, že *watchdogové* organizace zpravidla kromě samotného hlídání také jednají s cílem prosadit určitý veřejný zájem či politiku otevřenou

---

¹⁴ Ačkoliv se přiřkláním k zařazení *watchdogu* k novým sociálním hnutím, je třeba zmínit, že tato interpretace není bezesporná. Giddens by tomuto výkladu oponoval. V rámci jeho typologie sociálních hnutí by *watchdog* šlo zařadit pod *hnutí za svobodu projevu a demokratická hnutí* (vedle hnutí dělnických, ekologických a mírových). Tato demokratická hnutí „mají svůj původ v oblasti dohledu na činnosti moderního státu“ a Giddens je řadí ke starým hnutím, která definuje tím, „že se rozvinula do určitých forem ještě před začátkem tohoto století“ [Giddens 2010: 141-142].

občanům. Zároveň se tyto organizace pokouší o vlastní expertní analytickou činnost. Navzdory slovníkovému významu pojmu *watchdog* tak cílem *watchdogových organizací* je kromě kontroly „politických rozhodnutí a jejich byrokratické realizace“ také jejich ovlivňování [ibid.: 55].

Fond Otakara Motejla, který se explicitně zaměřuje na podporu *watchdogových organizací*, vymezuje pět typů *watchdogových* aktivit: a) sledování činnosti veřejných institucí a vyvíjení tlaku na zlepšování jejich práce, b) zapojování občanů do rozhodovacích procesů, c) prosazování protikorupčních opatření, d) bránění svobodného přístupu k informacím, e) ochrana občanů v případech, v nichž došlo ke zneužití státní moci [Fond Otakara Motejla].

Analyticky elegantnějším způsobem navrhl Petr Bouchal z pražské pobočky Open Society Fund klasifikaci aktivit *watchdogových organizací* založenou na sledování dvou kritérií. „Jedním je to, zda je práce zaměřena na veřejný zájem obecně napříč institucemi a veřejnými politikami (korupce, střet zájmů), nebo na určitou oblast (doprava, zdravotnictví). Druhým kritériem je, zda se aktivity zaměřují systémově (lobbing, sledování zákonů, vzdělávání), nebo se zabývají konkrétními případy (korupční případy, případy diskriminace)“ [Bouchal 2009: 19]. Takovouto typologii tak lze promítnout do dvoudimenzionálního prostředí, v němž se jednotlivé aktivity pohybují.

Oklikou se tak můžeme pozastavit nad samotným označením těchto organizací jako *watchdogových*, jelikož se zdá, že toto pojmenování není výstižné, protože odkazuje pouze k aktivitám kontrolního typu. Kramár [2007: 26] proto upozorňuje, že výstižnější by bylo anglické označení „public interest groups“, tedy zájmové skupiny hájící veřejný zájem. Jelikož ale není v současnosti užíván český ekvivalent¹⁵ tohoto konceptu, budu nadále používat pojem *watchdog*, protože je v českém prostředí neziskových organizací zažitý.

Co se týče konkrétních forem jednání *watchdogových* aktivistů, převládá u nich zejména práce s informacemi, ať už jde o jednání zaměřené na získávání špatně dostupných informací, analýzy informací či jejich sdílení s veřejností skrze média, webové stránky a internetové sociální sítě. Jelikož jde zpravidla o profesionalizované nevládní organizace, výstupy jejich činností a jejich komunikace s médii a veřejností jsou výsledkem pečlivého strategického

---

¹⁵ Českým ekvivalentem rozumím *občanskou kontrolu*. V českém prostředí o ní roku 1947 pojednávat Zdeněk Neubauer a nazýval jí kontrolou *lidovou*. Takovou kontrolu chápal buď ve smyslu zapojení se do státních kontrolních organizací, nebo jako možnost projevit nesouhlas ve volbách, či jako možnost „veřejně kritizovat vládu a veřejnou správu a svou kritikou vyvolat takové veřejné mínění, že to nezůstává bez vlivu i na politiku vlády; zde jde v podstatě o svobodu projevu mínění, ale současně o to, jaké důsledky může mít veřejné mínění, nepříznivé dosavadní vládě, pro příští volby [Neubauer (1947) 2006: 287].

rozmýšlení a využití znalostí mediálního prostředí. Tato aktivistická know-how mezi sebou sdílejí mj. během společných projektů či při vzájemném setkávání.¹⁶

1.2 Watchdog v České republice

Než přistoupím k popisu českých *watchdogových* organizací, zmíním se o jejich specifikách vlastních postkomunistické společenské reality. Je však těžké činit jednoznačné závěry o vlivu této reality na povahu neziskových organizací a je i těžké popsat postkomunistickou občanskou společnost, protože se dostáváme do oblasti sporu o charakter postkomunistické občanské společnosti. Je slabá, či nikoliv? Za podstatný považuji historický původ samotné formy organizací typu *watchdog*. Ten lze vystopovat v prostředí amerického nevládního sektoru šedesátých let minulého století.

1.2.1 Spor o postkomunistickou občanskou společnost

Abychom přiblížili postavení *watchdogových* organizací v České republice, musíme nejprve charakterizovat stav zdejší občanské společnosti. Často je česká občanská společnost popisována jako slabá a její nedostatečný vývoj je zdůvodňován charakterem postkomunistické reality [např. Howard 2002]. Tato představa se opírá zejména o výzkumy formální občanské participace, jelikož oproti „starým“ demokraciím vykazují postkomunistické země relativně nižší míru členství v neziskových organizacích a v dalších formálních strukturách spadajících do oblasti občanské společnosti.

Na onu „slabost“ postkomunistické občanské společnosti (resp. nízkou míru participace občanů na veřejném životě)¹⁷ bývá nahlíženo dvěma způsoby. Buďto je chápána jako logický výsledek komunistického institucionálního prostředí, nebo je interpretována v kontextu dějinné zkušenosti a důraz je tak kladen spíše na historický a kulturní kontext komunismu a postkomunistického vývoje [Stachová 2008: 34].

Howard vysvětluje neúčast lidí na veřejném životě jako důsledek vlivu tří faktorů spojených s postkomunistickou realitou. Prvním z nich je převládající *nedůvěra ve formální organizace*, která pramení z negativní zkušenosti se státem řízenými organizacemi potírajícími hodnotový

---

¹⁶ Ono sdílené know-how je mnohdy výsledkem činnosti již zmíněného *Open Society Fund Praha*, který například realizuje v rámci svého dceřiného *Fondu Otakara Motejla* tzv. *watchdogovou akademii*, v jejímž rámci pořádá vzdělávací semináře pro *watchdogové* aktivisty, a výrazně tak ovlivňuje podobu *watchdogového* hnutí.

¹⁷ „Slabost“ občanské společnosti v postkomunistických zemích bývá interpretována i jako demobilizace či jako občanská dezintegrace a bývá spojována s pozorovanou politickou apatií a egoistickým individualismem. Někteří pozorovatelé tak dokonce chápou stav postkomunistických společností jako anomický [Tarrow, Petrova 2006: 3].

pluralismus v dobách komunistického zřízení. Druhým faktorem jsou *přetrvávající přátelské sítě* a s nimi spojená důvěra v neformální vztahy, které hrály významnou roli v každodenním životě lidí, což bylo dáno jednak vysokou a utlačivou politizací veřejné sféry, ale také charakterem socialistického hospodářství, v němž se vyplatilo mít přátelské konexe. A konečně třetí faktor, *zklamání z postkomunistického vývoje*, způsobuje, že lidé nedůvěřují novému systému a cítí se jím být podvedeni (v kontrastu s nadějnými a nereálnými vyhlídkami po pádu komunistického režimu). Vlivem tohoto zklamání tak často rezignují a nezapojují se do veřejných aktivit [Howard 2002: 161-163]. Z tohoto úhlu pohledu tak lze říci, že postkomunistickou demokracii je možné chápat jako „prázdnu, procedurální a formalistickou“ [ibid.: 163], či lze tvrdit, že „(p)ostkomunistická politická kultura stále není kompatibilní s demokratickými institucemi, které vyžadují občanskou angažovanost“ [Stachová 2008: 34].

Jiní autoři ale s představou slabé postkomunistické občanské společnosti polemizují [Tarrow, Petrova 2006; Císař 2008]. Ačkoliv je míra participace jednotlivců nesporně slabá, kladou si otázku, zda je tento fakt dostatečným důkazem slabosti občanské společnosti. Poukazují na skutečnost, že v postkomunistických zemích se rozvinula infrastruktura občanské společnosti a sociálních hnutí v podobě rozvinutých sítí advokačních organizací, a tyto sítě představují základnu pro „relativně vysoce účinný politický aktivismus“ [Císař 2008: 7]. Pro postkomunistickou realitu tak je příznačný aktivismus specifické části populace, nikoliv masová občanská participace. Tarrow a Petrova nesouhlasí ani s tím, že by občané postkomunistických zemí byli apatičtí, protože nízká participace nemusí znamenat nedostatek zájmu o veřejné dění (tyto dvě proměnné podle nich nekorelují). Naopak dokládají, že v těchto zemích existují široké, politicky relevantní, mezilidské sítě, které „mohou sloužit k difúzi demokratických hodnot“ [Tarrow, Petrova 2006: 4].

1.2.2 Model českých watchdogových organizací

Model *advokačních* organizací hájících veřejný zájem (potažmo celý koncept transakčního aktivismu) bývá považován za produkt amerického občanského sektoru, v němž se od šedesátých let vyvíjely malé nátlakové organizace, které nebyly založeny na mobilizaci, ale na lobbingu¹⁸, a nastolovaly postmaterialistická témata [Císař 2008: 122].

---

¹⁸ Tento typ organizací bývá nazýván jako „lobbisté bez členů“ (advocates without members) [Císař 2008: 122].

Tento model občanského aktivismu do české kotliny transportovaly po roce 1989 zahraniční dárcovské fondy. Advokační nevládní organizace prosazující veřejné zájmy začaly být „pokládány za ztělesnění občanské společnosti, v níž zase zahraniční dárci spatřovali důležitý předpoklad stabilních demokracií v postkomunistických zemích“ [ibid.: 17]. Zahraniční patronát nad advokačními organizacemi je v České republice běžný i dnes a mezinárodní fondy vytváří velkou část rozpočtů těchto organizací.¹⁹

V oblasti *watchdogu* sehrává v ČR centrální úlohu finančního patrona Nadace *Open society fund* Praha založená Georgem Sorosem, žákem Karla Poppera, s cílem pomoci „tomuto regionu v jeho transformaci z komunismu do otevřené a demokratické společnosti“ [Historie OSF v ČR]. Pod tuto nadaci spadá též její dceřiný Fond Otakara Motejla zaměřený explicitně jen na oblast *watchdogu*. Kromě samotné formy advokačních organizací a finanční podpory přináší světové dárcovské fondy také „know-how“, čímž přispívají k výrazné profesionalizaci takto zaměřených organizací.²⁰

Skutečnost, že tyto advokační organizace zde nevznikly spontánně, může být chápána pozitivně i kriticky. Na jednu stranu přenos onoho „know-how“ urychlil rozvoj českého občanského sektoru, na stranu druhou pozorovatelé upozorňují, že zahraniční dárci sami nemívají přímou zkušenost s komunismem a postkomunismem, tudíž mohou mít zcestné představy o místních poměrech. A svou roli může sehrát také klasický problémem financování neziskových organizací, kterým je riziko, že „aktivisté jsou často mnohem více zavázáni svým sponzorům než lidem, které se snaží zapojit či inspirovat“ [Howard 2002: 167].

Jelikož advokační typ neziskových organizací ještě nemá v ČR vybudovanou silnou tradici, je též třeba upozornit na skutečnost, že „organizace hájící veřejný zájem zaujímají v rámci českého neziskového sektoru poněkud nejasné místo: watchdogové a advokační organizace často nejen kontrolují orgány veřejné správy, ale i zastávají práci veřejných kontrolních orgánů, přičemž ze strany veřejného sektoru jsou považovány za součást neziskového sektoru“ [Bouchal 2009: 17]. Jejich finanční nezávislost na místních zdrojích však zapříčinila, že se „po určitou dobu mohly vyhnout reflexi vlastní pozice v rámci občanské společnosti,

---

¹⁹ Zahraniční fondy však nejsou jediným zdrojem financí pro advokační organizace. „V období před vstupem do EU pak do celého procesu vstoupily finanční prostředky z Evropské unie, což mělo za následek jednak mírné posunutí sledovaných témat v závislosti na prioritách podporovaných ze strany Unie, jednak posílení spolupráce mezi watchdogovými organizacemi a veřejnou mocí, čímž se ale poněkud oslabila jejich watchdogová funkce; bližší pohled pak ukazuje, že jednotlivé organizace tyto příležitosti pojalý různě podle toho, jak nahlížely na jednotlivé své aktivity“ [Bouchal 2009: 17].

²⁰ V současnosti například Fond Otakara Motejla pořádá soubor seminářů a workshopů a tento svůj vzdělávací program nazývá „Watchdog academy“.

protože – řečeno neomaleně – v rámci společnosti působily, aniž musely do tohoto procesu zapojovat občany“ [ibid.: 18].

1.2.3 České watchdogové organizace

Stanovit přesný počet *watchdogových* organizací působících v České republice není bez rozsáhlého výzkumu příliš možné, jelikož nejde o žádnou oficiální kategorii. Navíc koncept *watchdogu* odkazuje primárně k typu jednání a může tak být tematicky neutrální (ačkoliv se užívá spíše s tématy prodemokratickými a protikorupčními). Fond Otakara Motejla na svých webových stránkách uvádí, že disponuje databází kontaktů na 130 českých *watchdogových* organizací. Tato suma konkrétních organizací odpovídá širokému pojetí *watchdogu* jako občanskému aktivismu hlídajícímu a prosazujícímu veřejný zájem. V jeho užším vymezení jako profesionalizovaném občanském aktivismu zaměřeného explicitně jen na hlídání státní moci, bychom se dobrali zhruba k číslu dvacet.

Konceptuálně lze v prostředí českého občanského sektoru rozlišit několik typů *watchdogových* aktivit podle jejich tematického zaměření. Identifikovala jsem tak šest hlavních skupin *watchdogových* aktivit.²¹ Nelze však říci, že existuje šest skupin *watchdogových* organizací, jelikož většina organizací je zaměřená několika směry.

- 1) *Watchdogové* aktivity zaměřené na *sledování legality* jednání aktérů ve veřejné sféře jsou nejlépe obhajitelné, protože spočívají v upozorňování na porušování zákonů, a mají tak k dispozici poměrně jasné kritérium hodnocení, kterým je litera zákonů.
- 2) Aktivity zaměřené na oblast *etiky* hlídají dodržování určitých obecnějších normativních standardů, které mohou být sporné. Příkladem může být situace, kdy aktivisté upozorňují na zneužívání pravomocí či na kumulaci mandátů u určitých politiků, a vycházejí tak z přesvědčení, že kumulace mandátů je neetická a je v rozporu s určitou normativní představou politického angažmá. Zpravidla pak také takto zaměřené organizace aktivně prosazují vlastní normativní představy o fungování veřejné sféry.
- 3) Jedním z nejčastějších zaměření *watchdogových* aktivit je sledování kritéria efektivity. Pokud aktivisté sledují toto kritérium, může jít o monitorování toků veřejných prostředků či vyhodnocování veřejných zakázek, přičemž pak upozorňují na jimi identifikované mrhání prostředky.

---

²¹ Tematické skupiny aktivit jsem identifikovala během zjišťování „terénu“ v přípravné fázi svého výzkumu, na základě studia jejich webových stránek.

- 4) Další hodně častou a poslední dobou hodně výraznou skupinou aktivit, jsou aktivity zaměřené na otevřenost, které spočívají zejména v získávání a šíření informací a podněcování větší transparentnosti politických institucí a veřejné správy.
- 5) Aktivity snažící se přispět k „budování“ demokracie a prosazování demokratických principů jsou založeny na ideologických normativních pramenících z přesvědčení, jak vypadá ona správná demokracie. K této skupince můžeme zařadit i kontrolu soukromí před případnou rozpínavostí statní moci.
- 6) A poslední skupinou aktivit, které jsem identifikovala, jsou aktivity zaměřené na partikulární zájem, jako je třeba ochrana životního prostředí. V podstatě lze říci, že všechny ekologické nevládní organizace určitou formu *watchdogu* vykonávají, protože upozorňují na případy ohrožování či ničení životního prostředí. Jelikož jsou ale součástí velkého a ustáleného hnutí, k *watchdogu* jako takovému se zpravidla nehlásí.

Tabulka č. 1: Typologie aktivit *watchdogových* organizací

Zaměření <i>watchdogových</i> aktivit	Normativní kritérium pro rozpoznání nežádoucího jevu
Legalita	Zákony
Etika	obecné normativní standardy, princip odpovědnosti veřejných činitelů, střet zájmů
Efektivita	ekonomické ukazatele efektivity
Otevřenost	míra přístupných informací
Demokracie	ideologické normativy
partikulární téma	kritéria vlastní dané tematické oblasti

1.2.4 Problémy v hledáčku *watchdogových* organizací

Watchdogové organizace mají mj. za cíl upozorňovat na problémy ve veřejné sféře. Z tohoto problémového hlediska se zajímají zejména o jevy, jako jsou: korupce, klientelismus, neetické jednání politiků, neefektivita a uzavřenost veřejné sféry, nedostatek důvěry ve společnosti, malý zájem občanů o veřejné dění apod.

Asi nejvíce a nejhlasitěji zmiňovaným problémem, k jehož řešení se snaží napomoci velká část *watchdogových* organizací, je korupce. Ta, jakožto špatně strukturovaný problém, spadá pod většinu kategorií vyjmenovaných v předchozí kapitole. Jde totiž jak o problém etiky, tak také legality, efektivity i otevřenosti. Právě *watchdogové* organizace dnes přispívají

k rozšiřování protikorupční rétoriky a aktivně tento problém konstruují jako sdílenou definici situace, která je užívána jako jedna z klíčových charakteristik dnešní společnosti, protože „(k)orupční klima dokáže vzbuzovat dojem, že je všemocné“ [Frič 1999: 81].

Watchdogoví aktivisté také vycházejí z dnes už klasické kritiky byrokracie, která je přítomna i v sociologickém diskursu. Nejenže byrokratická správa se ze své podstaty nedokáže vyrovnat s problémem odlidštění svého jednání, ale její primární účel, tedy administrativní efektivnost, ztrácí na svém opodstatnění. Za ústřední problém byrokratické správy totiž bývá považována její nedostatečná pružnost a s tím související nepřizpůsobivost [Merton 2007: 182]. Se vzrůstající sociální dynamikou je tento problém stále více akcentován, jelikož byrokracie jednoduše nestíhá sledovat vývoj celé společnosti.

Dalším obecnějším tématem prostupujícím rétorikou *watchdogových* aktivistů je krize zastupitelské demokracie. Široký diskurs o tomto tématu se zakládá na kritice zastupitelského systému jako systému, který ztrácí legitimitu, jelikož kontrola dodržování slibů politických reprezentantů je považována za nedostatečnou [srov. Held 2006: 190-201].

Organizace typu *watchdog* také často identifikují jako společenský problém nízkou míru generalizované důvěry a hovoří také o špatném stavu politické kultury. Zároveň obhajují své aktivity tím, že už jen sama jejich existence přispívá ke zlepšení obou souvisejících problémů. Opírat se při takovýchto tvrzeních mohou i o úvahy politických filosofů: „Klasické teorie demokracie (...) tvrdí, že ve společnosti se může vytvořit vysoká úroveň sociální důvěry, pokud v ní existuje velká a různorodá škála dobrovolných sdružení a organizací.“ [Sedláčková 2012: 138]. Ačkoliv se poslední dobou stále více hovoří právě o zmíněné generalizované důvěře, důvěra jako taková je ve své podstatě vztahem mezi dvěma subjekty, vztahem, který je založený na víře, že ten druhý je poctivý a nebude se snažit nás poškodit či oklamat. „Přestože různí lidé mají rozdílnou obecnou míru důvěry, například míra důvěry v ústavní instituce se do velké míry odvíjí od hodnocení jejich fungování, tedy jejich důvěryhodnosti.“ [ibid.: 37]

1.3 Občanská společnost jako strážce státní moci

Odpovědi na otázky, co hlídá *watchdog* a proč tak činí, můžeme nalézt v širších úvahách o charakteru a funkcích občanské společnosti. Existuje nespočet rozličných definic občanské společnosti, které vycházejí z odlišných přístupů. Samotný koncept občanské společnosti je značně problematický, lze jej však chápat jako produkt západní kultury a institucí, a jeho normativní implikace tak mají bohaté intelektuální dějiny [Skovajsa 2010: 99]. Zpravidla však definice zdůrazňují samoorganizační, dobrovolný aspekt občanské společnosti a kladou důraz

na její neziskový a nevládní charakter. Například Ernst Gellner ji definoval takto: „občanská společnost je takový soubor nevládních institucí, který je dost silný, aby mohl fungovat jako protiváha státu, a zatímco ponechává státu funkce garanta míru a arbitra zásadních zájmů, zabraňuje mu atomizovat zbytek společnosti a ovládnout ho“ [Gellner 1997: 10].²²

1.3.1 Vztah občanské společnosti a státu

John Keane ve své knize *Democracy and Civil Society* [1988: 31-68] rozeznává pět různých pojetí²³ vztahu státu a občanské společnosti, potažmo pět různých myšlenkových tradic. Pokud bychom měli tyto tradice ve stručnosti představit, musíme se dopustit obrovského zjednodušování, ale pro přehled to může být postačující.

Hobbesovská tradice chápe politickou a občanskou společnost jako označení téhož, tj. společnosti založené na společenské smlouvě, která je negací přirozeného stavu prostého zákonů. Proti tomu tradice lockovská chápe stát jako nástroj společnosti pro zajištění svobody a rovnosti. Občanské společnosti pak přisuzuje právo omezovat státní suverenitu za účelem ochrany individuálních svobod. První výrazné zdůraznění protikladného vztahu občanské společnosti a státu Keane nalézá v díle Toma Paina, který stát chápal jako nutné zlo, které je potřeba omezit na minimum. Čtvrtá tradice je tradicí hegelovskou a zakládá se na pojetí občanské společnosti jako historicky konstruované sféry etického života, který vyplňuje prostor mezi rodinou a státem, přičemž úkolem státu je ochrana občanské společnosti. A konečně pak tradice tocquevillovská, v níž Keane spatřuje základ modelu demokratického státu, přičemž demokratizaci projevující se rozvojem občanské společnosti chápe jako nástroj kontroly státní moci.

Občanská společnost dnes bývá chápána zejména jako „pojem označující prostor mezi oblastí privátních zájmů a státem. Jedná se o oblast dobrovolného sdružování mimo sféry trhu, státu i soukromého života, v níž si uvědomujeme společnou provázanost našeho světa“

---

²² Definice občanské společnosti se liší také co do obsahové šíře jejího pojetí. Maximalistický pohled považuje za občanskou společnost v podstatě vše, co není stát. Představitelem takového pojetí je například Jürgen Habermas, který do občanské společnosti řadí i politické strany. Toto pojetí nejvýrazněji kritizoval Jeffrey Alexander [1997], který pojem občanské společnosti považuje za tzv. „deštníkový koncept“ (umbrella concept), pod jehož hlavičku se vejde v podstatě vše. Alexander naopak patří k opozitnímu minimalistickému přístupu, který občanskou společnost chápe jako hodnotový konsensus komunitního typu. Pro potřeby této práce se omezme na pojetí občanské společnosti jako autonomního sdružování lidí mimo sféru státu a trhu.

²³ Oproti tomu Karel Müller rozeznává pouze tři filosofické tradice (Locke, Montesquieu, Hegel), z nichž vycházejí odlišné přístupy k občanské společnosti [2003] a Goran Hyden čtyři (Locke, Hegel, Paine, Tocqueville), které tvoří dvoudimenzionální klasifikaci přístupů [1997].

[Rakušanová 2007: 14]. Tato definice vystihuje *minimalistické* pojetí občanské společnosti,²⁴ k němuž se koncept *watchdogu* implicitně hlásí, jelikož metaforou hlídačeho psa vyjadřuje svou nezávislost na státu i trhu. Občanská společnost tedy v tomto pojetí tvoří tzv. „třetí sektor“.

Jiná označení občanské společnosti zdůrazňují její postavení jakožto opoziční síly vůči státní moci. Jde o výrazy jako *nevládní sektor* či *nestátní sektor*, resp. *nevládní* a *nestátní organizace*. Toto pojetí však nezastávají všichni teoretici občanské společnosti ani samotní aktéři sociální praxe, a pokud ho zastávají, činí tak zpravidla s vědomím, že jde pouze o konceptuální rozlišení, které realitu zjednodušuje a přehlíží prolínání mezi těmito třemi sektory.²⁵ Co je však důležitější, tato pojmenování jsou značně normativní a implicitně obsahují předpoklad, že by občanská společnost měla být oddělena od státu. Pokud bychom přistoupili na tento patrně převládající předpoklad, je třeba zmínit ambivalentnost vztahu občanské společnosti a státu, protože „občanskou společnost lze vnímat nejen jako zdroj legitimacy a stability státu, ale také jako zdroj odporu vůči arbitrární, represivní a arogantní státní moci“ [Skovajsa 2010: 99].

Celé toto rozdělení společnosti na tři nezávislé sféry lze v podstatě chápat jako normativní ideál vlastní dominantním představám o demokracii.²⁶ Dahrendorf v tomto kontextu píše, že se tohoto rozdělení nesmíme vzdávat, protože udržet tyto sféry oddělené pro něj znamená podstatu liberálního řádu. „Hybridní řešení mají své místo, ale každý z principů, jež jsou základem pro tyto tři oblasti, má své oprávnění.“ [Dahrendorf 2008: 278]

Otázka nezávislosti občanské sféry vyvstává zejména u tématu financování činnosti oněch takzvaných neziskových organizací, které sice nejsou motivovány produkcí zisku, ale pro realizaci svých aktivit finance nutně potřebují. Profesionalizované organizace, které nejsou založeny na čistě dobrovolnické bázi, navíc své členy i zaměstnávají. Finanční prostředky získávají různým způsobem, většinou z grantů nadací, Evropské unie či státu, nebo od soukromých dárců. „Zdroje financování patří k největším problémům, protože je nutné udržet transparentnost, důvěryhodnost; zdroje financování často také ovlivňují aktivity dané organizace, která se pak může spíše profilovat na základě toho ‚kde a na co jsou peníze‘ než podle logiky ‚co je potřeba ve společnosti udělat““ [Dvořáková 2012: 90].

---

²⁴ Vedle *minimalistického* pojetí občanské společnosti Karel Müller rozlišuje mj. také pojetí *maximalistického*, které pojímá „občanskou společnost – lapidárně řečeno – jako společnost minus stát“ [Müller 2003: 69].

²⁵ Marek Skovajsa například rozlišuje několik přechodných organizačních forem stojících na pomezí státu a občanského sektoru, jsou to zejména územní veřejnoprávní korporace, zájmové veřejnoprávní korporace a soukromé subjekty pověřené výkonem veřejných úkolů [Skovajsa 2010: 81-83].

²⁶ Tyto představy dominují minimálně v diskursu sociálních věd.

1.3.2 Veřejný prostor

Při konceptuálním rozlišování společnosti na zmíněné tři sektory vyvstává otázka, jak lze vymezit veřejnou sféru a co to vlastně veřejná sféra je. Zpravidla se můžeme setkat se třemi pojetími veřejné sféry. Jedno pojetí ji ztotožňuje se sférou státní [např. Potůček 2005], druhé pojetí ji chápe jako sumu sféry státní a občanské, a třetí ji chápe ve smyslu veřejnosti [viz Karel Müller 2003: 49].

Samotné slovo „veřejný“ je velice zajímavé svou mnohoznačností. Podle Karla Müllera tento termín „označuje v dnešním slova smyslu to, co je ve společném zájmu, a to ne z nějaké vnější perspektivy, ale co je běžně rozpoznáváno jako společný zájem“ [Müller 2003: 48]. Není to však jeho jediný význam. Hannah Arendtová jej chápe ve dvou základních pojetích. Zaprvé „označuje vše, co se ukazuje před obecnstvem, vše, co může každý vidět a slyšet“ [Arendtová 2007: 66], zadruhé tento pojem „označuje svět sám, nakolik je právě svět tím, co je nám společné, a jako taková se odlišuje od toho, co nám patří jako soukromé, tedy od místa, jež nazýváme soukromým vlastnictvím“ [ibid.: 69]. Svět pak Arendtová chápe ve smyslu společnosti, jakožto lidský výtvar a zároveň jako to, co se odehrává mezi lidmi, přičemž veřejný prostor je pak tímto společným světem, který „shromažďuje lidi a současně zabraňuje tomu, aby o sebe navzájem zakopávali a naráželi do sebe“ [l.c.].

Vymezení veřejného prostoru se zakládá na rozlišení soukromého a veřejného. Vznik tohoto dualismu Arendtová připisuje založení antické polis, v níž člověk získal vedle svého soukromého života nádvakem druhý život, život politický. Lidská existence tak začala existovat ve dvou řádech bytí, v řádu toho, co nazývá svým vlastním, a v řádu toho, co je společné [ibid.: 35]. V antickém pojetí politiky byla politická společnost totožná se společností občanskou, tedy člověk společenský byl zároveň i člověkem politickým. Ačkoliv toto chápání politiky již není tolik běžné, rozlišení na sféru soukromou a veřejnou přetrvalo. V kontextu úvah o občanské společnosti se tak dnes můžeme dočíst, že právě ono „vystoupení jedinců ze svého soukromí a vyjádření se k dění, které se týká ostatních, je vlastní občanské společnosti“ [Dohnalová 2004: 16].

Zmínku o vzniku veřejného prostoru nelze zakončit pouze odkazem na antickou polis, jelikož význam samotného slova „veřejný“ se značně proměňoval v čase. Habermas v tomto duchu píše, že významy tohoto slova pocházejí z různých dějinných období a mnohdy si mezi sebou protirečí a uvádí rovnou několik běžných dnešních významů toho slova. Významový vývoj prodělal i pojem veřejnosti. Veřejnost ve feudální společnosti pozdního středověku by dnešním pohledem vůbec nemohla být nazývána veřejností, protože šlo o tzv. *veřejnost*

reprezentativní, která označovala pouze výsek tehdejší společnosti, tj. pouze skupinu feudálů [Habermas 2000: 60-63]. Dnešní pojetí veřejnosti je však chápáno jako masová veřejnost, kterou Habermas nazývá *veřejností občanskou*, kterou lze předně chápat „jako sféru soukromých osob shromážděných v publikum“ [ibid.: 87].

Obdobně ji chápe i Karel Müller: „Je to tedy jakýsi společný prostor, v němž se členové společnosti setkávají prostřednictvím širokého okruhu médií, tj. tisku, televize, novin, nebo také tváří v tvář, aby si mohli vyměňovat názory o tématech vzbuzujících obecný zájem“ [Müller 2003: 49]. Veřejnost tak je definována rozsáhlou komunikací.

1.3.3 Občanská kontrola státní moci

Občanskou kontrolu státní moci můžeme chápat jako specifický druh kontroly sociální, kterážto je definována jako „konfrontace reálného chování jedince nebo skupiny s kolektivními sdílenými hodnotami a normami tohoto chování“ [Velký sociologický slovník 1996: 527]. Aktivní účast v procesech sociální kontroly je pak spjata se sociální odpovědností aktéra, který kontrolu realizuje [l.c.]. Na rozdíl od běžných regulativních mechanismů v podobě sankcí, občanská kontrola pracuje pouze s nepříliš silnými sankcemi ve formě pokárání či veřejného nesouhlasu. Sankce jako takové totiž přísluší formálním autoritám, tedy právě oné státní moci, kterou právě občanská společnost kontroluje. K této kontrole však také z podstaty věci potřebuje mít autoritu. O této autoritě však můžeme hovořit jako o autoritě neformální, jelikož nevyhází z formálně zakotvených pravomocí, ale „z neformálního uznání předpokladů pro (...) vlivnou činnost a ze schopnosti reprezentovat zájmy určité skupiny“ [ibid.: 528].

Představa občanské kontroly státní moci však není obecně sdílenou, protože existuje několik již zmíněných modelů vztahu občanské společnosti a státu. Definice státu zdůrazňují, že stát je *veřejná moc*. „Přívlastek veřejná získává díky své úloze pečovat o veřejné, společné blaho všech svých oprávněných členů.“ [Habermas 2000: 56] Hannah Arendtová vznik samotné společnosti připisuje okamžiku, „v němž soukromý majetek přestává být soukromým zájmem a začíná se stávat veřejnou záležitostí“ [Arendtová 2007: 88], a právě tuto veřejnou majetkovou záležitost má na starosti primárně stát. Státní moc však není mocí neomezenou a už vůbec ne neomylnou ve smyslu plnění zde zmíněné úlohy. Podle „modelu občanské společnosti a sociálních hnutí“ je tak „občanská společnost ztělesněním hodnot klíčových pro demokracii a dobré vládnutí“ [Skovajsa 2010: 105]. Tento model čerpá zejména z toquevillovské myšlenkové tradice. Alexis de Tocqueville je v tomto kontextu

interpretován jako myslitel, který zdůrazňoval význam „dobrovolného sdružování pro demokracii, kdy občanská společnost kontroluje a omezuje státní moc“ [l.c.].

Představa občanského „hlídacího psa“, který kontroluje státní moc, tedy není ničím novým. Úvahy o potřebě kontroly a omezení státní moci byly typickým tématem osvícenských filosofů. „Je však věčnou zkušeností, že každý člověk, který má moc, je náchylný k tomu jí zneužít; jde tak daleko, dokud nenalezne její mez.“ [Montesquieu 2010: 181] Karel Müller proto uvádí: „Snad jako nejdůležitější poslání občanské společnosti bývá uváděna skutečnost, že měla představovat prostor neomezeného a nezávislého lidského spolčování, jenž ve své nezávislosti vytváří *ochranný val* proti možné rozpínavosti státní moci, byť by byla mocí demokratickou“, protože „každá centrální moc, ať už má sebemenší pravomoci, má stálou tendenci ve jménu efektivnosti a akceschopnosti neustále expandovat“ [Müller 2003: 28].

Čisté rozlišování státu a občanské společnosti je však možné zpochybnit s ohledem na povahu politických procesů. Například Ulrich Beck upozorňuje na potřebu širšího pojetí politických aktérů, jelikož se stírají hranice politiky. „Politika se ze svých oficiálních arén – z parlamentu, vlády, politické administrativy – přesouvá do *šedé zóny korporativismu*.“ [Beck 2011: 308] Tento proces je vnímán rozdílně v závislosti na daném stanovisku, buďto je „kritizován jako podryvání státu privátními zájmovými skupinami kvazi veřejné povahy nebo naopak vítán jako korektiv osamostatňování a upevňování státního vládního aparátu“ [ibid.: 309]. Právě za onen *korektiv* sami sebe považují *watchdogové* organizace, ale je třeba zdůraznit, že tento pohled nemusí zastávat všichni aktéři politické praxe.

Modely vztahů mezi občanskou společností a státem navíc není možné chápat jako univerzálně platné. Zpravidla se jedná o normativní ideály nebo o snahy o výrazné zjednodušení reality, jelikož vztah občanské společnosti a státu je situační a odvíjí se od povahy konkrétní občanské společnosti a konkrétního státu. Například Howard v souvislosti se svou představou slabé postkomunistické občanské společnosti uvádí: „Slabost občanské společnosti vytváří distinktivní prvek postkomunistické demokracie, vzorec, který značí kvalitativně odlišný vztah mezi občany a státem“ [Howard 2002: 164].

2. Watchdog v kontextu úvah o soudobé společnosti

Pokud bychom chtěli dešifrovat metaforu občanské společnosti jako hlídacího psa v širších konotacích sociologického diskurzu, můžeme se ptát, co znamená samotná existence jednání zaměřeného na občanskou kontrolu. Kontrola může být chápána jako projev reflexivity soudobé společnosti, zároveň samotný akt kontroly odkazuje na velký význam informací a racionality. Kontrola však také dialekticky souvisí s konceptem důvěry a požadavek transparentnosti se vztahuje ke konceptu otevřené společnosti.

Koncept *watchdogu* proto v této kapitole zasadím do širších úvah o charakteru dnešní společnosti a nejednoznačnost jeho interpretací předvedu v závěru kapitoly na příkladu diskusí o postavení občanské společnosti v různých pojetích demokracie, jelikož úvahy o občanské společnosti nebývají izolované a bývají spojeny s určitou představou o politickém systému. Všechny, ze zde zmíněných konceptů souvisejících s pozdní modernitou, by zajisté stály za hlubší analýzu, jelikož nebývají užívány jednotně, ale jelikož je mou snahou vystavění sociologicky relevantního rámce pro úvahy o *watchdogových* organizacích, spokojme se zde se zažitými deskripcemi učebnicového stylu.

2.1 Reflexivní modernita

Reflexivita, čili schopnost společnosti působit sama na sebe a schopnost vlastní konfrontace, se projevuje na různých úrovních sociálního života a je v podstatě inherentně přítomna ve všech sociálních interakcích. Projevuje se tak v relacích občanské společnosti a státu, ale také v občanské společnosti samotné. Jednotlivé organizace občanské společnosti vzájemně reflektují své jednání, to samé platí i pro členy každé z těchto organizací a zároveň každý občanský aktivista je sám reflexivním aktérem. Reflexivita na individuální i skupinové úrovni je u *watchdogových* aktivistů důležitá zejména při obhajobě legitimacy vlastní činnosti, protože „(w)atchdog musí být připraven na zpochybňování vlastní důvěryhodnosti, legitimacy a někdy i samotné existence“ [Kramár 2007: 53]. Označení pozdní modernity jako modernity *reflexivní* je spojeno zejména se jmény Anthonyho Giddense a Ulricha Becka, proto tento koncept představím na příkladu jejich pojetí *reflexivity*.

---

²⁷ SPOLEČNOSTI POZDNÍ DOBY 2006: 16.

2.1.1 Reflexivní monitorování jednání

Anthony Giddens mluví o tzv. *reflexivním monitorování jednání*: „Podle obecného povědomí je reflexivita určující charakteristikou veškerého lidského jednání“, které tak není „zřetězením nahromaděných interakcí a příčin, ale konzistentním a (...) nikdy neustávajícím monitorováním chování a jeho kontextů“ [Giddens 2010: 39]. Tato reflexivita tvoří podle Giddense základnu modernity.

Sociální jednání se podle logiky modernity řídí direktivou racionalizované kontroly. „Reflexivita moderního sociálního života spočívá ve faktu, že sociální praktiky jsou neustále ověřovány a přetvářeny ve světle nových informací o těchto praktikách samých, informací, které tak v zásadě mění jejich charakter.“ [ibid.: 40] Příkladem takové racionalizované reflexe jsou oficiální statistiky, které „nejsou pouhými analytickými charakteristikami sociálního života, ale konstitutivně vstupují zpět do světa, ze kterého byly vzaty či vypočítány“ [ibid.: 43].

Výrazné postavení v reflexivní modernitě Giddens připisuje právě sociálním hnutím, která podle něj poskytují záblesky možných budoucností. „Sociální hnutí poskytují možným budoucím transformacím významné orientační linie, neboť jako radikální způsoby angažovanosti mají v moderním sociálním životě dalekosáhlou důležitost.“ [ibid.: 140-141] Giddensovské pojetí reflexivity je v této souvislosti relevantní také ve vztahu k vytváření skupinové identity organizací sociálních hnutí, jelikož identitu považuje za trvalý a explicitní reflexivní projekt. Domnívám se, že právě reflexivní monitorování jednání je příznačné pro *watchdogové* aktivisty, kteří z titulu občanského aktivismu musí neustále obhajovat a revidovat svou pozici ve společnosti, jelikož nemají formální autoritu. Reflexivita je patrná i v jejich kontrolních činnostech, jelikož nejenže kontrolují veřejnou moc, ale výsledky jejich pozorování dále utváří sociální realitu.

2.1.2 Politika vs. subpolitika

Pozdně moderní společnost v podání Ulricha Becka je zejména společností *rizikovou*. Tato riziková společnost má sklon podporovat nové formy politiky, jelikož riziko vyvolává reflexivitu. Zvyšující se výskyt rizikových společenských důsledků lineárního stupňování racionalizace prvotní modernity, kterou Beck chápe jako tzv. jednoduchou modernitu příznačnou pro industriální společnosti, totiž podněcuje potřebu společenské sebekonfrontace, která ústí v tuto reflexivní modernitu [Beck 2007: 38]. Společnost se tak „stává sama sobě tématem a problémem“ [ibid.: 47].

Nelze však tvrdit, že by reflexivní modernita nahradila modernitu jednoduchou. Beck hovoří o konfliktu dvou moderen. „Moderna a protimoderna, jednoduchá a reflexivní modernizace pronikají jedna druhou.“ [ibid.: 135] V oblasti politiky tak lze hovořit o konfliktu politiky a tzv. *subpolitiky*.²⁸ Pro sféru politiky je typické přetrvávání jednoduché modernity, jde o sféru, kterou politologie nazývá oblastí *politics*, tedy místem politického boje o moc. Proti tomu *subpolitika* znamená utváření společnosti „zespodu“ a je příznačná právě pro modernitu reflexivní. Od politiky se formálně odlišuje tím, že „na jevišti utváření společnosti vystupují také aktéři stojící *mimo* politický a korporativní systém“ a Beck do výčtu těchto aktérů řadí právě i občanské iniciativy [ibid.: 145].

Na jednu stranu je podle Becka nutná určitá monopolizace politiky (ve smyslu soustředěnosti a specializace), protože „(j)en tak mohou být vůbec organizovány procesy formování politické vůle a reprezentace skupin občanů a zájmů občanů“ [Beck 2011: 314]. Na stranu druhou tato monopolizace už není tolik potřebná, protože demokratizace ústí v „diferenciaci možností spolurozhodování, kontroly a odporu“, přičemž představa o politice jako řídicím centru moderní společnosti se stává fikcí a demokracii tak lze chápat jako proces zbavující politiku moci [ibid.: 312].

Dochází též ke „zhroucení legitimacy odbornosti“ [Delanty 2011: 378], kdy se každý jedinec stává potenciálním expertem, který se může zapojit do veřejné diskuse a jak už bylo řečeno, hranice politiky se rozostřují. Zhroucení legitimacy odbornosti má za následek demokratizaci kritiky a společenská sebekritika nahrazuje kritickou teorii společnosti [Beck 2007: 5]. „Subpolitická společnost je, či opatrněji řečeno mohla by (...) být, občanskou společností, která sama bere do rukou své záležitosti“ [ibid. 147]. Soudobý stát je tak plný protikladů a prochází obdobím metamorfózy, kdy na jednu stranu odumírá jeho staré raně moderní pojetí a na stranu druhou musí být znovu vynalézán a přelévá se do lidské decentralizované sebeorganizace.

2.1.3 Monitorovaná demokracie a otevřená společnost

Požadavek *watchdogových* aktivistů volající po zvyšování transparentnosti politických a byrokratických procesů je v podstatě požadavkem nabádajícím k aktivnímu zlepšování důvěry lidí ve stávající politický systém. Vraťme se proto ještě k Anthonyemu Giddensovi,

---

²⁸ Miloš Havelka Beckův koncept subpolitiky řadí do myšlenkového proudu zabývajícího se tzv. nepolitickou politikou, kterou jako téma nalézá v českém prostředí u Masaryka, Patočky a Havla [Havelka 1998].

který pojednává o důvěře v kontextu rizikovosti a reflexivity moderních společností, které podle něj na rozdíl od společností tradičních nejsou pro jedince tolik psychologicky přijatelné. „V určitých ohledech je míra nedostatku ontologického bezpečí v moderním světě vyšší než ve většině situací předmoderního sociálního života.“ [Giddens 2010: 96] V předmoderních společnostech převládala obecně nebezpečí plynoucí ze strany přírody a lidského násilí, zatímco v moderních společnostech vychází hrozby zejména ze samotné podstaty modernity a nebezpečí tak sídlí v abstraktních a systémových oblastech.

Důvěru pak Giddens chápe jako prostředek lidské orientace, který je spojen „se způsoby uspořádávání ‚spolehlivých‘ interakcí v čase a prostoru“ [ibid.: 92] Důvěra tedy značí neexistenci rizika, a zatímco v předmoderních společnostech převažoval význam lokální důvěry, v moderních společnostech hrají prim vztahy důvěry vázané na abstraktní systémy.

Karl Popper uvozoval své pojednání o otevřené společnosti citací Perikla: „Ačkoliv jen nemnozí mohou tvořit politiku, jsme všichni schopni ji posuzovat“ [Periklés citováno dle Poppera 1994: 17]. Tento předpoklad se stal základem obhajoby občanské kontroly, která vychází z kritiky zastupitelské demokracie a požaduje větší odpovědnost politických reprezentantů.

Na rozvíjející se diskurs o občanské kontrole státní moci zareagoval politolog John Keane novým konceptem demokracie, který nazval demokracií *monitorovanou* (monitory democracy).²⁹ Tento koncept Keane představil ve své knize *Život a smrt demokracie* (2009). „Monitorovaná demokracie je novou historickou formou demokracie, variací ‚post-parlamentární‘ politiky definované výrazným růstem rozličných typů mimoparlamentních mechanismů kontrolujících moc.“ [Keane 2009: 688]

2.2 Éra informační společnosti

Činnost *watchdogových* organizací je více či méně postavena na kontrole, která souvisí se získáváním informací, proto považují za podnětné zasadit jejich počínání do kontextu racionalizované a informační společnosti. Jelikož se většinou v programových prohlášeních těchto organizací objevuje v souvislosti s formulací prosazovaného veřejného zájmu a s obhajobou existence samotné organizace vysoce racionalizovaná argumentace a protože se tyto organizace silně profesionalizují, domnívám se, že se v jejich jednání silně odráží

---

²⁹ Anglické adjektivum *monitory* znamená spíše *varující*, *varovný*, tedy je užíváno v aktivním deverbálním smyslu, ale s ohledem na kontext Keanových úvah považují za vhodnější překlad v trpném slovesném adjektivu *monitorovaný*.

charakter racionalizované modernity. Snad každá učebnice sociologie obsahuje tezi tohoto typu: „Racionalizace je nesporně jednou z hlavních matic modernity.“ [Martuccelli 2008: 153] Moderní společnost tak je charakterizována „expanzí racionality do všech sfér sociálního života“ [l.c.], přičemž občanský sektor není výjimkou. Modernita však není homogenním procesem, ale je spíše sousledností několika fází modernizace. A ačkoliv určitou formu racionality vykazuje jak státní sektor, tak i sektor občanský, ve svém způsobu argumentace se liší, zatímco pro státní sféru je typická standardizace, sektor občanský se snaží protlačovat inovace.

2.2.1 Od organizované modernity ke společnosti sítí

V třífázovém modelu vývoje modernity Jana Kellera³⁰ představuje protikladný vztah státu a *watchdogových* organizací protiklad organizované modernity a společnosti sítí. Organizovaná modernita byla typická pro většinu 20. století a jejími hlavními motivy bylo snížení míry sociální nejistoty, integrování skupin vykořeněných v důsledku průmyslové revoluce a zvýšení výrobní efektivity. Šlo v podstatě o období stabilizace po nezřízené prvotní fázi modernizace. Hlavním nástrojem organizované modernizace se stala konvencionalizace, tedy „obecné systémy pravidel jednání a rozhodování, jež bylo možno zcela univerzálně aplikovat bez ohledu na specifický kontext konkrétního prostředí“ [Keller 2007: 30-31]. Příkladem takové konvencionalizace byl moderní stát a byrokracie, dělnické hnutí či masové politické strany.

Od šedesátých let 20. století však můžeme hovořit o nastupující krizi organizované modernity, která se projevovala a stále ještě projevuje voláním „po širší autonomii, větší kreativité, dynamičnosti a flexibilitě“ [ibid.: 32]. Tato krize přináší zejména „erozi a rozostření hranic a spolu s tím proces dekonvencionalizace, či deregulace“, ale též „pluralizaci praktik“ [ibid.: 33]. Vyústěním krize pak je nástup tzv. společnosti sítí, čímž dochází k nahrazování „velkých formálních, vysoce centralizovaných a byrokratizovaných organizací pružnými, pohyblivými a proměnlivými sítěmi“ [ibid.: 34]. Keller dále tvrdí, že spolu s tím je z obecných systémů přenášena odpovědnost za rizika plozená moderní společností na samotné aktéry. V hospodářské sféře přechod k sítím probíhá poměrně plynule,

---

³⁰ Keller při periodizaci modernity vychází z díla německého sociologa Petera Wagnera, který přepracoval periodizaci Habermasovu. Wagner zavádí koncept omezeně liberální modernity, kterou stíjí modernita organizovaná. Keller pak přidává poslední fázi, a to fázi Castellsovy společnosti sítí [Keller 2007: 26].

ale v oblasti politiky se stále častěji hovoří o krizi zastupitelské demokracie a zvyšující se zájem občanské společnosti o fungování státní sféry by toho mohl být příznakem.

2.2.2 Společnost informací

Již v sociologickém slovníku z devadesátých let byla *informační společnost* definována poměrně výstižně jako „jeden z konceptů postindustriální společnosti opírající se o reinterpretaci role informace (zejména vědeckých poznatků) ve společenském vývoji a sekundárně též o výklad vlivu nových informačních technologií na sociální život“ [Velký sociolog. slovník 1996]. První koncepty tohoto druhu můžeme datovat do 60. let minulého století. V letech 80. se o *informační společnosti* hovořilo zejména v kontextu prognóz o budoucím vývoji společnosti. Pojem se postupně ujal a v hojně míře se užívá i mimo akademické diskursy (zejména v politické agendě³¹ a v publicistice).

Rozvinutější diskuse o *informační společnosti* se nejspíše zrodila v rámci významného díla Daniela Bella, *The Coming of Post-industrial Society* (1973). Bellovi je proto připisováno vnesení úvah o tomto rodícím se typu společnosti do diskursu sociologie. Jako první se pokusil informační společnost detailně popsat. Obecně hovořil spíše o společnosti postindustriální, ale ve svých pozdějších pracích používal jakožto její ekvivalent pojem *společnost informační* [Petrusek 2006].

Autoři vymezující *informační společnost* na základě technického definičního kritéria kladou důraz na význam informačních a komunikačních technologií pro vznik a formování *informační společnosti*. „Ekonomický přístup používá termín *informační ekonomika* k popisu situace, kdy obchod s informacemi tvoří hlavní podíl národního HDP“ [Punar 2010: 4]. Přístup založený na kritériu zaměstnanosti definuje *informační společnost* jako takovou společnost, „kde je nejvíce pracovních pozic založeno na práci s informacemi“ [ibid.: 4-5]. Kritérium prostorové je založeno na významu překonávání prostoru a proměn organizace času v důsledku užívání informačních a komunikačních technologií. Proti tomu kritérium kulturní zdůrazňuje nárůst počtu informací a symbolů. Punar k tomuto výčtu kritérií přidává ještě kritérium teoretické, které je založeno na myšlence, „že informační společnost je ta, ve které dominuje teoretické vědění“ [ibid.: 5]. Punar dále upozorňuje na provázanost a synchronnost všech těchto aspektů *informační společnosti*.

---

³¹ O rozšíření užívání pojmu *informační společnost* svědčí mnohé názvy politických orgánů a organizací všeho druhu (např. *Rada vlády ČR pro informační společnost*, *evropská komisařka pro informační společnost a média aj.*) [Punar 2009: 5].

V kontextu *watchdogu* se nárůst významu informací projevuje zejména v jeho požadavku transparentnosti a v jednání zaměřeném na získávání a sdílení dat o politickém rozhodování a fungování veřejné správy. Lze dokonce konceptuálně rozlišit *watchdog* zaměřený primárně na tuto oblast občanské kontroly, která se zpravidla sama nálepkuje konceptem „otevřená data“.³² Soudobý význam informací a informačních technologií se projevuje i v samotných aktivitách *watchdogových* aktivistů, protože jejich činnost je vždy založená na předávání informací „veřejnosti“. Informace tak jsou šířeny primárně pomocí webových stránek, médií a internetových sociálních sítí.

2.3 Občanská společnost v kontextu diskusí o demokracii

Karel Müller spatřuje úzký vztah mezi občanskou společností a demokracií. „Občanská společnost je dnes všeobecně pokládána za nástroj svobody a záruky demokracie (...). Existence občanské společnosti tedy podmiňuje existenci svobodné společnosti a moderní demokracie, zrovna tak jako pojetí občanské společnosti podmiňuje pojetí svobody i demokracie“ [Müller 2003: 14]. Neplatí však zároveň, že pojetí demokracie podmiňuje pojetí občanské společnosti?

Demokracie je definována jako forma vlády, avšak teoretizování o ní často zahrnuje úvahy o celé společnosti. Otrocký překlad pojmu demokracie jako vlády lidu³³ podněcuje otázku, kdo je onen lid a jaký má lid charakter. Jde o sumu individuí, nebo je zde možný i určitý druh kolektivity? Tyto klasické otázky lze vztáhnout právě i k onomu mlhavému pojmu občanské společnosti.

Občanská společnost bývá považována za podmínku existence demokracie [Gellner: 1997; Müller 2003], či alespoň za faktor a ukazatel její kvality [Tocqueville 2012; Havel 1994; Dahrendorf 2008]. Naopak podle jiných autorů demokracie občanskou společnost nepotřebuje, či je jí dokonce oslabována [Klaus 1995].³⁴ Demokracii je tak třeba chápat jako „bojový pojem“, jenž hraje klíčovou roli v dialogu, do kterého vstupují sociální hnutí při činnostech v oblastech, jež mají společné se státem [Giddens 2010: 142].

Zdá se však, že v diskursu sociálních věd převažuje předpoklad, že rozvinutá občanská společnost má pozitivní vliv na podobu demokracie: „Občanská společnost je dnes všeobecně

---

³² Lze nalézt několik českých příkladů tohoto typu *watchdogových* organizací, například: Iniciativa za otevřenou datovou infrastrukturu (opendata.cz), KohoVolit.eu, [Rozpočet Veřejně o.s.](http://RozpočetVeřejně.o.s.), [zIndex apod.](http://zIndex.apod)

³³ Sartori tuto definici reformuluje jako „vládu lidu nad lidem“ [Sartori 1993: 33].

³⁴ Více o argumentech a autorech přisuzujících občanské společnosti pozitivní či negativní vliv na demokracii pojednává Tusalem [2007: 364-367].

pokládána za nástroj svobody a záruky demokracie, které se vyvinuly v západních demokraciích. Existence občanské společnosti tedy podmiňuje existenci svobodné společnosti a demokracie.“ [Müller 2003: 13-14] Uhlin rozeznává několik typů pozitivního působení občanské společnosti na podobu demokracie. Předně je to mocenské vyvažování a kontrola státu, ale také výchova občanů v duchu Tocquevillovy „školy demokracie“ a stimulace politické participace [Uhlin 2002: 272]. Green těchto pozitivních efektů uvádí ještě více, kromě jmenovaného zmiňuje ještě rozvíjení demokratických norem tolerance a kompromisu, získávání a výchovu politických vůdců, šíření informací a názorů či reprezentaci zájmů mimo politické strany [Green 1997: 311].

Existují různé typologie teorií demokracie. Pokud se přidržíme možného učebnicového výkladu [Skovajsa 2004: 322-323], jako relevantní pro dané téma se zdají být tyto ideální typy teorií: a) podle míry normativnosti: normativní (ideologické) / empirické (či deskriptivní, procedurální) teorie; b) podle výkonu vlády lidu a míry zapojení občanů: přímá / reprezentativní, participační / elitní (kompetitivní) teorie demokracie; c) podle způsobu zprostředkování zájmů ve společnosti: pluralitní / korporativní teorie demokracie.

2.3.1 Normativní teorie demokracie

Možné rozlišení normativních teorií demokracie načrtl Jürgen Habermas, který rozlišil tři takové modely: liberální, republikánský a deliberativní. *Liberální* model pojímá společnost jako „systém tržně strukturovaných osob a jejich společenské práce“ [Habermas 2002: 79]. Politika pak má pouze zprostředkující funkci, aby agregovala zájmy jednotlivců a poskytla prostor pro boj o moc. Tedy pro občanskou společnost v tomto modelu není místo. Jiní autoři s tímto pojetím liberalismu však nesouhlasí. Například podle Gideona Bakera liberální pojetí demokracie poukazuje na funkci občanské společnosti jako mocenského vyvažování státu, čímž je zabráněno škodlivé koncentraci moci [Baker 2002: 147]. Marek Skovajsa v této souvislosti píše: „V politickém smyslu nespočívá funkce občanského sektoru nebo občanské společnosti jen v převzetí či doplňování služeb, jež nejsou schopny poskytnout stát a trh, ale občanská společnost je konstitutivní pro udržení demokratických svobod. Občanská společnost v klasickém pojetí liberalismu předchází jakoukoli státní formaci, určuje její poslání a omezuje její mandát.“ [Skovajsa 2010: 81]

Republikánský model demokracie bezesporu chápe občanskou společnost jako základ politické veřejnosti. Jeden z hlavních rozdílů mezi těmito modely spočívá v odlišném chápání občana. Zatímco občan v liberálním modelu se zaměřuje jen na svůj zájem, občan v modelu republikánském tak činit nemusí. Naopak se domlouvá s ostatními na formulaci společných

cílů, norem a zájmů [ibid.: 82] a občanská společnost tak je ztotožnitelná s lidem obecně. S tím souvisí i odlišné pojetí práva. Zatímco podle liberálů by právní řád měl být konstruován na základě práv subjektivních, podle republikánů by naopak subjektivní práva měla být podřízena objektivnímu právnímu řádu, „který umožňuje a zároveň zaručuje integritu rovnoprávného, autonomního soužití založeného na vzájemné úctě“ [Habermas 2002: 83].

Konzervativní pojetí demokracie je však podle Habermase příliš idealistické, jelikož demokratický proces podmiňuje ctnostmi občanů zaměřenými na obecné blaho, což vede k eticky příliš sevřeným politickým diskusím. Tyto dva modely proto doplňuje modelem vlastním, *deliberativním*, který poukazuje na mnohotvárnost forem komunikace a stojí mezi výše popsány modely. Deliberativní model stejně jako republikánský zahrnuje koncept občanské společnosti, avšak u vytváření společné vůle počítá i s protichůdnými zájmy občanů, kteří tak musí dosahovat konsensu skrze kompromisy, účelově racionální volbu apod. [ibid.: 87].

2.3.2 Míra zapojení občanů a zprostředkování zájmů

Výkon vlády lidu může být prováděn buď přímo,³⁵ nebo prostřednictvím politických reprezentantů, které si lidé volí. Ani jeden z těchto modelů se pojetí občanské společnosti příliš netýká, ale ani její existenci přímo nevyklučuje. Přímá i zastupitelská demokracie totiž vycházejí z individuálních zájmů občanů, kteří se samostatně rozhodují, nebo volí svého zástupce.

Schumpeterovský model demokracie, který vychází z konstruktivní kritiky modelu klasické zastupitelské demokracie, je prostorem pro boj o politickou moc,³⁶ občanskou společnost zcela opomíjí. Pokud by připouštěl její existenci, pak by to bylo pouze mimo rámec politiky. Role občanů je totiž v souvislosti s politickou participací značně omezena a spočívá jen ve tvorbě politické reprezentace, která bude na rozdíl od lidové masy kompetentní činit politická rozhodnutí. Schumpeterův model demokracie tak lze označit jako elitistický a je definován takto: „Demokratická metoda je takové institucionální zřízení, které umožňuje činit politická rozhodnutí a v němž jednotlivci získávají rozhodovací moc v konkurenčním zápase o voličův hlas.“ [Schumpeter 2004: 287] Vláda lidu se tak v schumpeterovském modelu omezuje pouze na akt volby.

---

³⁵ Model přímé demokracie se v praxi nikde plně nevyskytuje, objevují se však techniky přímé demokracie, které doplňují klasický zastupitelský model.

³⁶ Shapiro v podobném duchu chápe demokracii jako „systém určený ke strukturaci mocenských vztahů“ [Shapiro 2002: 31].

V opozici stojící participační model naopak chápe demokracii jako zřízení, v němž by se co největší počet občanů měl podílet na co největším počtu rozhodnutí. Čím je participace občanů výraznější, tím je demokracie silnější. Koncept „silné demokracie“ tak „spočívá na myšlence samosprávy společenství občanů, kteří jsou spíše než na základě svých stejnorodých zájmů sjednoceni občanským vzděláním a kteří jsou schopni uskutečňovat společný záměr a podnikat společné kroky“ [Svensson 1995: 215]. Demokracie je tak chápána jako občanská samospráva vycházející z občanské společnosti. S mírou participace počítá typologie politické kultury Almonda a Verby. Přičemž participativní politická kultura, v níž občané mají vůli aktivně participovat, není v realitě nikde přítomná. Podle Almonda a Verby demokracie potřebuje k přežití spíše politickou kulturu poddanskou (v rámci níž lidé sice požadují řešení problémů, ale nepožadují svou vlastní participaci), jelikož příliš aktivní občané by mohli destabilizovat systém [Vajdová 1996].

Propojení normativní a procedurální teorie³⁷ demokracie nalezneme v díle Roberta A. Dahla, který odlišil demokracii jakožto ideál od reálných režimů, které označil jako polyarchie (lišící se mírou demokratičnosti). Ačkoliv se ve svých úvahách explicitně konceptu občanské společnosti nevěnuje, implicitně s ní počítá. Jako jednu ze sedmi definičních institucí polyarchie totiž považuje svobodu sdružování. „Aby občané mohli dosáhnout různých práv (...), mají také právo vytvářet relativně nezávislá sdružení nebo organizace.“ [Dahl 1995: 202]

Co se týče otázky způsobu zprostředkování zájmů ve společnosti, tak se jí věnují dva druhy modelů demokracie, pluralitní a korporativní. Model pluralitní demokracie¹ [např. Dahl 1995] je založen na konkurenci velkého množství jasně definovaných skupin hájících partikulární zájmy, proti tomu model korporativní demokracie spočívá v propojení zájmových skupin se státem [více Říchová 2000]. Zatímco korporace jsou formálně a hierarchicky strukturovány, zájmové skupiny¹ v pluralistickém modelu odpovídají ideji volného sdružování v rámci občanské společnosti. Zájmové skupiny nelze s občanskou společností plně ztotožnit, protože ne všechny skupiny mají politické požadavky, přesto tvoří její součást. Podle Gideona Bakera pluralisté zdůrazňují roli občanské společnosti při zajišťování informací pro stát o zájmech a poptávce občanů [Baker 2002: 147].

---

³⁷ Klasickým příkladem procedurální teorie je schumpeterovský model demokracie [Schumpeter 2004].

„Zdá se, že Goffmanovou hlavní snahou bylo dekonstruovat metafory, které ovládají jak společnost, tak i sociální vědy.“

Thomas J. Scheff³⁸

3. Rámování aktivit sociálních hnutí

V této kapitole představím koncept *analýzy rámců* vycházející z pojmu *rámec* (frame). Předně je však třeba zdůraznit, že analýza rámců „není ani plnohodnotným teoretickým paradigmatem, ani koherentním metodologickým přístupem“ [König 2007]. Jde spíše o množství přístupů teoreticky navázaných (často volně) na Goffmanovo dílo o *rámování*. Svou výkladovou linii proto začnu rozvíjet právě od Goffmana a jeho pojetí *rámců*. Dále uvedu nejčastější způsoby interpretace jeho relevantních myšlenek a ve stručnosti nastíním další osudy pojmu *rámec*. V další podkapitole zasadím goffmanovskou *analýzu rámců* do širšího teoretického kontextu, a to konkrétně do vztahu k východiskům konstruktivismu, fenomenologie a symbolického interakcionismu, jelikož je považuji za nejpřínosnější přístupy pro další část své práce.³⁹ Následně se zaměřím na specifický proud analýzy rámců, a to na *analýzu rámců* Benforda a Snowa užívanou v souvislosti se studiem sociálních hnutí.

3.1 Analýza rámců Ervinga Goffmana

Koncept *rámců*⁴⁰ rozpracoval Erving Goffman v knize *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (1974). Rámce pojímal jako způsoby organizace zkušenosti a zároveň i jako aktérské perspektivy či schémata interpretace. Vymezil se proti Thomasově klasické definici situace, respektive vůči její převládající interpretaci, která pojímá jedince jako pasivní bytost reagující na definice situace vytvářené společností, a naopak zdůrazňoval, že lidé „odhadují, jaká by pro ně měla situace být a podle toho jednájí“ [Goffman (1974) 1986: 1], tedy že definice určité sociální situace závisí na *interpretačních schématech*, se kterými konkrétní člověk do dané situace přichází. Goffman se v úvodní části své knihy přihlásil mj. k myšlenkové tradici Jamese a Schütze [ibid.: 2-8] a kladl si spolu s nimi otázku,

---

³⁸ The Structure of Context: Deciphering Frame Analysis 2005: 368.

³⁹ Goffmana nelze přiřadit pouze k jednomu sociologickému myšlenkovému proudu. „Svým dílem bývá zařazován k teoretikům sociálního jednání, kteří se rekrutují z oblastí symbolického interakcionismu, fenomenologické sociologie, sociální dramaturgie a etnometodologie.“ [Šilhanová 2008: 78]

⁴⁰ Pojem *frame* Goffman převzal od antropologa Gregoryho Batesona. Tento pojem se do češtiny překládá jako *rámec*. Ačkoliv se domnívám, že pojem *rámec* s sebou nese představu pasivity, jiné možné překlady, například *konstrukce* či *hledisko*, by byly matoucí.

za jakých podmínek považujeme jevy za reálné. Navázal na Jamesovu myšlenku, že lidská pozornost je selektivní a tato selektivita plodí odlišné reality.

Podle Goffmana může člověk v jednu chvíli užívat pro porozumění určitému jevu několik rámců naráz. Jedním z nich může být tzv. rámeček skupinových rámců, který je souborem sdílených významů a určitou kosmologií dané skupiny [ibid.: 27]. Rámce pomáhají pochopit sociální situace a přináší odpovědi na základní otázky: *Co se tu děje? A co to znamená?* Užití interpretačních schémat, tedy rámců, na určitý jev zprostředkovávají tzv. *klíče* rámců. Dochází tak k činnosti, která je základem procesu interpretace, a funguje na způsobu šifrování. Tuto činnost Goffman nazývá *keying* [ibid.: 40-82]. S ohledem na hudební analogii, kterou Goffman používá při přenesení hudebního pojmu *klíč* do svých úvah, bychom *keying* mohli přeložit jako *transpozici*.

3.1.1 Nejednotné interpretace Goffmanovy analýzy rámců

Kniha *Analýza rámců* bývá považována za jedno z Goffmanových nejvýznamnějších děl. „Právě díky ní se tento autor stal uznávaným v teoretických kruzích.“ [Šilhanová 2008: 78] Goffmanova kniha představující koncept *analýzy rámců* se totiž dočkala velkého ohlasu včetně vysokého citačního indexu, a stala se tak jedním z nejlivnějších titulů v sociálních vědách.

Odezva však nebyla vždy jen pozitivní. Kromě textů parafrázujících Goffmanovu myšlenku se začaly hojně objevovat také kritické ohlasy, které zdůrazňovaly zejména problém nejasného empirického využití konceptu rámců. Třetím typem reakcí se stalo bezmyšlenkovité přejímání Goffmanových pojmů bez jejich hlubšího porozumění. Nepochopení pramenilo zejména ze skutečnosti, že „Goffman nejen že adekvátně nevysvětlil, k čemu rámce jsou, ale také nevysvětlil, proč by nás měly zajímat“ [Scheff 2005: 369-371].

Rámce proto bývají interpretovány různými způsoby a v jednotlivých odvětvích sociálních věd našly trochu jiné využití. Osobně se mi nejvíce zamlouvá pojetí *rámců*, které se je snaží interpretovat v goffmanovském smyslu jako „principy selekce, zdůraznění a prezentování toho, co existuje, co se děje a na čem záleží“ [Entman podle Scheff 2005: 369].

Poukazováno však bývá na ambivalentnost konceptu *rámců*, které mohou být vnímány jako pasivní a strukturované, ale také jako aktivní a strukturující. Události tak jsou rámovány, ale způsob jejich rámování rámuje interpretace dalších událostí. Tedy zkušenosti jsou

rámované, ale zároveň aktér své zkušenosti sám aktivně rámuje (za pomoci rámců, které jsou součástí jeho kulturní výbavy) [Gamson 1985: 615].⁴¹ *Rámce* tak mohou být chápány jako koncept přemostující úroveň kultury a úroveň lidského poznání. Svět je nám předkládán *rámovaný* – události jsou nám sdělovány v určitých *rámcích*, z nichž některé přebíráme, ale zároveň „jsme aktivními vyhodnotiteli a jakkoliv kódujeme námi vnímanou realitu, činíme tak různými způsoby“ [l.c.].

Koncept *rámců* se dočkal velkého ohlasu napříč sociálními vědami a lze se s ním setkat v různých variacích a kontextech. Uchytil se zejména v těchto oblastech sociálních věd: v sociologii obecně, v komunikačních a mediálních studiích, ve studiu sociálních hnutí, v psychologii, lingvistice a diskursivní analýze, ale také v politologii a veřejné politice [Benford, Snow 2000: 611].

3.1.2 Pozadí konceptu rámců

Ačkoliv se goffmanovská sociologie nedá jednoduše zařadit do žádné myšlenkové „škatulky“, koncept *rámců* bývá spojován zejména s myšlenkami fenomenologie, sociálního konstruktivismu a symbolického interakcionismu. Goffmanovské pojetí rámců se s těmito myšlenkovými proudy shoduje hlavně v přesvědčení, že „významy nejsou přirozeně či automaticky spojeny s věcmi, událostmi či zážitky, se kterými se setkáváme, ale naopak jsou vytvářeny skrze interpretativní proces zprostředkovaný kulturou“ [Snow 2007: 1780].

Fenomenologická perspektiva se v konceptu *rámců* odráží zejména tím, že *rámce* představují produkt lidského porozumění okolnímu světu, a právě tomuto porozumění se fenomenologie věnuje. Fenomenologická tradice v sociologickém myšlení založená Alfredem Schützem je postavena zejména na konceptech *typizace* a *relevance* [Harris 2000: 380-381]. Do vytváření *rámců* se promítají oba tyto způsoby utváření lidského porozumění. Reflexe lidské zkušenosti totiž podléhá módu typizace, kdy vnímané jevy člověk zařazuje do jednotlivých škatulek a nálepkuje si je; utváří tím významy, které daným jevům připíše. Tyto typizované významy pak spoluvytváří *rámce*. V *rámcích* je navíc zdůrazněno to, co je pro daného aktéra důležité, tedy to, co spadá do jeho sféry relevance.

Pro pochopení konceptu *rámců* je důležitý také sociálně konstruktivistický pohled, protože vysvětluje procesy, které synchronně probíhají při vytváření *rámců*. Jde zejména o

---

⁴¹ Podobnou ambivalenci konceptu nalezneme u Bourdieuova *habitu*, který je strukturou dispozic, která je strukturovaná a zároveň i strukturující.

procesy objektivace⁴² subjektivních významů, kterými je utvářen intersubjektivní svět uvažování [Berger, Luckmann 1999: 26]. *Rámce* lze totiž chápat jako struktury významů, které se objektivují a zároveň se v procesu *rámování* mísí představa společnosti jako objektivní reality s představou společnosti jako reality subjektivní. *Rámce* jsou sice vyjadřovány spíše implicitně, ale i tak je lze chápat jako produkty lidského myšlení a jednání, které se už samotným svým vytvářením externalizují a nabývají objektivní povahy, tedy se objektivují. Nadále však jsou bytostně subjektivními.

Pokud uděláme odbočku k objektu této diplomové práce, tedy k *watchdogovým* organizacím, můžeme z pohledu sociálního konstruktivismu říci, že jde o institucionalizovaný vzorec lidského jednání, který vzniká habitualizací a typizací lidské činnosti. Institucionalizované jednání typu *watchdog* se pak stává objektivní realitou, k jejímuž reflektování aktéři užívají myšlenkových rámců.

Symbolický interakcionismus Herberta Blumera pak osvětluje dopad *rámců* na lidské jednání. Blumer totiž staví svůj přístup na třech premisách, z nichž jedna tvrdí, že „lidé jednají na základě významů, které pro ně věci mají“ [Blumer 1998: 2]. *Rámce* jakožto významotvorná schémata tak lze také chápat i jako síť významů, k nimž lidé orientují své jednání. Další dvě premisy jsou důležité právě pro zkoumané prostředí sociálních hnutí. Je v nich totiž řečeno, že „významy věcí jsou odvozeny či vyplývají ze sociálních interakcí“ a že „tyto významy jsou vyjednávány a modifikovány prostřednictvím interpretačních procesů, které lidé používají, když s danými věcmi přicházejí do styku“ [l.c.].

Z rozličných definic rámců jsem si vybrala jednu shrnující definici, která chápe rámce jako „vytváření interpretačních schémat, vzorců či scénářů organizujících naši běžnou zkušenost, vědění a jednání“ [Šmídová 2009: 59]. Rámce spolu s Olgou Šmídovou chápou jako kulturní nástroje umožňující aktérům „orientovat se v koprodukované situaci a usnadňují účinnou spolupráci při dosahování cílů“ [l.c.]. Z této charakterizace rámců je jasné, že porozumění rámcům sociálního hnutí je důležitým krokem pro pochopení jednání jeho členů.

3.2 Rámování a sociální hnutí

V kontextu sociálních hnutí se *rámování* vztahuje k významovým konstrukcím, které vytvářejí stoupenci hnutí (či jiní aktéři jako média, elity či členové opozičních hnutí) a jsou

---

⁴² Objektivací autoři nazývají proces, „při němž externalizované produkty lidské činnosti nabývají objektivní povahu“ [Berger, Luckmann 1999: 63].

relevantní k zájmům hnutí a k prohlášením, která vytvářejí ve snaze dosáhnout těchto zájmů [Snow 2007: 1780] a zároveň jsou nezbytnou podmínkou pro participaci v sociálním hnutí [Snow et al. 1986: 464]. Pro tematiku sociálních hnutí a kolektivního jednání upravili koncept *rámců* američtí sociologové David A. Snow a Robert D. Benford, kteří *rámovacímu* procesu připsali klíčový význam pro pochopení charakteru i dynamiky sociálních hnutí a kromě jeho analytického využití vybudili též k jeho užívání na poli empirie [Benford, Snow 2000: 611].⁴³

Rámování pak v pojetí Benforda a Snowa znamená zejména významovou konstrukci a *rámce kolektivní akce* jsou soubory domněnek, myšlenek a významů, které jsou orientovány na jednání a „podněcují i legitimují aktivity a kampaně organizací sociálních hnutí [ibid.: 614]. *Rámování* tak tito autoři explicitně užívají „ke konceptualizaci významotvorné činnosti“, kterou sociální hnutí vykonávají [Snow et al. 1986: 198].

3.3.1 Rámce a ideologie

Benford a Snow se vymezili proti pojetí aktérů sociálních hnutí pouze jako pasivních nositelů ideologií a naopak je chápali jako agenty, kteří kromě přenášení myšlenek, jsou „aktivně zapojeni do vytváření a udržování významů pro příznivce, odpůrce, náhodné publikum i pro pozorovatele hnutí“ [Benford, Snow 2000: 611]. Právě tímto *vytvářením významů* (meaning work), které v kontextu sociálních hnutí značí zejména boj o mobilizující ideje a významy, se *rámce* liší od *ideologií*, které jsou vytvářeny poměrně širokými, koherentními a relativně trvalými soubory věr a přesvědčení [l.c.]. Ideologie podle těchto dvou autorů patří minulosti, poněvadž vycházejí ze strukturálního ukotvení aktérů sociálních hnutí. Sociální struktury se však rozvolňují a tito aktéři interaktivně vytváří nové významy [Snow, Benford 1988: 198].

Jiní autoři, Oliver a Johnston, spatřují rozdíl mezi *rámcí* a *ideologiemi* v tom, že každý z těchto konceptů je zaměřen na jinou dimenzi sociálního konstruování: „zatímco *rámování* je zaměřeno na proces, ideologie poukazuje na obsah“ [Oliver, Johnston 2000: 8]. Pro *rámce* je typické sdílení předpokladů a významů, které aktivně utváří interpretace událostí, zatímco ideologie jsou koherentní systémy myšlenek, které jsou spojeny s hodnotovými závazky a normativními implikacemi pro podporování sociální změny či naopak pro její odporování. Ačkoliv autoři varují před jejich častým ztotožňováním, připouští mezi nimi souvislost a častý

---

⁴³ Perspektiva *rámování* v oblasti studia sociálních hnutí zaznamenala raketový nástup od poloviny osmdesátých let a největší popularity se dočkala po roce 1994 [Benford, Snow 2000: 611].

překryv, protože *ideologie* mohou plnit funkci *rámce*, v takovém případě však nejsou příliš ustáleny.

Vzhledem k dynamickému vývoji *watchdogových* organizací považuji za vhodnější při jejich zkoumání přijmout perspektivu *rámování*, avšak ideologické aspekty *rámování* aktivit *watchdogových* hnutí je třeba také brát v potaz. Dynamika těchto organizací totiž spočívá ve dříve zmíněném charakteru transakčního aktivismu a vyvolává potřebu interaktivního konfrontování, sdílení a upravování užívaných rámců kolektivního jednání.

3.3.2 Rámce a kolektivní identita

S *rámováním* úzce souvisí procesy kategorizace, které jsou základem konstruování vlastní identity.⁴⁴ „Rámec je ve vztahu ke kategoriím/identitám komplexně organizovaným situačním kontextem.“ [Šmídová 2009: 59] Kategorizace navíc představují důležité kontextuální klíče, které mohou i relativně stabilizované rámce transponovat, tedy „přerámcovat“ [ibid.: 60]. Z toho důvodu považuji za důležité při analyzování rámců užívaných aktéry *watchdogového* hnutí věnovat pozornost také konstruování jejich identity a vymezení se oproti jiným sociálním skupinám.

Pro odlišení kategorií slouží právě symbolické hranice, které tak představují konceptuální prostředky kategorizace, které užíváme ve vztahu k „věcem, lidem, praktikám, ale i k času a prostoru“ [Lamont 1992: 9]. Je třeba je chápat jako konstrukty vznikající pomocí „různých sociálních praktik, postojů a hodnot, které se upevňují a posilují v interakcích“, a v jejichž pozadí lze identifikovat určité představy o rovnosti a nerovnosti [Šanderová 2009: 31]. Symbolické hranice dělí lidi na členy různých skupin/kategorií, definují členství v těchto skupinách a produkují skupinové identity včetně pocitů vzájemné podobnosti [Vojtíšková 2008: 69].

Rozlišování jevů je podstatou relačního charakteru sociální reality, ale i samotné epistemologie: „Veškeré lidské poznání závisí na klasifikaci“ [Jenkins 2000: 7]. Základem klasifikace jako takové je identifikace, tj. specifikace toho, co dané jevy jsou a co nejsou, přičemž dochází k upřesnění jejich vlastností. Klasifikaci tak předchází dva vzájemně závislé procesy: specifikace podobností a specifikace odlišností. Tyto procesy jsou velice dynamické, protože v rámci nich dochází k neustálé dialektice mezi tím, jak identifikujeme sami sebe

---

⁴⁴ Kategorizační proces pomáhá člověku orientovat se ve světě a spočívá v „utváření kognitivních schémat, která přiřazují kategoriím/skupinám určité vlastnosti a vztahy mezi vlastnostmi“ [Vojtíšková 2008: 66]. Tím je naplňována lidská potřeba úspornosti během poznávání.

a jak identifikují ostatní nás. Identifikace tak obecně znamená poznání, kdo jsme my, a kdo jsou druzí, což se stává prerekvizitou sociálního jednání [ibid.: 7].

Rámce kolektivního jednání aktérů sociálních hnutí mohou být chápány i jako jeden z mechanismů propojujících individuální identitu s identitou skupinovou [Benford, Snow 2000: 631]. V souvislosti s participací v sociálním hnutí se hovoří o procesech tzv. *vyrovnání rámců* (frame alignment processes), které jsou pro utváření kolektivní identity klíčové. *Vyrovnání rámců* lze totiž definovat jako „souvislost či propojení individuálních interpretativních rámců s rámci dané organizace sociálního hnutí“.⁴⁵ K vyrovnávání rámců však dochází také mezi jednotlivými organizacemi sociálního hnutí [Snow et al. 1986: 467].

3.3 Metodologické implikace teorie rámování

Pod hlavičku analýzy rámců se vejde velké množství rozdílných metod empirického zkoumání. Lze pod ní zařadit jak kvantitativní metody, tak metody kvalitativní. Asi nejčastější a nepropracovanější jsou metody vázané na obsahovou analýzu médií. Mediální rámování *watchdogového* hnutí by zajisté bylo zajímavé, ale já jsem si zvolila aktérskou perspektivu, která je poměrně dobře přístupná skrze rozhovory s *watchdogovými* aktivisty.

Benford a Snow uvádějí, jaké typy rámců lze rozeznávat v oblasti sociálních hnutí, neupřesňují však, jakým způsobem lze tyto rámce zkoumat a jak lze rámce popsat. Podnětný návod, jak přistoupit k analýze rámců jsem našla v článku Thomase J. Scheffa – *The Structure of Context: Deciphering Frame Analysis*.

3.3.1 Rámce jako narativy

Scheff [2005] ve zmíněném článku interpretoval goffmanovskou analýzu rámců jako snahu o zkoumání kontextu významů a jako dekonstrukci metafor, které ovládají společnost i společenské vědy. Význam rámců pak spočívá zejména v tom, že vytváří základ pro definici

---

⁴⁵ Konceptuálně lze rozlišit čtyři takové typy procesů: *přemostění rámců*, dále jejich *zesílení*, *rozšíření* a *transformaci*. *Přemostění* rámců označuje „spojení dvou či více ideologicky shodných ale strukturálně nepropojených rámců týkajících se určitého tématu či problému“ [l.c.], a vychází čistě jen z difuze informací a komunikace. *Zesílení* spočívá ve vyjasnění a povzbuzení určitého interpretativního rámce, jelikož významy a vazby mezi významy bývají často zahaleny lhostejností, dvojznačností či nejistotou. Právě vyjasňování a zdůrazňování hodnot a idejí je jedním z hlavních úkolů sociálních hnutí a jak již bylo řečeno, zdůrazňování určitých aspektů reality je jádrem samotného procesu rámování. Další z procesů vyrovnání rámců, *rozšíření*, znamená vztáhnutí sdíleného interpretačního rámce ke konkrétnímu objektu či akci v rámci snahy o mobilizaci členů či příznivců organizace. Poslední typ vyrovnání rámců je jejich *transformace*, která označuje v goffmanovském smyslu změnu užitého klíče. Při transformaci rámců dochází k redefinování významů a přiřazení objektů z jednoho rámce do jiného.

situace. Za hlavní Goffmanovo východisko Scheff označil tezi, že „VŠECHNY významy závisí na kontextu“ [ibid.: 372].

Rámec lze podle Scheffa prezentovat jako slovo, frázi či výrok a subjektivní kontext rámců pak lze vyjádřit provázáním takto vyjádřených rámců za pomoci spojek, jako jsou „a“, „jelikož“, „pokud“ apod., které tak vytváří implicitně přítomnou výpověď, která může mít ve své interpretaci formu narativu. Za nejlepší metodu zkoumání rámců Scheff považuje formát rozhovoru, v rámci něhož by měl výzkumník „trpělivě prozkoumávat odpovědi svých informantů s ohledem na strukturu jejich přesvědčení“ [ibid.: 382]. Jako příklad užití takového přístupu Scheff navrhuje výzkum zkoumající, nakolik je rozšířené přesvědčení, že Spojené státy mají demokratickou formu vlády. V rámci takového výzkumu by bylo nejvhodnější se zaměřit na to, co pojem demokracie pro jednotlivé jedince znamená, přičemž je třeba pochopit, jaké rámce užívají a nakolik operují se sdílenými významy [Scheff 2005: 382]. V Scheffově pojetí rámců tak lze rámce definovat i jako „výpověď(i) potřebné k zařazení a porozumění určité aktivity“ [ibid.: 381].⁴⁶

3.3.2 Typy rámců

V procesu *rámování* organizací sociálních hnutí identifikovala autorská dvojice Benford a Snow tři základní způsoby utváření rámců: *diagnostické rámování* (identifikace problému a jeho charakteristik), *prognostické rámování* (stanovení strategií jednání) a *motivační rámování* [Snow, Benford 1988: 199]. *Diagnostické rámování* se týká identifikace problematických aspektů společenského života, které vyžadují změnu. Může zahrnovat také hledání viníka současného stavu či hledání kauzálních příčin problémů. K tomuto typu rámování lze přiřadit i rámování, které vytváří hranice, zejména mezi těmi „dobrymi“ a „zlými“ [Benford, Snow 2000: 616]. *Prognostické rámování* obsahuje návrhy řešení problémů, včetně určování cílů a strategií jednání. Tyto dva typy rámování tak odpovídají logice, jakou užívají i analytici veřejných politik.

Motivační rámování pak slouží k mobilizaci a k obhájení svých aktivit [Snow, Benford 1988: 201-202]. V případě *watchdogových* organizací je motivační rámování v podstatě hlavně rámováním legitimizujícím, jelikož, jak již bylo řečeno, tyto organizace spadají do oblasti nového transakčního aktivismu, pro nějž mobilizace není příliš důležitá.

---

⁴⁶ Scheff demonstruje své pojetí rámců na příkladu verbální urážky rychle jedoucího řidiče jiným řidičem, kdy nadávka „pravicový bastard“ se znalostí kontextu uvažování řidiče, který ji pronesl, pro něj znamená toto: „jelikož se zdá, že benzín je příčinou války a tento rychle jedoucí řidič ve sportovním autě jím plýtvá, a nevšímá si mé existence, pak musí být bohatý a zřejmě pravicový bastard“ [Scheff 2005: 381].

Motivační rámování by mělo obsahovat také vymezení poslání dané organizace, protože „(p)oslání (*mission*) je jednou z klíčových stránek činnosti organizací občanské společnosti, v nichž musí být reflektovány jejich vztahy k trhu i státu“ [Skovajsa 2010: 108].⁴⁷

---

⁴⁷ „Poslání přitahuje dárce, zaměstnance, dobrovolníky a podnikatele; je proto hlavním důvodem, proč OOS dostávají daňové úlevy či dary; je také trvale kontroverzním tématem pro samotné OOS, jak poslání konceptualizovat, aby byly splněny cíle OOS.“ [Skovajsa 2010: 108]

„Navzdory opakovaným snahám se rozhovor vzpírá metodologické formalizaci: v praxi stále vychází z řemeslné dovednosti a z těžko uchopitelného umění brikoláže.“

Jean-Claude Kaufmann⁴⁸

4. Rozhovory s *watchdogovými* aktivisty

Rozhovory i jejich následná analýza byly realizovány z pozice interpretativní sociologie s úmyslem porozumět aktérskému rámování *watchdogových* aktivit. Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, kladla jsem si otázky, jak je koncept *watchdogu* svými představiteli definován a v jakých interpretačních schématech bývá zmiňován. Jak jsem se snažila v prvních dvou kapitolách dokázat, *watchdogoví* aktivisté mají možnost čerpat z bohaté myšlenkové tradice, ale musí se též vymezovat vůči protichůdným pojetím občanské společnosti či demokracie. Dále jsem formulovala otázky, jak *watchdogoví* aktivisté legitimizují své jednání a jak vymezují svou roli ve společnosti. Hlavní otázka mé práce tak zněla: *Do jakých myšlenkových rámců je watchdog svými protagonisty zasazován?*

Mnou zvolený přístup chápající sociologie zakládající se „na přesvědčení, že lidé nejsou pouhými nositeli struktur, ale jsou aktivními tvůrci sociálna, a tím strážci významného vědění, které je třeba pochopit zevnitř, prostřednictvím hodnotového systému jedinců“ [Kaufman 2010: 30]. Tento přístup by mohl být chápán jako protimluvný k mé předchozí snaze o rámcové vymezení konceptu *watchdogu* v kontextu makrostrukturálních sociálněvědních úvah o současné společnosti. Strukturální a interpretativní rámování chápu jako dvě strany téže mince. Navíc vědecké reflexe současnosti vnímám jako nastínění kontextů, v nichž *watchdogoví* aktivisté konstruují své vlastní interpretační rámce.

4.1 Rozhovory a jejich analýza

S cílem porozumět aktérským definicím situace užívaným *watchdogovými* aktivisty, jsem v jarních měsících letošního roku realizovala dvanáct polostrukturovaných rozhovorů s představiteli⁴⁹ celostátních a pražských nevládních organizací, které se explicitně zabývají ve větší či menší míře *watchdogem*. Rozhovory jsem vedla převážně v kavárenském prostředí

---

⁴⁸ Chápající rozhovor 2010: 11.

⁴⁹ Mezi mými respondenty převažovali muži oproti ženám v poměru 3:1. Nejsem schopna určit přesný poměr zastoupení mužů a žen ve *watchdogovém* hnutí, ale předpokládám, že muži skutečně početně převažují. Skoro všichni respondenti měli vysokoškolské vzdělání.

či v sídlech daných organizací. Délka rozhovorů variovala mezi třiceti a šedesáti minutami. Se souhlasem oslovených aktivistů byly nahrávány na diktafon a doslovně přepsány.⁵⁰ Zde užitá citace⁵¹ jsou anonymizovány.

4.1.1 Výběr respondentů a průběh rozhovorů

Navzdory původnímu designu výběru respondentů, který byl veden racionální úvahou o rozdělení *watchdogových* organizací do jednotlivých tematických kategorií, probíhal nakonec výběr respondentů metodou sněhové koule, jelikož jsem od oslovených jedinců získávala tipy a kontakty na další vhodné respondenty. Metoda sněhové koule se nakonec ukázala být vhodným způsobem sběru dat, jelikož ve své podstatě vystihovala zesíťování těchto organizací,⁵² které tvoří část páteře tohoto nového sociálního hnutí.⁵³ Rozhovory jsem uskutečnila se zástupci těchto organizací (v abecedním pořadí): *Auto-Mat*, *Ekologický právní servis*, *Fond Otakara Motejla*, *Inventura demokracie*, *Iuridicum Remedium*, *Kohovolit.eu*, *Našipolitici.cz*, *Oživení*, *PragueWatch*, *Transparency International*, *Zaostřeno na desítku*.⁵⁴

Orientační scénář rozhovorů (viz příloha 1) kopíroval logiku zmíněných tří typů rámců v prostředí sociálních hnutí, je proto třeba zdůraznit, že svými otázkami jsem se výrazně podílela na utváření výpovědí svých respondentů, jelikož jsem nastolovala témata a mnohdy jsem zaměřením a obsahem svých otázek i spoluvytvářela výsledné zarámování výpovědí. V podstatě jsem jim zaměřením svých otázek podsouvala potřebu vytváření oněch tří typů rámců, které Benford a Snow prisuzují sociálním hnutím. Konstruované rámce je třeba vnímat též v perspektivě dané výzkumné situace, která není zrovna běžnou komunikační situací, což se projevilo tím, že na obecnější otázky zaměřené na interpretační kontext jejich jednání měli někteří respondenti problém hbitě reagovat a museli své výpovědi chvíli promýšlet.

---

⁵⁰ Přepisy rozhovorů tvoří samostatnou (neveřejnou) přílohu této práce.

⁵¹ Vzhledem ke skutečnosti, že mluvená řeč se trochu liší od psaného projevu, tak jsem v zájmu lepší srozumitelnosti u zde citovaných pasáží mírně upravila formu sdělení tak, aby nebyl význam výpovědi zatížen vatovými slovy, váháním či přečky, a zároveň aby byl zachován původní význam řečeného.

⁵² Důležité je zmínit, že všechny oslovené organizace mají či měly určitou vazbu na Open Society Fund Praha.

⁵³ S cílem dosažení co největší heterogenity respondentů jsem plánovala realizovat rozhovory vždy jen s jedním členem konkrétní organizace, což jsem se mi až na jednu organizaci podařilo. V daném případě šlo ale o opodstatněné rozhodnutí, jelikož šlo o klíčovou organizaci, jejíž členové se lišili svými základními charakteristikami.

⁵⁴ Někteří mí respondenti působili ve více organizacích zároveň, uvádím zde jen jejich primární organizační zařazení.

4.1.2 Kódování výpovědí

Induktivně-deduktivní postup analýzy sledoval logiku interpretativního chápání výpovědí, ale také metodiku trojího typu kódování: otevřeného, axiálního a selektivního.⁵⁵ Nejprve byly vytvořeny otevřené kódy, ty byly následně uspořádány do hlavních kategorií, mezi kterými byly hledány vazby odpovídající logice trojího typu rámování, které lze převést do modelu: identifikace problémů – strategie jednání – cíl, přičemž kontext tvoří rámování vycházející z ideologických představ o společnosti a konstrukce vlastní identity.

Hlavních kódovacích kategorií vykryštovalo deset: společenské problémy, aktivity, obhajoba, vymezení demokracie, vymezení občanské společnosti, vlastní identita, identita komunity, osobní motivace. První tři zmíněné kategorie odpovídaly třem typům rámování Benforda a Snowa, což byl samozřejmě důsledek designu scénáře rozhovoru. Při hledání vztahů mezi hlavními kategoriemi se vynořily dva odlišné typy interpretačních metarámců, které popíši na konci následující kapitoly.

---

⁵⁵ Jde o metodiku vyvinutou v kontextu grounded theory, která je však uplatnitelná i mimo schémata této „teorie“.

„Tam, kde je silná občanská společnost, tak zpravidla jsou i významně zastoupené watchdogové organizace (...) A vlastně ten prostor pro spoustu těch dysfunkcí je mnohem menší a stát funguje lépe a občané jsou radostnější. V ideálním případě.“

watchdogový aktivista Emil

5. Aktérské rámování *watchdogového* hnutí

Na otázku, co je to „watchdog“, jsem od všech svých respondentů dostávala přímou či nepřímou odpověď, že jde o hlídání a/nebo hájení veřejného.⁵⁶ Ačkoli byli všichni zvyklí pojem „watchdog“ používat, zpravidla spolu s pokusem o jeho definici zdůrazňovali neustálenost jeho významů, a zejména pak problém jeho v podstatě neexistujícího překladu do českého jazyka. Aktivista Hynek neexistenci českého ekvivalentu k tomuto výrazu zdůvodňoval praktickou orientací aktivistů spíše na „dělání věcí“ než na „přemýšlení o nich“. Jiní respondenti ale naopak zdůrazňovali, že nad definicí či možným překladem dlouze rozmýšleli a rozmýšlejí.

Několik respondentů hovořilo o užívání tohoto pojmu jako o vyložení „bezmyšlenkovitým“, protože jeho užívání je „takový zažitý“. Toto zdůvodnění však bylo v rozporu s několikrát se objevujícím konstatováním, že „to není úplně moc známej pojem“. Tento rozpor naznačuje, že pojem „watchdog“ je užíván v podstatě jako určitý komunikační kód mezi těmito organizacemi. Kód, který naznačuje příslušnost ke komunitě.

Aleš: S vědomím, že je to vlastně jen definice, která zavádí jinou definici, tak je to prostě hájení a prosazování veřejného zájmu. S tím, že samozřejmě nikdo neví, co je veřejný zájem. Na to jsou úplně stejně velmi nejasný definice jako na to, co je watchdog.

Čeněk: Podle mě to není ostře ohraničený pojem, ale je to spíš jako takový jako fuzzy prostě, neostřý. Jakoby takový vágní. Něco jako mi přijde, že je hodně watchdog, a něco je jenom trošku watchdog.

5.1 Definice situace

Pokud budeme rámce pojímat jako do určité míry sdílené definice situací, pak primárním rámcem *watchdogového* hnutí, stejně jako každého jiného sociálního hnutí, je navzájem komunikovaná identifikace společenských problémů, které podněcují *watchdogové* aktivisty k jednání. V pojetí Benforda a Snowa tak jde o diagnostické rámování. Do definice situace však spadají i zbylé dva typy rámování sociálních hnutí, tedy rámování prognostické

---

⁵⁶ Respondenti buď explicitně definovali *watchdog* těmito slovy, nebo o hlídání či prosazování veřejného zájmu hovořili později v trochu jiné souvislosti.

a motivační, jelikož vytyčují možnosti změny a z dané situace odvozoovaný cíl jednání. Všichni dotázaní aktéři vycházeli z představy, že existují určité společenské problémy, které považují za tolik závažné, že na ně orientují své jednání s cílem dosáhnouti společenské změny.

5.1.1 Problémy

Prognostické rámování zdůrazňuje společenské jevy, které jsou aktéry *watchdogového* hnutí vnímány jako nežádoucí a vyžadují změnu. V rozhovorech zaznívalo velké množství rozličných jevů, které jsou vnímány jako problematické. Podle zmiňovaných oblastí problémů můžeme upravit typologii watchdogových aktivit, která byla navržena v kapitole 1.2.3 a spočívala v odlišení typů aktivit podle zaměření kontrolní činnosti. Pod hlavičkou tématu demokracie se projevily jako svébytné tři oblasti problémů: rozpínání státní moci, deficit v demokratické kultuře a nedostatečné zapojování občanů do rozhodovacích procesů. Asi tematicky „nejčistší“ kategorií problémů, které *watchdogové* organizace identifikují a snaží se řešit, je nedostatek kontroly. Tento problém je totiž řešen kontrolní činností jako takovou. Identifikace ostatních problémů pak už je výsledkem této kontroly.

Tabulka č. 2: Tematické skupiny identifikovaných problémů

Watchdogová témata	Identifikované problémy
otevřenost	<ul style="list-style-type: none"> • netransparentní fungování veřejných institucí • nedostatečně informovaní občané • nedostatek kontroly
legalita	<ul style="list-style-type: none"> • trestné činy v souvislosti s fungováním veř. institucí • nedostatky v legislativě
etika	<ul style="list-style-type: none"> • celospolečenský nedostatek morálky • podvádění ve veřejné sféře • politická reprezentace sleduje jen svoje zájmy
efektivita	<ul style="list-style-type: none"> • korupce a korupční riziko, klientelismus • neefektivní a drahý stát • neracionální rozhodování • absence koncepcí rozvoje
rozpínání státní moci	<ul style="list-style-type: none"> • snahy o omezování soukromí • silná role státu • potenciálně zneužitelná osobní data • ohrožení lidské svobody
politická kultura	<ul style="list-style-type: none"> • nefungující demokracie • deficit v demokratické kultuře • naší kultuře není vlastní občanská kontrola • neschopnost řešit konflikty na všech úrovních společnosti
zapojoování občanů	<ul style="list-style-type: none"> • nízká míra participace občanů, nezájem • nízké občanské a právní povědomí • nedůvěra v instituce a systém • lidé nemají možnost ovlivňovat své prostředí

Negativní emoce

Mezi identifikovanými problémy a následným jednáním byla často deklarována emocionální vazba. I v případě, že aktivisté označovali své aktivity za zdroj radosti či obohacující zdroj zkušeností, vždy vyjadřovali své negativní emoce související s identifikací společenských problémů. Rozeznat však šlo dva různé objekty těchto negativních emocí. Buď šlo o pobouření nad společenskými problémy, které byly vnímány jako škodlivé a neřešené, nebo nad způsobem politického rozhodování jako takového.

Iveta: Lidi štvě, že nemají možnost spolurozhodovat jindy než za čtyři roky a chtějí být zapojovaný do rozhodovacích procesů.

Hynek: Ta motivace je prostě vztek. No takovej jako už sublimovanej, ale prostě jako pobuřuje mě, jakým způsobem se to dneska vede.

5.1.2 Strategie jednání

Ačkoliv užívané či potenciální nástroje jednání jsou všem veskrze společné (v podstatě bez ohledu na rozdílnost témat) a jsou utvářeny situačně, utváření strategií jednání je provázáno s identifikovanými problémy. Ve výpovědích šlo nalézt několik typů deklarovaných strategií jednání, které spolu vzájemně souvisí. Vedle hlídání a kontroly to byla prevence, přenášení dobré praxe, prosazování veřejného zájmu (lobbying, připomínkování, podnikání právních kroků), šíření informací a nastolování témat (skrze medializaci a vlastní informační činnost), expertní činnost (vytváření analytických podkladů a návrhů), vzdělávání (přednášky a semináře, poradenství), aktivizace a spojování občanů.

Libor: Protože dělat jenom ten watchdog, prostě jenom štěkat. No neříkám, že je to špatně, ale je to jedna stránka věci a nikdy se potom nevyhneš nařčení z toho, že nic neděláš konstruktivně. Takže velmi příhodný je doplňovat tu kritickou část nějakými co nejvíc dobře podloženými návrhy a nespolehat se na to: "Děláte to špatně, měli byste to dělat dobře, a jak dobře? To je na vás". To prostě... jako nikdo za nás nic neudělá."

Konflikt, či konsensus?

Vnitřní rozpolcenost aktérů se projevovala v obecnějším vymezování jejich jednání vůči objektům jejich zájmu. Ačkoliv u všech dotázaných byl cílem jejich snah společenský konsensus a partnerství se státní sférou založené na dialogu, jejich strategie jednání často připomínala vojenské strategie. Objevovaly se výroky typu „je o co bojovat“. Aktivistka Iveta tuto skutečnost reflektovala jako vážný problém občanského aktivismu a vymezovala se vůči představě aktivisty spasitele, který bojuje s nepřáteli. Tímto explicitním vymezením však zároveň reprodukovala představu, že mezi těmito dvěma společenskými sférami panuje obecně vnímané napětí. A ačkoliv s ním nesouhlasí, jeho existence jí nutí se vůči němu

vymezovat. Tím v podstatě vyjadřovala dahrendorfskou představu o přirozenosti konfliktu ve společnosti, který sice není odstranitelný, ale je regulovatelný.

Iveta: Udržíme svůj připravený pozitivní přístup, protože my chceme, aby každý úředník věděl, že to nejsou takový ty řvoucí a křiklouni, který tady stojej, že to jsou lidi, který prostě chtěj, aby se to ubíralo koncepčním směrem - někam. (...) Občanská společnost má dlouhodobě nastolovat to, že má být partner. Tu normalitu toho, že s náma se jedná, my tady žijem, my si vás volíme a platíme. A tohleto se dělá hrozně těžko, když máš ten mód boje. (...) Jako watchdog to prostě můžem říkat hrozně věcně. Mně přijde strašně důležitý odosobnit situace, kde prostě jako společnost neumíme moc zvládat konflikty a jít do toho jako že jde o věc, nikoli o osobu.

5.1.3 Obhajoba své činnosti

Pro legitimizování své činnosti hrálo hlavní roli pojetí veřejného zájmu a implikace vycházející z vlastního pojetí občanské společnosti a demokracie. Obecně je však možné říci, že všechny snahy o obhajobu samotné existence *watchdogu* vycházely z participativního pojetí demokracie, v rámci něhož je co největší „občanská“ aktivita občanů vnímána jako žádoucí.

Veřejný zájem

Na pozadí normativních soudů o tom, jak by měla vypadat společnost, stála ve výpovědích respondentů představa veřejného zájmu. Část z nich veřejný zájem chápala jako prosazování či hájení „obecných hodnot“ nebo negativně jako jednání za účelem zabránění „nekalostí“, které škodí společnosti. Stejně zastoupena však byla i střízlivější pojetí. Někteří tak zdůrazňovali chápání veřejného zájmu jako svého konstruktu či jako něčeho obtížně definovatelného, co nelze ztotožnit s dogmativní pravdou. Ale i přes tuto „střízlivost“ formulovali obsahy veřejných zájmů, které chápali jako pro ně osobně nezpochybnitelné.

Aleš: Ha, co je pro mě veřejnej zájem? Mmm, to je těžký že jo, strašně. Ale já bych to samozřejmě definoval v podstatě osvícensky. Tedy žádná nová zázračná myšlenka to není. Osvícensky prostě tak, že to, co jako někdo, kdo má dostatek kvalitních informací pro volbu a realizaci a zároveň moc pro realizaci veřejný politiky, tak co teda považuje za dobrý. A samozřejmě že čím větší počet lidí to jako považuje za správný, s čím větší legitimitou, ať už jako formální, to znamená, jsou zvolený, nebo neformální, protože je společnost vnímá jako autority, tak tím lepší, ale samozřejmě je hrozně ošajslích tam dávat nějaký čísla (...). To, co prostě nějaký společenský autority považují, pokud možno ve shodě s nějakou významnou skupinou společnosti, považují za prioritní hodnotu, například vzdělání, životní prostředí, vyrovnaný rozpočet.

Zajímavé vysvětlení potřeby definování veřejného zájmu nabídl Hynek, který konstrukci veřejného zájmu chápal jako nezbytnou součást sebeprezentování organizace a jejích aktivit veřejnosti. Chápal ji tedy instrumentálně jako nástroj pro cílení svých aktivit, ale také jako nástroj pro rámování aktivit směrem k veřejnosti.

Hynek: Primárně si myslím, jako v rámci definice, což je odlišný potom od skutečné podoby, si myslím, že watchdog z definice hájí veřejný zájem.

T: A ten veřejný zájem zjišťuje jak?

Hynek: V naprosté většině si myslím, že zejména intuicí. A kritickým vnímáním zpětně toho vnímání toho, jak něco nefunguje. Ono se to říká v singuláru a je to vlastně asi správně, ale je to jeden z mnoha veřejných zájmů vždycky. A samozřejmě, že mohou spolu mít různé konflikty. Vždycky se veřejný zájem, ať už jakýkoliv, od soukromého odliší, že z toho jako neplyne přinejmenším jako primárně výhoda pro toho, kdo ho prosazuje. Každopádně je jasný, že ten veřejný zájem není ultimátní a nikdy, byť se to samozřejmě jako v rámci těch kampaní musí tak představovat, tak nikdy to není to jediný správný řešení.

O pluralitě možných veřejných zájmů hovořil také Jan.

Jan: Tak ten veřejný zájem si definujeme my sami, že jo. Takže jako to není žádné objektivní kritérium. Takže jako ano, já si myslím, že jsem ochránce veřejného zájmu, ale nepopírám, že někdo jiný si bude myslet, že jsem škůdce veřejného zájmu, takže asi tak.

Legitimita jednání

Ačkoliv se občanskí aktivisté narativně vymezují oproti jiným sociálním skupinám (viz kapitola 5.3.1), když jde o otázku legitimacy jejich jednání, zdůrazňují svou normalitu a vlastní pojetí občanské společnosti, které v tomto kontextu chápou jako univerzálně platné nebo alespoň obhajitelné.

Hynek: Jako já jsem jako kdokoliv jiný. Já nepotřebuju mandát k tomu, abych něco dělal. (...) Já mandát mám, protože já reprezentuji nějaké obecné hodnoty.

Obhajoba činnosti aktivistů je budována zejména na konstrukci principu obecné prospěšnosti. Své aktivity interpretují jako snahu o dosažení pozitivní sociální změny, dosažení toho, „aby věci fungovaly tak, jak mají“ (Frída). Požadovaná sociální změna tak je prezentována buď jako vize stavu normality, z něhož je nyní společnost vychýlena, nebo lepší/ideální stav, kterého podle některých ani není možné dosáhnout, ale je obecně prospěšné o něj usilovat. Deklarované cíle pak slouží nejen pro orientaci jednání, ale také k jeho obhájení.

Emil: Watchdog je jedním z prostředníků, který vlastně pomáhá v tom, aby ten stál fungoval lépe, a to znamená, že ten vztah je takový, že se ty dvě věci navzájem doplňují.

5.2 Konstrukce watchdogové identity

Zdá se, že konstrukce sdílené identity *watchdogových* aktivistů je rodícím se projektem souvisejícím s rozvojem tohoto typu aktivismu. Všichni zpovídání aktivisté se více či méně přihlásili ke konceptu *watchdogu*, pouze jeden z nich nepokládal svou organizaci za *watchdogovou*, ale spíše za organizaci, která těm „opravdovým“, tj. v jeho chápání profesionalizovaným, *watchdogům* pomáhá. Paradoxně ale zrovna jeho organizace byla ostatními mými respondenty několikrát uvedena jako klasický příklad *watchdogové* organizace. Osobně se proto domnívám, že zmíněná organizace do *watchdogového* hnutí

patří, ale pochyby o tomto označení implikují nedostatečné usazení vznikajícího hnutí. Pocity nejistoty s užíváním pojmu *watchdog* se projevily i u několika dalších respondentů. Ti se sice k představě *watchdogu* přihlásili, ale zároveň akcentovali nejednoznačnost tohoto přiřazení, protože se buď hlásili i ke konceptu *advocacy*, nebo *watchdog* pojímali jako součást širokého spektra svých aktivit.

5.2.1 Watchdogový aktivista

Způsob, jakým je konstruována identita *watchdogových* aktivistů, ve své podstatě odpovídá způsobu definování samotného konceptu *watchdogu*. Respondenti se tak přihlašovali k představě hlídačského psa, ale také k představě média sociální komunikace, nebo se pojímali jako prostředníci mezi jednotlivými sférami společnosti či jako katalyzátoři občanské společnosti. Jejich jednotlivá pojetí svých rolí se setkávala v představě původce sociální změny, kterou explicitně či implicitně vyžadují všichni.

Karel: Nikdo nedělá ten *watchdog* jen proto, že by chtěl jenom informovat. Ve skutečnosti je to proto, že chce měnit to okolí téma informace. A já myslím, že to mění.

Konstrukce vlastní identity jako občanského aktivisty přirozeně obsahovala pozitivní charakteristiky zdůrazňující přínos vlastních aktivit pro společnost. Aktivisté se situovali do pozice obhájců, obránců, služebníků, hlídačů či dokonce vojáků.

David: Já si myslím, že je tam ta služba veřejnosti v tom, co děláme. V tom je jako ta užitečnost, může to být jako je v tom Platonově rozdělení společnosti na segmenty, na ty filosofy, obchodníky a vojáky, tak jako já bych se cítil být jako tím vojákem.

Normální či nenormální lidé?

Zajímavý rozpor vznikl při charakterizování ostatních *watchdogových* aktivistů. Většina respondentů se k tomuto tématu ve svých výpovědích samovolně dostala. Iveta, jejíž nejdůležitějším artikulovaným cílem je větší zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů, zdůrazňovala, že *watchdogovým* aktivitám se může věnovat kdokoliv. Hynek hovořil o tom, že se lidé používající nálepku *watchdog* hodně liší.

Iveta: Občani by neměli být žádný jako odborníci, občani by měli prostě být lidi, co si jednou za čas všimnou něčeho a dají podnět, podnět se dál zpracovává. Nebo když se něco důležitého řeší, tak oni by měli být přímo vyzvaný.

Hynek: Pokud bych bral jako lidi, kteří o sobě prohlašují, že jsou *watchdog*, tak se pohybují na škále od úplně regulérních chronických stěžovatelů až po de facto opoziční politiky. (...) A samozřejmě že jako opoziční zastupitel může být jenom chronický kverulant. A mezi tímto polem se vyskytuje hrozně moc různých typů lidí.

Na druhou stranu se často projevila tendence vymezit skupinu *watchdogových* aktivistů či obecněji občanských aktivistů jako specifickou sociální skupinu. Zdůrazňovány pak byly charakteristiky jako: zajímaví, aktivní, flexibilní, schopní, odpovědní.

Aleš: Neziskový sektor je sektor, ve kterém se pohybují velmi zajímaví lidé, skoro bych řekl, že jako nejzajímavější. To jsou lidé, kteří třeba chtějí dělat kariéru, ale chtějí jí mít nějak zajímavou. (...) Tohle je jakoby způsob, jak si sáhnout na jako reálný život a jeho problémy no, zdá se mi.

Emil vymezoval tuto skupinu na základě pojetí normality. *Watchdogové* aktivisty pak chápal jako nenormální, což zdůrazňoval užíváním výrazů jako „blázni“, „cvoci“. V jeho pojetí toto bláznovství znamená v pozitivním smyslu neochotu sledovat vlastní egoistické a jednoduše racionálně zdůvodnitelné cíle. A naopak značí ochotu obětovat se pro ono imaginární vyšší dobro celku.

Emil: No úplně normální lidi ne, to jste už určitě vyzorovala. (...) Jsou to lidé, který jsou i tak trochu blázni v tom, že jakoby ty *watchdogy* v Čechách nemají zrovna na různých ustláno a je to poměrně riziková práce s tím, že vám nezajišťuje do budoucna jako nějakou jasně danou a bezproblémovou profesní existenci. (...) Musí to být lidé, který jsou trochu cvoci, lidi, kteří jsou ochotní obětovat tomu i podstatnou část svého soukromého života. (...) To znamená nadšenci, cvoci, humanisti a lidi s neuspořádaným osobním životem.

Frida přidávala jinou charakteristiku, a to otevřenost, která se projevuje aktivním zájmem o dění, ale také tolerancí k odlišným názorům.

Frida: Dělán to ráda, protože to dělám s lidmi, kteří jsou moc fajn, to je na tom asi jako nejdůležitější, že jsem získala i jiný pohled na život, protože ty lidi, se kterými se vídám, jsou prostě jiní, tihle z těch občanských sdružení. (...) A tady jsou lidi, kteří, přestože toho mají hrozně moc, to já jsem jako v životě neviděla možná aktivnější lidi. Třeba studují dvě školy, do toho ještě pracují, pak k tomu maj tohle, támhle... To je neuvěřitelný. A přesto si k tomu ještě najdou čas na to, aby jako něco ještě dělali pro to, co se tady děje. Protože o to je třeba pečovat, to není automatický.

Ti ostatní

Nejčastější kategorie, vůči kterým se *watchdogové* aktivisté vymezovali, byli politici, úředníci, akademici, podnikatelé a „pasivní“ občané. Naznačené kategorizace se však vzápětí zpravidla snažili reflektovat jako vlastní klasifikace, které nejsou rigidní, protože jednotlivci mezi kategoriemi mohou přecházet a z *watchdogového* aktivisty se může stát klidně i politik a z pasivního občana aktivista.

Čeněk: Jako prostě že jo, kdybych byl podnikatel prostě, tak bych se asi pravděpodobně setkával s lidmi, kteří by mi byli nepříjemní jako osobnosti. Prostě jo, nebo tak si to aspoň představuju, že to chodí, že jo. Nebo třeba zase ty akademici jsou hrozně jakoby nepružný prostě. Ta akademická... (...) Přinutit je k tomu, aby něco udělali, je často hrozně jakoby těžký, takže tohle jako je... Třeba i to prostředí je hrozně dynamický. Od toho, řekneš si, budeme něco dělat, až po ten výstup, je to jako daleko prostě svižnější.

Morální hranice

Pokud respondenti vymezovali členy watchdogového hnutí proti ostatním sociálním skupinám, vyjmenovávali kladné charakteristiky jako intelekt, zodpovědnost, přátelskost, otevřenost, solidaritu či odvahu.

Čeněk: Relativně mladí, velice vzdělaní, velice schopní, flexibilní, jo, taková prostě jakoby v podstatě intelektuální elita. Jsou to lidé, kteří mají zpravidla velké sociální cítění, větší než prostě jiní třeba sociální skupiny a velice dobře se s nimi komunikuje, to znamená, že jsou otevřený, přátelský, prostě snadno se s nimi navazují kontakty. Je to příjemný.

I v případech, že se respondenti snažili nevymezovat vůči ostatním, zmiňovali, že aktivisté jsou ti, kteří pocítují zodpovědnost za veřejné dění, za společnost. Právě tento deklarovaný pocit osobní zodpovědnosti tak byl jedním z hlavních distinktivních znaků pro odlišení se od „ostatních“ občanů. David třeba řekl, že watchdogoví aktivisté jsou podle něho „idealisti s velkou výdrží. Lidé, kteří jako cítí nějakým způsobem zodpovědnost za stav společnosti.“

Emil: Jsou to už takoví celkem ořískání, obouchaní lidé, kteří se nebojí a který se prostě nebojí samostatně třeba zvednout hlavu a nést i riziko toho, že jednak na vás bude někdo útočit, ať už právně nebo nedej bože fyzicky, což je spojeno hlavně tam, kde se dělá opravdu ta zlá ostřeji zaměřená protikorupční činnost. (...) A to znamená, že to jsou lidé, kteří se a priori nebojí.

Aleš dokonce zdůrazňoval morální kvality *watchdogových* aktivistů tím, že pocit zodpovědnosti může převážit vlastní zájmy těchto jedinců. Zmiňoval „docela významný (...) proud lidí, kteří to vlastně ani jako nechtějí dělat, ale cítí jako nějakou osobní zodpovědnost, prostě si to berou čistě osobně. A říkají jako: já bych to nedělal, ale bohužel tady jako nevidím žádnou jinou náhradu.“ Watchdogové aktivisty tak vykresloval jako výjimečné osobnosti, které předsazují zájmy celku nad svoje vlastní. Objevovaly se ale i případy vymezení se vůči jiným aktivním občanům. Třeba Frída se tak svou kritikou vymezila proti aktivistům zaměřeným na protestní akce, protože podle ní postrádají schopnost koncepčního uvažování.

Frída: Já nechci teď jako nějak nálepkovat, ale nemělo by to prostě být jako ta Holešovská výzva, nebo takový ty pokřiky, že všechno jako svrheme... Nemá to být jako revoluce, má to být... Jako nemá to být něco jako ad hoc. Něco zničíme a nevíme jako, co bude potom. A nemá to být právě jenom zaměřený negativně. Jako "my nechceme toho politika, my nechceme támhleto".

Druhým distinktivním znakem, který byl vždy, byť někdy pouze implicitně přítomen, byla samotná aktivita ve smyslu antonyma k pasivitě. Aktivisté byli vykreslováni jako ti, kteří odmítají zavírat oči před realitou a namísto nezájmu se aktivně zajímají a angažují. Zajímavý rozpor ve vnímání této odlišnosti byl patrný u výpovědí Frídy a Ivety. Frída pasivitu „ostatních“ lidí vnímala dokonce jako bezohlednost.

Frída: Jako nemůžu házet lidi do dvou pytlů, nebo říkat, že každý je jiný, ale vnímám u těch lidí z těch občanských sdružení mnohem větší solidaritu, nebo já nevím, jak to říct, prostě mnohem větší otevřenost, jednak vůči jiným názorům, ale i vůči lidem. Že tam třeba nehraje roli věk nebo třeba i vzdělání a takový. U lidí, co jsem znala předtím, vnímám takový jako větší předsudky, nebo uzavření se vůči něčemu, že jim něco připadá divného. (...) Takoví jako: „Tak my se staráme o to svoje. Tady jako je prostě ta moje škola, nebo tady je ta moje práce a jako dál nevidím.“ (...) Vnímám takový jako prostě: jo, jo, nám to vadí, my na to budeme nadávat, budeme tím vším kolem kazit náladu, ale nic pro to neuděláme a budeme čekat, že to udělá někdo jiný. Taková jako trošku bezohlednost, že si to ti lidi asi neuvědomují, tak to tak je. U tady těch lidí vidím naopak... možná to vidím jako idealisticky... ale přijde mi to jako obětavost, že jako nedělají něco jenom jako pro sebe, dělají něco pro ostatní.

Iveta se snažila být vůči pasivitě „ostatních“ občanů demonstrativně chápavější a snažila se jí racionálně zdůvodnit tím, že lidé prostě nemají důvod se zajímat, a je úkolem právě aktivistů jim ty důvody ukázat. Občanští aktivisté tak byli vyobrazováni jako ti, co pochopili, o co tu běží, a jejich posláním je ukázat to i ostatním.

Iveta: Já bych šla trochu hloubš, tohle je takový, co se tak říká, že se lidi nezajímají: "Hajzlové, my tady pro ně tak děláme, ovčani na to kašlou." To jsem slyšela tolikrát, ale prostě na to mam odpověď jako: "Proč by měli?" Zatím se jim to nikdy nevyplatilo, prostě chovají se jakoby racionálně, investují citově a časově v těch svých rodinách, tam, kde vidí, že to můžou ovlivnit, zda se jim to vrátí nebo nevrátí, nebo prostě kam to bude směřovat. A čili prostě mým cílem je přispět k tomu, aby co nejvíc lidí vnímalo, že mají prostor investovat svůj čas a svojí energii v těch veřejných záležitostech, aby jako vnímali, že to nepříjde úplně vniveč, že nemůžou čekat velký výsledky, ale že úplně vniveč to nepříjde. A aby se prostě díky tomu začali cítit víc doma, protože ona to je hrozná chudoba. Nemocť ovlivnit dění kolem sebe je v podstatě nejvyšší stupeň chudoby podle mě.

Výrazná byla též konstrukce morální hranice mezi aktivisty a politiky. Kategorie politiků byla vykreslována výrazně negativně. Aktivisté se vůči ní vymezovali tím, že politiky vnímali jako hráče, kterým jde egoisticky pouze o politické body nebo o neetické přizívování se společným bohatství všech. Aktivisté sobě navíc přičítali schopnost koncepčního uvažování, kterou u politiků postrádali. Sebereflexivně však zpravidla dodávali, že politiky by mohli být vlastně i oni a že jejich cílem je nastolovat konsensus a představu partnerství mezi občanským sektorem a politikou. Výpovědi tak mnohdy působily trochu schizofrenicky, protože obsahovaly deklarovanou snahu o překonání stávajících bariér, které zároveň narativně konstruovaly.

Gabriela: Ale měl by to být dialog, ne bitva. I ty politici by měli být reprezentanty té občanské společnosti, měli ji být loajální a ne, že s ní budou bojovat. Tady u nás, v České republice, funguje, odborně se tomu říká dynamika vzájemné delegitimizace, takže občanská společnost říká, že politici jsou debilové a politici říkají, že občanská společnost jsou taky prostě debilové a takhle to funguje.

Vytyčená hranice mezi politiky a aktivisty byla často interpretována též jako důsledek nepochopení ze strany politiků. Iveta toto nepochopení interpretovala jako výhodu, díky níž mohou aktivisté překvapovat, čímž opět implicitně přispěla ke konstrukci představy aktivistů a politiků jako válčících stran, které proti sobě vymýšlí válečné strategie.

Aleš: Jo a ze strany politiků, že tady prostě... (...) ale to je jako obecně, funguje dědictví Václava Klause a dědictví takového toho primitivního pravičáctví, které je logické po čtyřiceti letech komunismu. A to, že jako jejich představa by vlastně byla taková (...), že ty máš buď jako dělat ty služby, nebo máš držet hubu, anebo kandidovat. Jo, to jsou jako tři varianty a nic mezi tím. A představa, že děláš vlastně politickou činnost v nepolitickém subjektu, nebo dokonce bez politických ambic, oni by to ještě chápali, že si děláš jako půdu, tak že děláš politickou činnost bez politických ambic, to je jim jako nesrozumitelný, opravdu to jako nechápou.

Iveta: To, že nás berou jako d'áblovi pacholky, to není naše chyba. (...) Oni si vážně myslí, že nás někdo řídí, a to je dobře. Jak obrovská výhoda, že oni nepochopí, že to, co my děláme, s našimi schopnostmi, děláme z vlastní vnitřní motivace. Ale ono je to dobře, protože jakmile seš pro toho druhého nečitelná, tak seš ve výhodě, že jo. V obrovské výhodě. A můžeš pracovat s tím, že seš překvapivá. To je hrozně důležitý překvapovat.

Objevovala se též představa abstraktního nepřítele, který škodí společnosti. V případě aktivisty Emila mi tak vyvstávala v mysli ona metafora hlídacího psa, který hlídá dům před zlodějem.

Emil: No tak temná strana síly. Tak viděla jste Hvězdné války, umíte si představit... Prostě to jsou ti, kteří se snaží ten stát rozkrást, rozkládat a udělat si z něj oslíčka, ze kterého padají peníze z našich daní.

T: To jsou ti špatní a vy jste ti dobří?

Emil: No dobro - zlo, to je strašně ultimativní, to jsou ti, kteří prostě hrají za ten špatný tým jako. To jsou ti, kteří v tom countrystriku hrají za ty teroristy a my jsme ti hodní, kteří hrají za policisty.

5.2.2 Watchdogová komunita

Každý občan má „možnost stát se členem nestátní organizace, kde jsou lidé podobní svým smýšlením, jednáním a zájmy“ [Dohnalová 2004: 16]. Právě ona představa podobnosti tvoří základ kategorizace. Nebylo tomu však ve všech případech, někteří respondenti naopak zdůrazňovali svou představu normality aktérů *watchdogového* hnutí či jejich velkou rozrůzněnost. Domnívám se, že je to dáno hlavně tím, že někteří se více považují za členy tohoto hnutí a jiní méně. Nejde totiž o jasně vymezený okruh organizací, ale spíše o síť, která má různou hustotu zesíťování svých jednotlivých částí. Všichni respondenti však zmiňovali silnou intenzitu vzájemných interakcí.

Síť interakcí

Provázanost jednání jednotlivých organizací se projevovala dvěma typy výpovědí. Respondenti buď konstruovali obraz jednotné komunity, kde se všichni navzájem znají a osobně spolu interagují při setkáních či při společných aktivitách. Nebo konstruovali představu hnutí jako mozaiky, ve které se jednotlivé části hnutí doplňují a vytvářejí ucelený obraz.

Čeněk: Jakože vzájemně se informujeme, vzájemně se setkáváme při různých příležitostech a jako v podstatě mám takovou představu o tom, že je určitý prostě okruh lidí, je jich poměrně málo a furt se jakoby s těmi lidmi potkáváš (...). A některý lidi třeba časem odpadnou nebo se někdo nový objeví, ale v podstatě ta komunita je dost podle mě stabilní a dost jakoby homogenní v tom, jaký to je typ lidí, že jo.

Emil: Ono to není ani tak o tom, že my bychom dělali třeba úplně všechno najednou, ale že tam, kde třeba končí naše práce, tak už je to velmi úzce provázané s dalšími organizacemi, které na to třeba navazují.

Vnímaná probíhající změna

Časté reflektování společenské změny v souvislosti s vnímaným nárůstem *watchdogových* aktivit a organizací svědčí o výrazné dynamice utvářejícího se sociálního hnutí. Je samozřejmě otázkou, zda lze hovořit o hnutí, či jde spíše (zatím) jen o síť organizací. Narůstá však tendence hovořit o oblasti *watchdogu* jako o hnutí, i když z nevyjasněnosti tohoto pojmu je jasné, že jde o rodící se hnutí a ačkoliv nelze predikovat, zda ze stávajících tendencí vznikne relativně ustálené hnutí, respondenti naznačují představu pozitivních trendů.

Aleš: Je to pro mě jako velký posun oproti situaci ve *watchdogové* sféře čtyři roky zpátky, kdy to bylo úplně atomizované. A vnímala se tam nějaká konkurence a tak. (...) Takže ukazuje to nějaký trend. Je to dobře a mohlo by to být ještě víc. Ale fakt jako ta změna za poslední tři čtyři roky je strašně výrazná, takže to je dobře.

Karel: Zároveň vytváříš vlastně jako nový druh takový jako politický kultury, že to přitahuje lidi, které to baví, je to sranda, je to cool. (...) Je to v podstatě takový nový skoro hnutí společenský, takže to jsou lidi, kteří se znají, baví je to, vyměňují si to a to. To jsou lidi, kteří většinou umějí působit na své okolí, mají blogy a tak. Hele, ten rozdíl je, když jsme začínali, tak jsme byli jako lidi, kteří se jako ve volném čase věnují politice, tak jsme byli úplní magoři, to se ti každý divil. Dneska už je to pořád bráno jako takové broukpytlíkovské, protože se nedosáhlo zatím žádného výrazného úspěchu, nebo z pohledu lidí... Ale už je to aspoň vidět, že je to aspoň... Lidé to vnímají, že je to potřeba. Že se to mění, tak že se mění i ta morálka.

5.3 Rozdílnost i jednota ideologických rámců

Navzdory skutečnosti, že na teoretické úrovni je zdůrazňována provázanost pojetí občanské společnosti s pojetím demokracie, u aktivistů svázaných s *watchdogovým* rámcem občanské společnosti se objevovala velká rozmanitost představ o demokracii i o občanské společnosti. Přirozeně všichni zdůrazňovali význam občanských aktivit a občanské společnosti vůbec, ale představovali si pod ní různé věci.

5.3.1 Pojetí demokracie

Představa ideální demokracie, kterou svou činností chtějí aktivisté podporovat, variuje od představ anarchistické společnosti přes přímou demokracii až po stávající zastupitelskou demokracii, která je v principu dobrým systémem, ale vyžaduje drobná systémová vylepšení. Frída v této souvislosti hovořila o rozrůzněnosti představ o ideální demokracii v rámci své organizace, kdy co člověk, to jeden názor. V rozhovorech se tak objevovaly důrazy na různé politicky relevantní hodnoty. Nejmarkantněji to bylo znát na protikladu výpovědí Ivety a Jana. Zatímco Iveta zdůrazňovala hodnoty jako je solidarita a budování komunity, Jan

akcentoval lidskou svobodu. Obdobně markantní protiklad šlo nalézt u Borise a Aleše. Boris obhajoval svou činnost tím, že jde o jeho „prachy“, zatímco Aleš hovořil o demokratické kultuře.

Aleš: Že všichni nějak věříme, že prostě jako ta demokracie je ten správný vehikl, kterým se to má nějak dělat. A teď jako ještě demokracií je spousta, že jo.

Všichni se však explicitně shodovali na tom, že demokracie jako taková je ideálem, který se snaží naplňovat. Dokonce i Gabriela, které byly bližší spíše anarchistické představy o společnosti, uznávala, že jejím cílem je zlepšení demokratických principů v rámci stávajícího systému. Společné hodnotové východisko šlo přirozeně nalézt v představě participačního modelu demokracie čili konceptu tzv. silné demokracie, která spočívá ve snaze zapojovat co největší počet občanů do rozhodování (viz kapitola 2.3). Tento normativní ideál odpovídá participativní politické kultuře, jíž jsou *watchdogoví* aktivisté nositeli. Ale i proti potenciálně participujícím občanům se někteří vymezovali, protože sami sebe nepojímají pouze jako participující občany, ale jako určitou občanskou elitu.

David: Zlepšení znamená aktivnější participaci občanů, což mimo jiné znamená i to, že tyhle *watchdogové* aktivity, které děláme my, tak jako my můžeme i v tom nejdělnějším případě, my jako profesionálové v téhle oblasti, můžeme poskytovat nějaký servis té společnosti, ale ideálně by se o to měl zajímat každý, kdo je tím nějak dotčený. Takže dlouhodobě podle mě se toho zlepšení docílí zvýšením nějaký společenský a politický participace každého člověka.

Svou hypotézu, že *watchdogové* organizace sdílejí určité pojetí demokracie, na jehož základě legitimizují svou činnost a vymezují se vůči státu, tak mohu přijmout jen částečně. Sdílejí pouze představu participační demokracie, což je ideálně typický model založený na míře zapojení občanů do rozhodovacích procesů. Společnou normativní teorii demokracie v Habermasově smyslu (viz kapitola 2.3) však nesdílejí.

5.3.2 Pojetí občanské společnosti

Občanská společnost byla vykreslena taktéž velmi rozmanitě, od minimalistické definice jako souboru nevládních organizací po širokou představu zahrnující i politické strany či občanskou kulturu obecně. Respondenti se však shodovali na tom, že občanská společnost by měla být nezávislá na státu a na trhu. A k existenci občanské společnosti se pochopitelně vyjadřovali vždy v pozitivním smyslu.

Emil: Myslím si, že kvalitní demokracie, kór toho zastupitelského typu, jako je v Evropě, jako je v Severní Americe, jako je někde jinde, musí být nutně doprovázená dobře fungující, nebo aspoň průměrně fungující a rozvinutou občanskou společností. Jedním z velkých problémů třeba i té transformace demokratické, která nastala v zemích východního bloku po rozpadu sovětského impéria, bylo podle mého názoru to, že se tady ta občanská společnost musela v podstatě rozvíjet, ne že by úplně vznikala, byla poměrně slabá a málo zkušena.

Pozitivně se k občanské společnosti vyjadřovali i z čistě subjektivních pozic. Vnímali ji jako sféru svobody, zajímavých lidí, možností.

Gabriela: Občanská společnost pro mě má i význam i z toho hlediska, že svým způsobem lidi osvobozuje z nějaký otupělosti a pasivity, že vlastně jakoby v ní se člověk stává člověkem, že prostě prožívá ten život ne jenom jako nějaká mašinka, co jede po nějakých kolejkách, ale aktivně ten svůj život spoluvytváří a pokavád' to tak není, tak prostě je to stát plný ovcí, kterému velí nějaká elita, a to je pro mě příšerná představa, i když to tak do značný míry je.

Všichni respondenti též zmiňovali přínos svých aktivit pro rozvoj občanské společnosti, či alespoň deklarovali takto orientovanou snahu. Objevovalo se i ztotožňování představy ideálně rozvinuté občanské společnosti s existencí velkého počtu watchdogových organizací.

Emil: Watchdogy do značné míry mají fungovat jako katalyzátor občanské společnosti a její účasti na veřejném životě.

5.4 Dva psi na jednom dvorku

Ve výpovědích dotazovaných *watchdogových* aktivistů bylo v souvislosti s pojetím vlastní činnosti patrné užití rozdílných interpretačních metarámců osvětlujících význam občanské kontroly. Podle užití těchto metarámců šlo rozdělit respondenty na dvě skupiny.⁵⁷ Část z nich totiž chápala občanskou kontrolu jako prostředek k řešení určitých problémů, zatímco druhá část považovala občanskou kontrolu za nedílnou součást demokratické politické kultury, za prostředek vyvažování moci, který je třeba rozvíjet už jen z toho důvodu, že je ze své podstaty žádoucí, aby byl ve společnosti přítomen. První zmíněné pojetí můžeme nazvat pojetím *instrumentálním*, druhé pojetí pojetím *kulturním*. Ve své podstatě se tyto dva metarámce nemusí vylučovat, ale ve výpovědích mých respondentů byl vždy jeden důrazněji akcentován. Stanovit toto rozlišení jako kritérium klasifikace *watchdogových* organizací by však bylo problematické, protože na základě mnou provedených rozhovorů nelze prokázat, že členové jedné organizace tyto subjektivní rámce vždy sdílejí. Je však patrné, že oba tyto typy rámců jsou komunikované mezi účastníky hnutí a symbioticky existují vedle sebe.

5.4.1 Instrumentální pojetí watchdogu

S využitím Scheffova narativního pojetí rámců by bylo možné instrumentální pojetí watchdogu popsat následujícím způsobem: *Máme tu ve veřejném prostoru problémy, které*

---

⁵⁷ Oba metarámce byly v mém vzorku zastoupeny rovnoměrně – každý z nich se projevil v šesti z rozhovorech, což zvyšovalo validitu výzkumu, jelikož bylo možné výpovědi mezi sebou lépe porovnat, ale nic to neříká o míře zastoupení těchto dvou metarámců v praxi, jelikož vzorek nebyl reprezentativním výběrem.

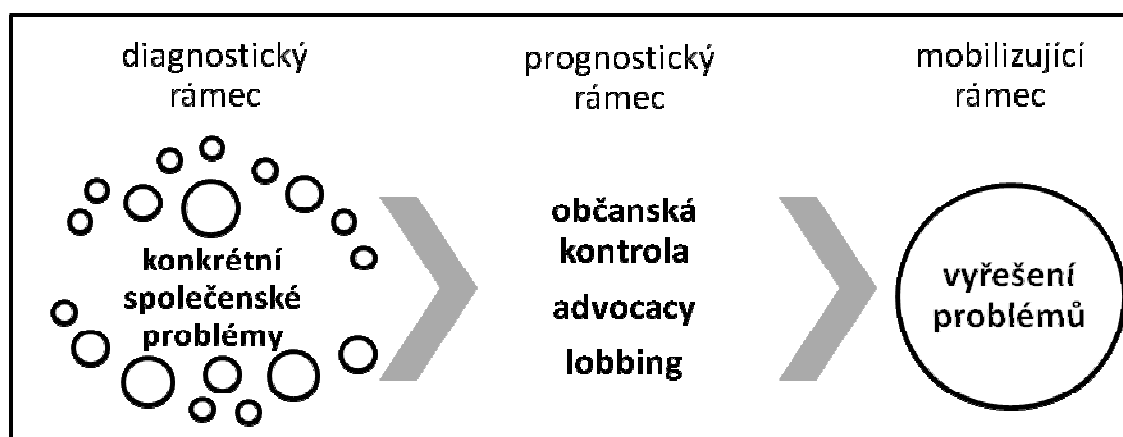
nejsou dostatečně řešeny. Musíme proto na ně upozorňovat a řešit je. Watchdog je tak prostředkem k dosažení normální či lepší společnosti.

Vnímání watchdogu jako prostředku k dosažení cíle, tj. vyřešení určitého problému, tak odpovídá logice instrumentální racionality, kdy se tito aktivisté pojmají v podstatě jako léčitelé, kteří se snaží léčit společenské nemoci. Hynek tak například zdůrazňoval, že strategie se odvíjí od toho, co zrovna považují za problém: „Prostě vidíme problém. Ta vize je de facto negativní. Prostě myslím si, že vycházíme z řešení problémů.“ K tomuto významu watchdogu lze nalézt i specifickou strategii jednání založenou na vlastní odbornosti, na jejímž základě se vymezují vůči ostatním sociálním skupinám.

Čeněk: Kdyby ta společnost fungovala dobře, tak by žádný watchdog nebyl nutný, jo, takže vlastně my jako to, co děláme, tak by třeba měl dělat stát jako líp třeba ještě než my, jo. Takže my vlastně jako v řadě případů suplujeme jakoby nefunkční prostě nebo špatně fungující části státu.

Boris: No ideál je, aby ten watchdog byl zbytečný. To se snažíme, aby to tak bylo.

Schéma č. 1: Instrumentální pojetí watchdogu

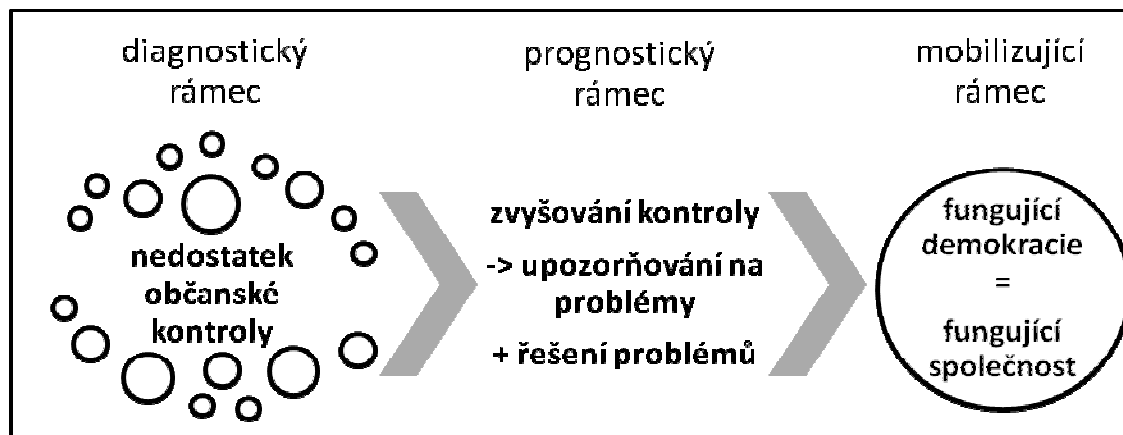

5.4.2 Kulturní pojetí watchdogu

Watchdogoví aktivisté pojmající svou činnost jako přirozenou součást demokracie kladou větší důraz na obecné společenské problémy jako je nedostatek důvěry, nezájem občanů o veřejné dění apod. Stát pak chápou jako sdílenou zodpovědnost a sebe jako bdělé strážce vykonávající veřejnou službu. Toto pojetí lze zjednodušit v scheffovském duchu takto: *Občanská kontrola by měla být přirozenou součástí demokratické společnosti, protože vyvažuje státní moc. Někdo to dělat musí, tak to děláme my. Watchdog je nezbytnou součástí demokratické (tj. lepší či ideální) společnosti.*

Aleš: Je to jako známka fungující demokracie, je to způsob dělby kontroly, že to prostě nemusí být jenom média, jenom opozice, ale prostě nějaký jako třetí nezávislý subjekt, který je takhle vlastně demokraticky rozdrobený do nějakých neziskovek, think-tanků... (...) Jsou to prostě úlohy, kdy ty si prostě máš volit nějaké své osobní poslání, stejně jako sis ve středověku volila docela jasně, jestli budeš jako spíš ta válečnická vrstva, spíš ta duchovní vrstva, nebo spíš ta pracující vrstva, tak teď si prostě s ohledem na své možnosti, náuru, odborný background, cokoliv, můžeš zvolit jako občanskou kontrolu, nebo aktivní působení, nebo poskytování těch služeb. (...) Nechci říct, že jedno je důležitější, druhý míň důležitý. Důležitý je všechno, důležitý je, že to všechno někdo dělá. Ideální je, aby to bylo nějak rovnoměrně rozdělený, aby jako potřeby byly naplněny.

Schéma č. 2: Kulturní pojetí watchdogu

Diskuse

Ačkoliv byl v rozhovorech konstruován ideální typ *watchdogu* jakožto nezávislého pozorovatele, který upozorňuje na nežádoucí jevy ve veřejné sféře a hlídá tak zájem široké veřejnosti, v realitě jsem takový ideální typ nenalezla. Vždy byl tento koncept přítomen spolu s jednáním advokačního typu. Ukázalo se, že občanská kontrola vždy vycházela z určitých normativních představ o společnosti. Zpětně se to zdá být logické, poněvadž aby mohl onen hlídací pes štěkat, musí vědět, jak rozpoznat rizikové či negativní jevy. A aby tak mohl učinit, potřebuje hodnotící kritéria, která i při sebevětší snaze o objektivitu vyvstávají z hodnotových předpokladů

Nabízí se tak otázka, zda je vůbec v lidských možnostech nezaujatá kontrola čehokoliv. Hypoteticky si lze představit pouhé předávání informací veřejnosti, která by je sama posuzovala, zároveň je ale jasné, že taková aktivita by neměla výrazný efekt, protože v záplavě informací by nezúčastněný pozorovatel nevěděl, co má hledat. *Watchdogoví* aktivisté tak reagují na potřeby oné „laické“ veřejnosti a servírují jim informace již filtrované. Tím, že informace upravují, analyzují, hodnotí či jinak zpracovávají, manifestují své normativní představy. Lze dokonce říci, že při onom aktu hlídání nevědomě formulují tyto normativní představy, protože jsou konfrontováni s věčnou otázkou: *Co tato informace znamená?* Převedeme-li to na onu metaforu psa, tak hlídací pes musí vědět, kdo je přítel, na kterého se neštěká, a kdo je ničema, na kterého musí upozornit štěkáním.

Zdá se pak být logické, že koncept *watchdogu* se nevyskytuje samostatně, ale prolíná se s konceptem *advocacy*, který spočívá v prosazování hodnot. Nabízí se pak ale otázka, zda je tedy užívání konceptu *watchdogu* opodstatněné a zda by si občanští aktivisté nevystačili s pojmem *advocacy*. Odpověď se skrývá v podstatě procesu rámování. Jakkoli se mohou cítit „*watchdogoví*“ aktivisté vnitřně rozpolceni, protože nejsou schopni naplnit obsah tohoto konceptu jednotným významem, slouží jim tento pojem jako nálepka, a to jak nálepka pro vyjádření své příslušnosti, tak nálepka ve smyslu reklamy, která jim zajišťuje morální kredit. *Watchdog* pro ně znamená jednotící rámec, který vyjadřuje snahu o hlídání onoho veřejného zájmu. Situuje je do pozice ochránců, obránců, hlídačů, obhájců, prostě těch, kteří to s lidmi myslí dobře. Je tak trochu jedno, nakolik je metafora hlídacího psa věcně opodstatněná, poněvadž tito aktivisté tak konstruují svůj obraz a tento konstrukt se stává součástí sociální reality, sociálním objektem, ale také interpretačním rámcem pro vnímání jejích činnosti.

Závěr

Pokusila jsem se ukázat, že koncept *watchdogu* lze sice chápat jako produkt soudobé pozdně moderní společnosti, zároveň však představuje aktérsky konstruovaný a sdílený soubor významů. Tyto dva různé úhly pohledů spolu jisto jistě souvisí, ale mým cílem nebylo snažit se překlenout dilema jednání a struktury, nýbrž představit konkrétní příklad lidského jednání ze dvou perspektiv.

V kontextu politické sociologie lze *watchdog* chápat jako syndrom krize zastupitelské demokracie a jako projev ustanovujícího se nového modelu demokracie, demokracie monitorované. V obecnějších sociologických úvahách o společnosti lze existenci *watchdogových* organizací vysvětlit povahou reflexivní modernity, která se projevuje mj. vznikem tzv. subpolitiky, která vychází z občanské společnosti a spočívá v diferenciaci možností veřejného spolurozhodování a kontroly. *Watchdogový* důraz na význam informací odkazuje také k pojmenování dnešní společnosti jako společnosti informací.

V analýze rozhovorů jsem zjistila, že *watchdogoví* aktivisté sdílejí rámec participačního pojetí demokracie založený na co největší občanské angažovanosti a že mezi sebou a ostatními sociálními skupinami budují morální hranice zdůrazňující jejich identifikaci s představou obhájců, ochránců či hlídačů. Hypotéza, že by sdíleli jednotné pojetí demokracie, se však nepotvrdila zcela, jelikož na úrovni tzv. normativních teorií demokracie jejich představy o ideálním politickém uspořádání značně variovaly.

Zároveň se vymezují vůči „běžným“ lidem, kteří jsou pasivní a morálně nevyzrálí, protože nechtějí přijmout odpovědnost za vyšší sociální celek. Ačkoliv se aktivisté snaží nastolit představu partnerství mezi občanskou společností a státní sférou, a rámují tedy své aktivity jako snahu o dosažení společenského konsensu, zároveň ve svých interpretacích reprodukují symbolický předěl mezi těmito dvěma složkami společnosti.

Při propojování jednotlivých kódovacích kategorií jsem identifikovala dva různé metarámce obhajující jednání těchto aktérů. Část z nich pojímá koncept *watchdogu* primárně jako nástroj pro řešení problémů, zatímco jiní jej chápou jako nezbytnou součást demokracie. První pojetí jsem proto nazvala pojetím *instrumentálním*, druhé pojetím *kulturním*. V diskusi jsem rozvedla úvahu, že ačkoliv je pro tento druh aktivismu rozšířena nálepka *watchdogu*, která rámuje toto hnutí ve smyslu občanské kontroly, v praxi je kontrolní činnost vždy svázána s aktivním prosazováním zájmů.

Summary

In this thesis I tried to illustrate, that a concept of watchdog can be understood as a product of society and simultaneously as sets of meanings constructed and shared by social actors. In the context of political sociology we can perceive the watchdog as a syndrome of the crises of representative democracy and as a token of establishing new model of democracy, a monitoring democracy. In wider sociological reflections of contemporary society we can interpret the existence of watchdog organizations by the nature of reflexive modernity, which among others takes shape by formation of so called sub-politics, which came from the civil society and consists in the differentiation of options of public co-decision and control. The watchdogs' emphasis on the meaning of information also references to the designation of contemporary society as the information society.

On the basis of an analysis of interviews I have found that watchdog activists share a framework of participatory democracy based on the largest civic engagement, and they are also building the moral boundaries between themselves and other social groups, in the sense of emphasis their identification with the image of advocates, defenders or guiders. Despite their articulated effort to achieve a partnership between civil society and state, they are reproducing the symbolic boundaries between these two social segments by frameworks which they use.

I have identified two different meta frameworks legitimizing actions of those actors. One part of them understands the concept of watchdog mainly as a tool for problems solutions. The other part sees this as an indispensable segment of democracy. Therefore I called the first conception as instrumental and the second one as cultural. In final discussion I pointed out the fact, that despite of a widespread definition of watchdog as a control activity, this type of acting seems to always be related with the active asserting of interests.

Použitá literatura

- ALEXANDER, Jeffrey C. 1997. The Paradoxes of Civil Society. In *International Sociology* 12 (2): 115-133.
- ARENDOVÁ, Hannah. 2007. Prostor veřejného a oblast soukromého. In *Vita aktiva neboli O činném životě*. Praha: Oikoymenh. s. 33-102. ISBN 978-80-7298-185-4.
- BAKER Gideon. 2002. The Democracy of Civil Society: Theory and Practice. In *Civil Society and Democratic Theory*. London: Routledge. s. 145-171. ISBN 0-415-25418-3.
- BECK, Ulrich. 2007. *Vynalézání politiky: K teorii reflexivní modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství. 273 s. ISBN 978-80-86429-64-9.
- BECK, Ulrich. 2011. *Riziková společnost: Na cestě k jiné modernitě*. Praha: Sociologické nakladatelství. 431 s. ISBN 978-80-7419-047-6.
- BENFORD, Robert D., David S. Snow. 2000. Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology* 26: 611-639.
- BERGER, Peter L., Thomas LUCKMANN. 1999. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- BLUMER, Herbert. 1998. The Methodological Position of Symbolic Interactionism. In *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press. s. 1-60. ISBN 0-520-05676-0.
- BOUCHAL, Petr. 2009. *Spokojený watchdog (bez náhubku): Práce a financování watchdogových a advokačních organizací v České republice*. Open Society Fund Praha.
- CÍSAŘ, Ondřej. 2008. *Politický aktivismus v České republice: Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 287 s. ISBN 978-80-7325-168-0.
- DAHL, Robert A. 1995. Hranice a možnosti demokracie. In *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing. s. 193-280. ISBN 80-85605-81-3.
- DAHRENDORF, Ralf. 2008. Stará a nová občanská společnost. In *Od pádu zdi k válce v Iráku: Nový začátek dějin*. s. 270-278. ISBN 978-80-7021-842-6.
- DELANTY, Gerard. 2006. Reflexivní modernizace. In Harrington, Austin a kol. *Moderní sociální teorie: Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál. s. 376-379. ISBN 80-7367-093-3.
- DOHNALOVÁ, Marie. 2004. *Antropologie občanské společnosti*. Brno: Nadace Univesitas Masarykiana. 164 s. ISBN 80-86258-49-1.
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. 2012. *Rozkládání státu*. Praha: Universum. 175 s. ISBN 978-80-242-3488-5.
- FRIČ, Pavol a kol. 1999. *Korupce na český způsob*. Praha: G plus G. 302 s. ISBN 80-86103-26-9.
- GAMSON, William A. 1985. Goffman's Legacy to Political Sociology. In *Theory and Society* 14 (5): 605-622.
- GELLNER, Ernst. 1997. *Podmínky svobody. Občanská společnost a její rivalové*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 187 s. ISBN 80-85959-27-5.
- GIDDENS, Anthony. 2010. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství. 158 s. ISBN 978-80-7419-035-3.
- GOFFMAN, Ervin. (1974) 1986. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press. 586 s. ISBN 0-930350-91-X.

- GREEN, Andrew Thomas. 1997. Občanská společnost, ideje a utváření politiky. *Sociologický časopis* 33 (3): 309-320.
- HABERMAS, Jürgen. 2000. Propedeutické vymezení typu občanské společnosti. In *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia. s. 55-86. ISBN 80-7007-134-6.
- HABERMAS, Jürgen. 2002. Tři normativní modely demokracie. In Ian Shapiro, Jürgen Habermas. *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofia. s. 79-95. ISBN 80-7007-156-7.
- HARRIS, Scott R. 2000. The Social Construction of Equality in Everyday Life. In *Human Studies* 23: 371-393.
- HAVEL, Václav. 1994. *Novoroční projev prezidenta republiky Václava Havla*. Dostupné z: [http://archive.vaclavhavel-library.org/kvh_search/itemDetail.jsp?offset=120&fq=rok:\[1990%20TO%201999\]&fq=DruhDokumentuNav:%22Projev%22&id=999](http://archive.vaclavhavel-library.org/kvh_search/itemDetail.jsp?offset=120&fq=rok:[1990%20TO%201999]&fq=DruhDokumentuNav:%22Projev%22&id=999).
- HAVELKA, Miloš. 1998. „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. In *Sociologický časopis* 34 (4): 455-466.
- HELD, David. 1999. *Models of Democracy*. Cambridge: Polity. 392 s. ISBN 7456-1749-2.
- HOWARD, Marc Morjé. 2002. The Weakness of Postcommunist Civil Society. In *Journal of Democracy* 13 (1): 157-169.
- HYDEN, Goran. 1997. Civil Society, Social Capital, and Development: Dissection of Complex Discourse. In *Comparative International Development* 32: 3-30.
- JENKINS, Richard. 2000. Categorization: Identity, Social Process and Epistemology. In *Current Sociology* 48 (3): 7-25.
- KAUFMANN, Jean-Claude. 2010. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství. 151 s. ISBN 978-80-7419-033-9.
- KEANE, John. 1988. *Democracy and Civil Society*. London: Verso. 253 s. ISBN 0-86091-201-9.
- KEANE, John. 2009. *The Life and Death of Democracy*. London: Simon & Schuster. 958 s. ISBN 978-1-41652-606-3.
- KELLER, Jan. 2007. Periodizace vývoje modernity. In *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 26-35. ISBN 978-80-86429-52-6.
- KLAUS, Václav. 1995. Snahy o hledání třetí cesty stále nekončí. In Znoj, Milan. *Naše současné spory o liberalismus*. Praha: Aleko: Centrum liberálních studií. s. 91-93. ISBN 80-85341-53-0.
- KÖNIG, Thomas. 2007. Frame Analysis: Theoretical Preliminaries. In *The Cathie Marsh Centre for Census and Survey Research* [online]. University of Manchester [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.ccsr.ac.uk/methods/publications/frameanalysis/index.html>.
- KRAMÁR, Tomáš. 2007. *Lokální watchdog – profesionální občan*. Praha. 111 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra oboru Občanský sektor. Vedoucí diplomové práce Mgr. Marek Skovajsa, PhD.
- LAMONT, Michèle. 1992. The Questions and the Stage. In *Money, Morals, and Manners: The Culture of the French and the American Upper-Middle Class*. Chicago: The University of Chicago Press. 1-23 s. ISBN 0-226-46817-8.
- LIJPHART, Arend. 1980. Consociational Democracy. In *Democracy in Plural Societies: Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press. s. 25-52. ISBN 0-300-2494-0.

- MARTUCCELLI, Danilo. 2008. Racionalizace. In *Sociologie modernity: Itinerář 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. s. 153-236. ISBN 978-80-7325-145-1.
- MONTESQUIEU, Charles. 2010. *O duchu zákonů I*. Praha: Oikoymenh. 378 s. ISBN 978-80-7298-405-3.
- MÜLLER, Karel. 2003. *Češi a občanská společnost: Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton. 273 s. ISBN 80-7254-387-3.
- NEUBAUER, Zdeněk. (1947) 2006. *Státověda a teorie politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství. 359 s. ISBN 80-86429-51-2.
- OLIVER, Pamela E., Hank Johnston. 2000. What a Good Idea! Frame and Ideologies in Social Movement Research. In *Mobilization: An International Journal* 5 (1): 37-54.
- PETRUSEK, Miloslav. 2006. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství. 560 s. ISBN 978-80-86429-63-2.
- POPPER, Karl Raimund. 1994. *Otevřená společnost a její nepřátelé I.: Uhranutí Platónem*. Praha: Oikoymenh. 354 s. ISBN 80-85241-53-6.
- POTŮČEK, Martin. 2005. Trh, stát a občanský sektor jako regulátory života společnosti. In Potůček, Martin a kol. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 85-120. ISBN 80-86429-50-4.
- PUNAR, Tomáš. 2009. *Digital Divide v informační společnosti*. Brno. 70 s. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie. Vedoucí práce prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.
- RABINOWITZ, Phil. Acting as a Watchdog. In *The Community Tool Box* [online]. University of Kansas [cit. 2012-11-07]. Dostupné z: http://ctb.ku.edu/en/tablecontents/chapter31_section8_main.aspx.
- RAKUŠANOVÁ, Petra. 2007. *Povaha občanské společnosti v České republice v kontextu střední Evropy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 140 s. ISBN 978-80-7330-122-4.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. 2000. Pluralismus, Korporativismus. In *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál. s. 141-158, 177-196. ISBN 80-7178-461-3.
- SARTORI, Giovanni. 1993. Demokracie v etymologickom zmysle. In *Teória demokracie*. Bratislava: Archa. s. 23-40. ISBN 80-7115-049-5.
- SHAPIRO, Ian. 2002. Teorie demokracie: současný stav. In Ian Shapiro, Jürgen Habermas. *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofia. s. 23-78. ISBN 80-7007-156-7.
- SCHEFF, Thomas J. 2005. The Structure of Context: Deciphering Frame Analysis. In *Sociological Theory* 23 (4): 368-385.
- SCHUMPETER, Joseph A. 2004. Klasická doktrína demokracie, Další teorie demokracie. In *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: CDK. s. 268-286, 287-301. ISBN 80-7325-044-6.
- SKOVAJSA, Marek. 2004. Teorie demokracie. In Cabada, Ladislav, Michal Kubát. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia. s. 321-361. ISBN 80-86432-63-7.
- SKOVAJSA, Marek. 2010. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál. 376 s. ISBN 978-80-7367-681-0,
- SNOW, David A., E. Burke Rockford, Jr., Steven K. Worden, and Robert D. Benford. 1986. Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review* 51: 464-481.

- SNOW, David A. and Benford Robert D. 1988. Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. In *International Social Movement Research*. Greenwich, CT: JAI Press. s. 197-217.
- SNOW, David A. 2007. Framing and Social Movements. In Ritzer, George et al. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. 1780-1784. ISBN 1-4051-2433-4.
- STACHOVÁ, Jana. 2008. *Občanská společnost v regionech České republiky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 93 s. ISBN 978-80-7330-142-2.
- SVENSSON, Palle. 1995. *Teorie demokracie*. Brno: CDK. 288 s. ISBN 80-85959-02-X.
- ŠANDEROVÁ, Jadwiga. 2009. Takzvaný kulturní obrat v konceptualizaci nerovností. In Šanderová Jadwiga, Olga Šmídová a kol. *Sociální konstrukce nerovností pod kvalitativní lupou*. Praha: Sociologické nakladatelství. s. 22-46. ISBN 978-80-7419-015-5.
- ŠILHANOVÁ, Jana. 2008. Analýza rámců Ervinga Goffmana. In Šubrt, Jiří et al. *Soudobá sociologie II: Teorie sociálního jednání a sociální struktury*. Praha: Karolinum. s. 76-101. ISBN 978-80-246-1413-7.
- TARROW, Sidney, Tsveta PETROVA. 2006. Transactional and Participatory Activism in the Emerging European Polity: The Puzzle of East-Central Europe. In *Comparative Political Studies* 20 (10): 1-21.
- TEORELL, Jan. 2006. Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research* 45: 787–810.
- TOCQUEVILLE, Alexis de. 2012. *Demokracie v Americe*. Praha: Leda. 788 s. ISBN 978-80-7335-269-1.
- TUSALEM, Rollin F. 2007. A Boon or a Bane? The Role of Civil Society in Third- and Fourth-Wave Democracies. *International Political Science Review* 28 (3): 361-386.
- UHLIN, Anders. 2009. Which Characteristics of Civil Society Organizations Support What Aspects of Democracy: Evidence from Post-communist Latvia. *International Political Science Review* 30 (2): 271-295.
- VAJDOVÁ, Zdenka. 1996. Politická kultura – teoretický koncept a výzkum. *Sociologický časopis* 32 (3): 339-351.
- VOJTÍŠKOVÁ, Kateřina. 2008. Studium sociální struktury jako konstruovaného prostoru. Sociální kategorizace a sociální identita. In ŠAFR, Jiří a kol. *Sociální distance, interakce, relace a kategorizace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 61-78. ISBN 978-80-7330-146-0.
- ZNEBEJÁNEK, František. 1997. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství. 175 s. ISBN 80-85850-31-1.

Další zdroje

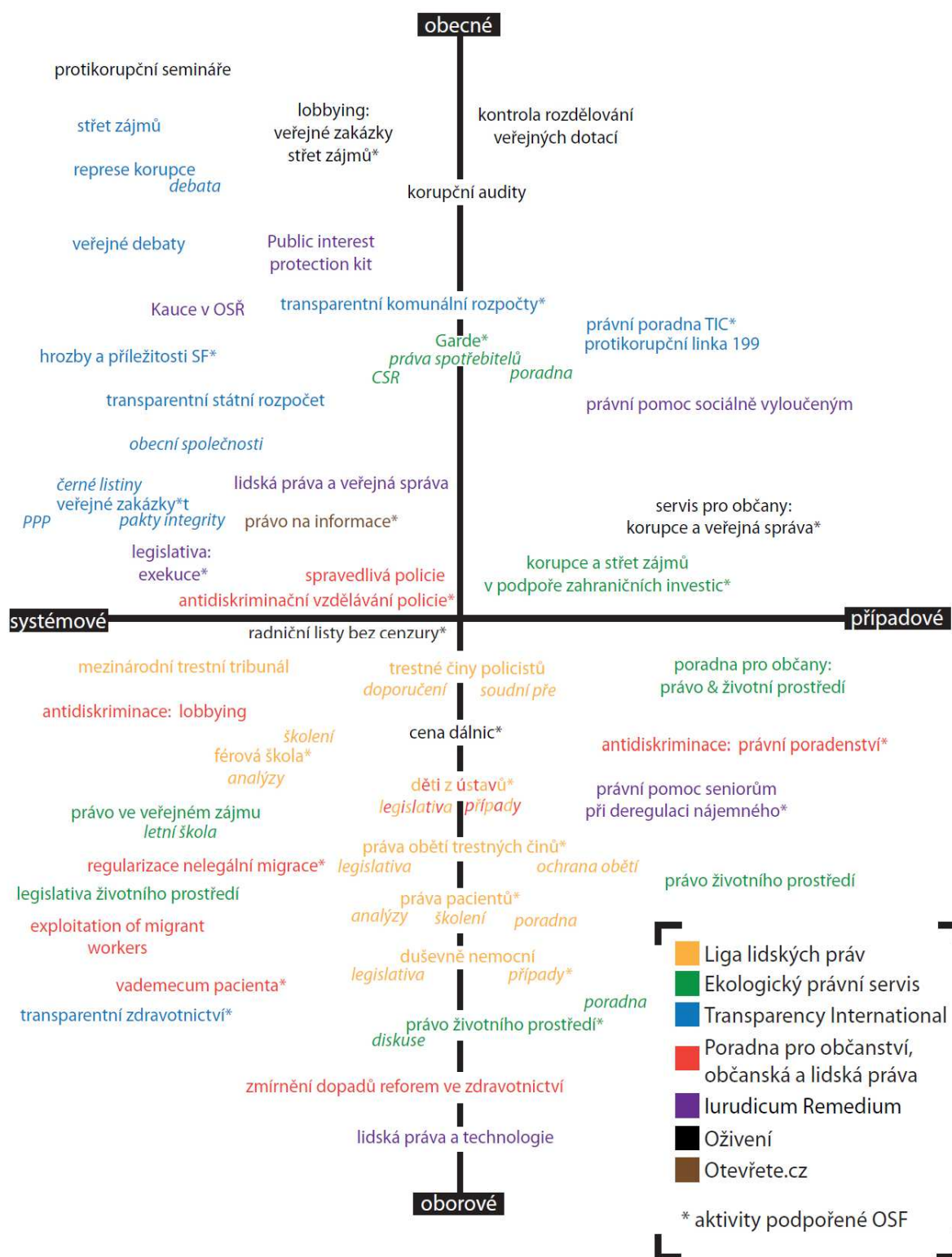
- Fond Otakara Motejla. *Nadace Open Society Fund Praha* [online]. [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.osf.cz/fond-otakara-motejla-rozvoj-pravniho-statu/fond-otakara-motejla>.
- Longman Dictionary of Contemporary English. 2003. Harlow: Longman. ISBN 0-582-50664-6.
- Historie OSF v ČR. *Nadace Open Society Fund Praha* [online]. [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.osf.cz/o-nas/historie-osf-v-cr>.
- The Oxford English Dictionary. 1989. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-861186-2.
- Velký sociologický slovník. 1996. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-311-3.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Bouchalova typologie watchdogových aktivit

Příloha č. 2: Orientační struktura rozhovorů

Příloha č. 1: Bouchalova typologie watchdogových aktivit

[převzato z Bouchal 2009: 20]

Příloha č. 2: Orientační struktura rozhovorů

Úvodní otázky

- Popiš mi prosím, co přesně děláš?
- Co je to WD? Jak bys tento pojem vysvětlil člověku, který se s ním ještě nesetkal?
- Proč se užívá tento pojem a ne nějaký český ekvivalent?
- Jaké aktivity bys zařadil pod watchdog?
- Jaké tvé aktivity by se daly nazvat watchdogovými?
- Jak ses k tomuto typu aktivit dostal? Jak dlouho se tomu věnuješ?
- Spolupracuje tvoje organizace s jinými WD organizacemi? Znáte se mezi sebou?

Rámec	Otázky
Diagnostický rámec	<ul style="list-style-type: none"> - Co hlídají watchdogové organizace? - <i>Co si představuješ pod pojmem demokracie? Co si představuješ pod pojmem občanská společnost?</i> - Na jaké úrovni je česká demokracie? A na jaké občanská společnost? - Myslíš, že se situace v ČR nějak významně liší od „západních zemí“? - Na jaké problémy WD organizace reagují?
Prognostický rámec	<ul style="list-style-type: none"> - Jak se tyto problémy snaží WD organizace řešit? - Jaká je vize watchdogu? - <i>Jak by měla vypadat demokracie?</i> - Jaké WD aktivity jsou podle tebe nejužitečnější?
Motivační rámec	<ul style="list-style-type: none"> - Co tě k tvým aktivitám motivovalo? - Jak odpovídáš, když se tě někdo zeptá, proč to děláš? - Proč jsou WD organizace potřebné? - <i>Jakými argumenty se snažíš přesvědčit lidi o prospěšnosti vašich aktivit?</i>

Otázky v kurzivě uzpůsobovány předchozím odpovědím. Pokud respondent hovoří o watchdogu jako o strážci demokracie, následuje otázka na demokracii apod.